HØSTEN 2022 - SALGSUTSTILLING – KATALOG 50

JUBILEUMSKATALOG

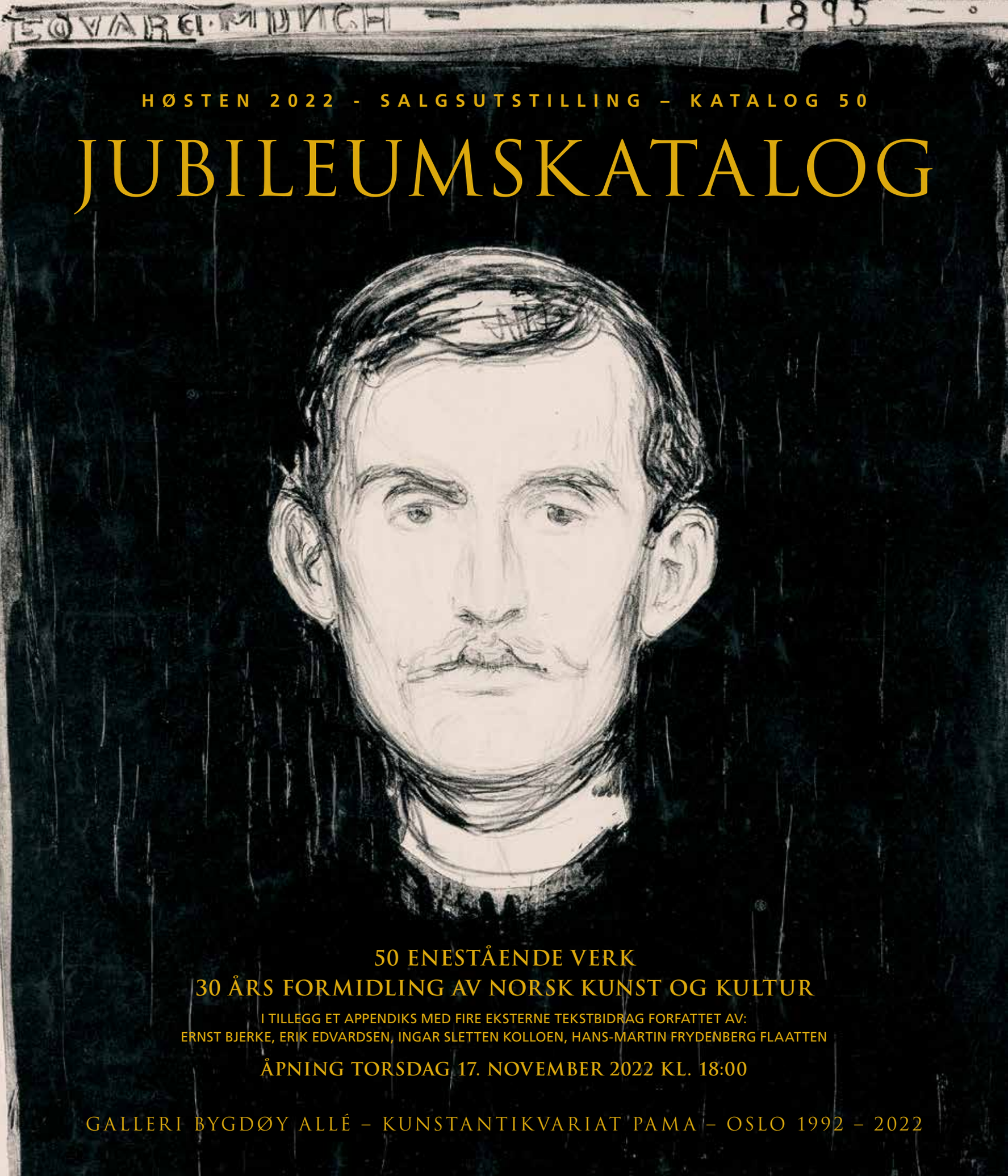

50 ENESTÅENDE VERK
30 ÅRS FORMIDLING AV NORSK KUNST OG KULTUR

I TILLEGG ET APPENDIKS MED FIRE EKSTERNE TEKSTBIDRAG FORFATTET AV:
ERNST BJERKE, ERIK EDVARDSEN, INGAR SLETTEN KOLLOEN, HANS-MARTIN FRYDENBERG FLAATTEN

ÅPNING TORSDAG 17. NOVEMBER 2022 KL. 18:00

GALLERI BYGDØY ALLÉ – KUNSTANTIKVARIAT PAMA – OSLO 1992 – 2022

JUBILEUMSKATALOGENS KAPITLER

TIDLIGE KARTOGRAFISKE BØKER OG KART OVER NORGE OG NORDOMRÅDENE

NORSKE PROSPEKTER OG PLANSJEVERK

UNIKE MANUSKRIPTER & BREV

SAMLING BØKER KNUT HAMSUN

KLASSISK NORSK KUNST

KLASSISK MODERNE GRAFIKK
EDVARD MUNCH & JOHN SAVIO

«VINTAGE TRAVEL POSTERS»
FIRE KLASSISKE NORSKE SKIPLAKATER

APPENDIKS

FIRE EKSTERNE TEKSTBIDRAG VED:

ERNST BJERKE:
NYFUNNET WERGELANDMANUSKRIPT OG ET DEDIKASJONSEKSEMPLAR

ERIK EDVARDSEN:
HENRIK IBSENS HEMMELIGE BREV FRA GRIMSTAD

INGAR SLETTEN KOLLOEN:
HAMSUN OG MARK TWAIN

HANS-MARTIN FRYDENBERG FLAATTEN:
FRANZ SERVAES – EDVARD MUNCHS VENN FRA ZUM SCHWARZEN FERKEL I BERLIN

HØSTEN 2022 – SALGSUTSTILLING – KATALOG 50

JUBILEUMSKATALOG

50 ENESTÅENDE VERK

30 ÅRS FORMIDLING AV NORSK KUNST OG KULTUR

I TILLEGG ET APPENDIKS MED FIRE EKSTERNE TEKSTBIDRAG AV:
ERNST BJERKE, ERIK EDVARDSEN, INGAR SLETTEN KOLLOEN OG HANS-MARTIN FRYDENBERG FLAATTEN

ÅPNING TORSDAG 17. NOVEMBER 2022 KL. 18:00

BYGDØY ALLÉ 67

ÅPNINGSTIDER

Tirsdag – Fredag 12 – 18, Lørdag & Søndag 12 – 15

Eller etter avtale

Alle henvendelser kan rettes til:
Pål Sagen
Tel: (+47) 928 18 465
post@galleribygdoyalle.no

GALLERI BYGDØY ALLÉ
KUNSTANTIKVARIAT PAMA
NORSK KUNST | ANTIKKE KART OG SJELDNE BØKER | BYPROSPEKTER | HÅNDSKRIFTER

BYGDØY ALLÉ 67, 0265 OSLO, NORWAY • TLF: (+ 47) 22 44 06 00 • FAX: (+47) 22 44 06 01
E-MAIL: POST@GALLERIBYGDOYALLE.NO • INTERNET: WWW.GALLERIBYGDOYALLE.NO

Katalognummer 33:
Christian Skredsvig «Hamsuns digtning 1905» Detalj

FORORD

30 ÅR MED FORMIDLING UNDER FORNYEDE FORMER. MEN VÅRE KATALOGER OG PRESENTASJONER BESTÅR.

Da undertegnede i tidlig 20-års alder på 1980-tallet begynte å følge kunst- og antikvariatmarkedet var fysisk reising en helt nødvendig del av bildet. Ingenting kom til av seg selv den gangen heller så også da måtte man være fremoverlent og oppsøke mulighetene. Og de fantes samtidig som det sammenfalt med en merkbart økt interesse i samfunnet rundt kunst og antikviteter. Selv de utfordrende tidene rundt børskrakket i 1987 og bankkrisen rundt 1990 stoppet ikke den almenne interessen. Kunstantikvariat PAMA ble grunnlagt i 1992 og baserte de første årene mye av driften på kjøp og salg gjennom norske og utenlandske auksjonsforretninger. Driften har hele tiden vært interessestyrt rundt eldre norsk kunst, grafikk av Edvard Munch, internasjonal kartografi, prospekter fra Norge, brev og manuskripter og antikvariske bøker. Det skulle reflektere assortisementet som fyller herværende jubileumskatalog 30 år senere.

Høsten 1999 var det klart for åpen forretning med adresse i Josefinesgate. Det ble da fra første stund fokus på utgivelse av kataloger knyttet til salgsutstillinger. Slik det startet har det fortsatt, og det er derfor dere nå kan lese min katalog nummer 50 etter 30 års aktiv drift. Katalogene har blitt et varemerke for virksomheten. Det har vært utrolig inspirerende i alle år å få tilbakemedlinger fra interessenter, samlere, museer og institusjoner på at katalogene blir høyt verdsatt og tatt vare på. Utviklingen og kontinuiteten med katalogene har i alle år vært sikret gjennom et unikt «team-samarbeid» mellom Galleriet, fotograf Morten Henden Aamot og trykker og katalogprodusent Milan Milovic. De siste årene har også samarbeidet med Fredrik Delås i Antikvariat Bryggen vært til stor inspirasjon og i tillegg løftet Galleriet inn på bokauksjonsmarkedet. Vi begge setter også stor pris på vår felles ansatte David Kolstad. Vi er blitt et team som kan løfte oss videre i utvikling.

De tredve årene i bransjen har ikke bare bestått av oppturer og spennende handler, men har nok inneholdt flere utfordringer enn det en i dag velger å huske. Diverse børskrakk og finanskriser har måttet bli taklet underveis, men størst påvirkning har nok internettets inntreden tidlig 2000 hatt. En aldri så liten revolusjon. Nå kom gjenstander rundt omkring i verden så og si inn i stuene våre. Dette har definitivt medført betydelige endringer for en del felt og gjenstander. For enkelte virksomheter ble den sterkt økte åpenheten faktisk kroken på døren. Men med tiden går ting seg til, og man tilpasser driften til realitetene og velger å se de enorme mulighetene som ligger i det nye verktøyet. Dette kombinert med kunnskap og «passion» for faget vil bidra til positiv spredning av det spennende budskapet vi ønsker å formidle både til gamle og nye interessenter.

Med dette som bakteppe ser jeg optimistisk på tiden som kommer. Vi lever i en tid hvor interessen for kvalitetsgjenstander tuftet på tradisjoner og ekte håndverk med sikkerhet bare vil øke.

Vi håper de to jubileumskatalogene står seg slik det bør for et firma som har 30-års fartstid i sin bransje. At de videre på en representativ måte dekker de områder og felt vi i har blitt kjent for å håndtere. Ingenting gjør seg av seg selv, og det er nå godt å ha med seg litt erfaring i bagasjen da.

Oslo, november 2022

Pål Sagen

FORKLARINGER

Utenom de fire eksterne tekstene i Appendiks er katalog- og tekstansvarlig Pål Sagen.

Objektene er beskrevet så nøye som mulig og garanteres ekte.
Prisene er oppgitt i norske kroner og inkluderer alle omkostninger.
På kunsten tilkommer 5% BKH - Kunstavgift

En nøyaktig tidsbestemmelse av når et trykk er kolorert er ofte vanskelig og vil i enkelte tilfeller være subjektiv. Vi utviser derfor stor forsiktighet ved katalogbeskrivelsen og benytter de vanlige internasjonale definisjonene:
Samtidig håndkolorert: Etter vår mening er koloreringen utført samtidig eller nær samtidig med trykkets opprinnelse.
Håndkolorert: Etter vår mening er koloreringen eller deler av den å være utført i en senere periode enn trykkets opprinnelse.

OBJEKTENES REKKEFØLGE I HVERT AV KATALOGENS KAPITLER ER I TID I UTGANGSPUNKTET FORSØKT HOLDT KRONOLOGISK.

VENNLIGST BEMERK
KATALOGEN BLIR UTGITT EN TID FØR ÅPNINGEN AV UTSTILLINGEN.
DET ER DERFOR MULIG Å BESTILLE FRA DENNE KATALOGEN
FØR TORSDAG 17. NOVEMBER KL. 18.00

TIDLIGE KARTOGRAFISKE BØKER OG KART OVER NORGE OG NORDOMRÅDENE

Jacob Ziegler

Gerard Mercator

Petrus Plancius

Gerrit de Veer

Willem Barentsz

Peter Andreas Hiorth

ET VIKTIG FØR-REFORMATORISK KOMBINERT ATLAS

GEOGRAFIBESKRIVELSE OVER PALESTINA OG NORDEN.

EKSEMPLARET ER ENESTÅENDE INNBUNDET. BOKEN ER DEN FØRSTE TRYKTE BESKRIVELSEN OVER NORGE, NORDEN & NORDOMRÅDENE AV ET STØRRE OMFANG OG MED KILDER FRA SAMTIDEN. DETTE ER KOMPLETTERT MED BOKENS BANEBRYTENDE NORDENKART "SCHONDIA".

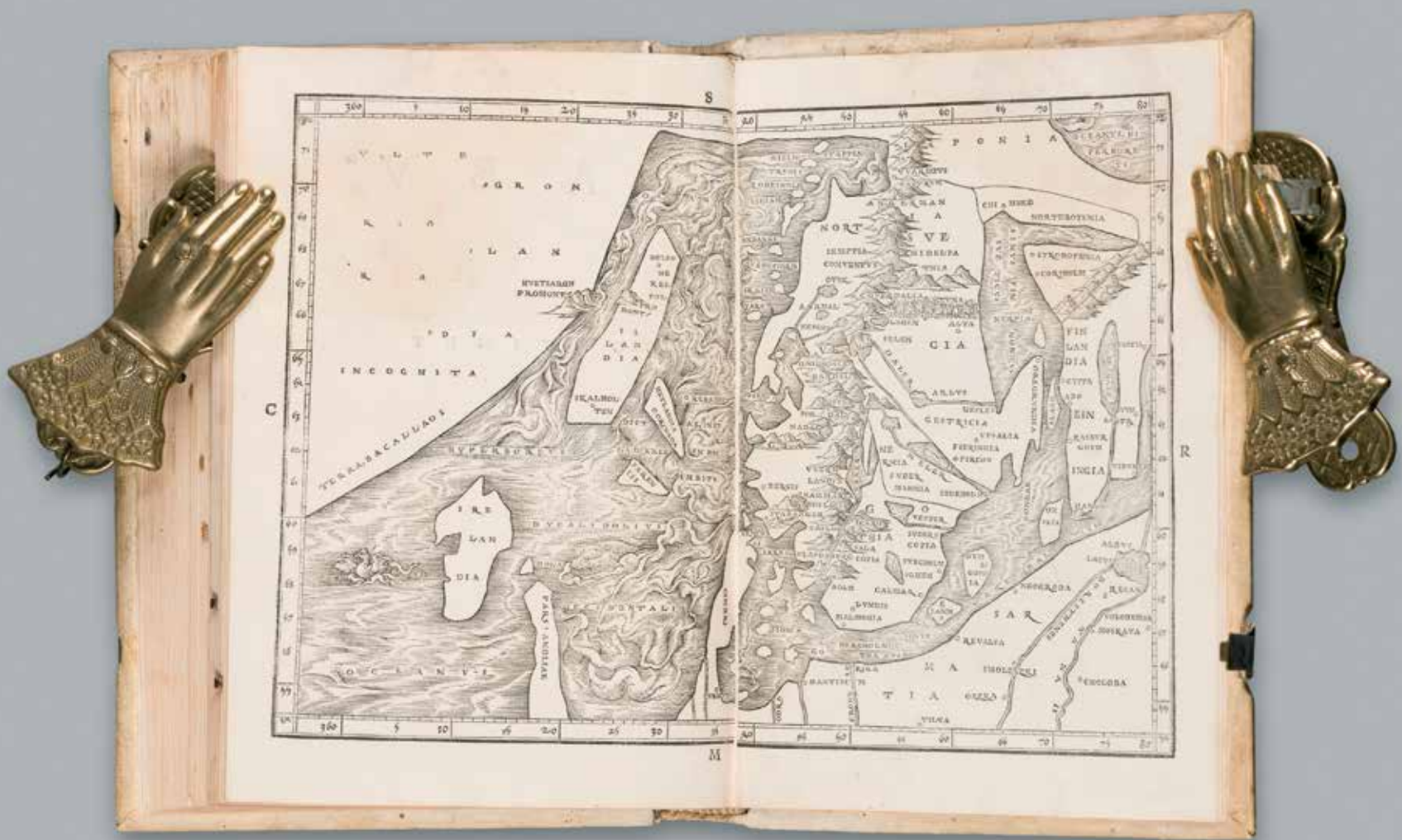

1. JACOB ZIEGLER (1471 - 1549)

"Terræ Sanctæ, quam Palæstinam nominant, Syriæ, Arabiæ & Schondiæ doctissima descriptio, una cum singulis tabulis earundum regionum topographicis"

Komplett, liten folio, 27x19cm

Tittelblad (I), II – CXLII (1 – 142 blad inkludert tittelblad og fem diagrammer I teksten, med trykkfeil i pagineringen), 14 blad innhold, 8 dobbeltsdige tresnittkart, 2 blad (3ss) "Incastigationum mendarum."

Samtidig rikt blindpreget svinelærsbind over trepermer med opphøyde bind, originale spenner. Med inntakte malte kapitteldelere montert på fremre snitt. På ryggen samtidig tittel i håndskrift, på fordekkelet samtidig papiretikett: "Terre Sancte descriotio quam palestinam nominant auctore Jacobo Zieglero C 83"

STRASSBURG (1532) – 1536

ET SVÆRT REPRESENTATIVT EKSEMPLAR AV DEN KOMBINERTE BESKRIVELSEN PALESTINA OG NORDEN.

Vårt eksemplar er andreutgaven av Jacob Zieglers bok, men med enkelte endringer som ny tittel. Førsteutgaven datert 1532 lyder: "Quae Intus Con Tinentur Syriæ...Palestinum...Arabia...Aegyptus...Schondiæ...Holmiae... Regionum".

De åtte kartene er identiske i begge utgavene. Dette betyr at eventuelt løse eksemplarer må dateres 1532 – 36.

Humanisten og teologen Jacob Ziegler født i Bayern, foretok en rekke reiser rundt i Europa. I 1520-årene skal han ha bodd i Roma og her hatt tett kontakt med en rekke religiøse og teologiske personer fra en rekke land. Flere av disse ble religiøse flyktninger da reformasjonen kom. Av de ledende kirkelige personene fra Norden som Ziegler helt sikkert traff i Roma, og som ga ham verdifull informasjon om det nordiske folk og områdets geografi, var Erik Walkendorf, erkebiskop i Trondheim; Olav Engelbrektsson, biskop Peder Månsson, og biskopbrødrene Johannes og Olaus Magnus.

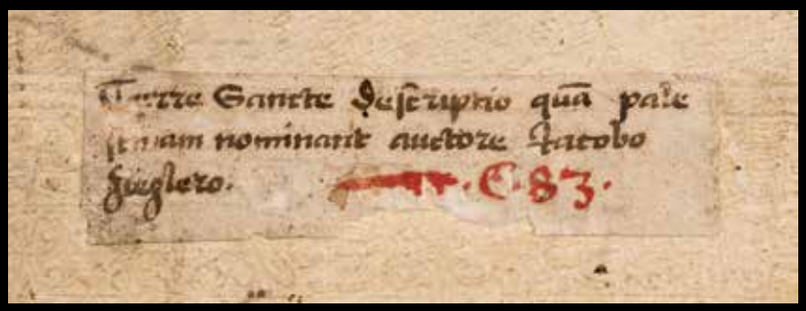

TERRAE SANCTÆ, QVAM PALÆSTINAM NOminant, Syriæ, Arabiæ, Ægypti & Schondiæ doctissima descriptio, unà cum singulis tabulis earundem regionum topographicis, authore Iacobo Zieglero Landauo Bauaro.

HOLMIÆ PLANE REGIÆ VRBIS calamitosissima clades ab eodem descripta.

TERRAE SANCTAE ALTERA DESCRIPTIO, IVXTA ORDINEM ALphabeti, quæ ad Scripturam proxime directa est, utilissima etiam plebeio lectori, authore Vuolffgango Vuetfenburgio pridem Academiæ Basiliensis Mathematico.

INDEX, totius operis locupletissimus, qui in priori æditione desyderabatur.

ELENCHVS, quo libro & capite Bibliorum, & quoties, singuli Palæstinæ loci continentur.

Argentorati, apud Vuendelinum Ribelium, An. M. D. XXXVI. Mense Septembri.

Hoveddelen av boken utgjør Palestina med syv tilhørende kart over området. Disse bygger på kilder fra Ptolemeus og Bibelen. Resten av boken er viet Skandinavia og områdene i nord. Det åttende og siste kartet i boken viser Norden og nordområdene: "Octava Tabula Continet Cheronnesum Schondiam, Regna autem potasium, Norduegiam, Sueciam, Gothiam, Finlandiam, Gentem Lapones". Dette særdeles viktige kartet satte en ny standard for kartbildet over nordområdene 50 år etter det første Nordenkartet utgitt i Ulm i Tyskland 1482.

Orienteringen av den skandinaviske halvøya blir nå fremstilt mer korrekt syd – nord til erstatning av Ulmkartets øst – vest orientering. Øst for Trondheimsfjorden på kartet finner vi "Osterdal". Dette er trolig første gangen Østerdalen er nevnt i gamle trykte kilder og helt sikkert på et kart. Ziegler fremstiller nå også Finlands form bedre geografisk og navngir for første gang landet. Teksten hos Ziegler beskriver også de skandinaviske bosetningene på Grønland. Det amerikanske kontinentet er smeltet sammen med Grønland og navnet "Terra Bacallaos" ("Land of Codfish") på den sydlige delen representerer Newfoundland.

Nasjonalbiblioteket i Oslo eier et manuskript av Zieglers verk. Denne codexen skal være utført av Zieglers faste sekretær Martin Richter. Det har 380 sider og tre kart inkludert kartet over Norden.

Atlaset og den geografiske boken utgitt i 1532 og 1536 må regnes som den første mer omfattende beskrivelsen av Norge og Norden. Tidligere trykte publikasjoner om Ziegler synes å ha fokusert mest på Nordenkartet og mindre på selve teksten.

Mye av kildematerialet i bokens avdeling "Schondia" må regnes å være "ferskvare" og ikke bare basert på tidligere historiske kilder. Bokens forfatter fikk direkte opplysninger fra nordiske prester og biskoper som beskrevet ovenfor. Det ble i 1878 av Hildebrand i Stockholm utført en ufullstendig oversettelse fra latin til svensk. Den ligger til grunn for dagens oppfatning av bokens innhold om Norden. I følge opplysninger fra Espen Karlsen på Nasjonalbiblioteket i Oslo, pågår det et prosjekt med å få oversatt hele Zieglers tekst om nordområdene til norsk.

Professor i historie, Øystein Rian nevner i boken sin "For Norge, kjempers fødeland" (2009), side 26-27 Jacob Zieglers betydning for formidling av Norges historie frem til 1532 gjennom informasjonen Ziegler fikk av Olav Engelsbrektsson. Olav var i Roma for å bli vigslet av den nye paven. Vi blir fortalt av Ziegler at det en gang blomstrende rike Norge gjennom endring fra arvekongedømme til valgkongedømme, gradvis kom under Danmark og således mistet mye av sin selvstendighet. Rian skriver videre at Olav Engelbrektsson av mange historikere, har blitt sett på som en drømmer med sine uttalelser om Norges status, "men desse utsegnene synes heller at han (Olav) hadde ei klar analytisk evne, og at han var ein realist med eit pessimistisk drag. Han skulle få rett i vurderingene sine".

Eksemplaret vårt har et usedvanlig vakkert blindpresset bind vi sjelden finner på så viktige bøker fra tidlig 1500-årene. Autentisiteten fremheves av ryggskriften, den påklistrete samtidige etikketten på fordekkelet og spennene.

Tilstand: Øvre fjerdedel av boken har gjennomgående en fuktskjold, men papiret er stabilt og ikke skjørt. Tittelbladet har en langsgående reperasjon på ca. 3,5cm i øvre marg, men godt unna teksten, også et par papirrestaureringer. Liten bit av øvre hjørne i den blanke margen på blad XII avrevet. En nesten usynlig rift i øvre høyre marg på Nordenkartet.

Litteratur: Øystein Rian "For Norge, Kjempers Fødeland. 12 portretter frå dansketida" Oslo 2007, William B. Ginsberg "Printed Maps of Scandinavia & The Arctic 1482 – 1601" entry 8 , Arne I. Hoem side 25, Bo Bramsen nr .22, A. E. Nordenskiöld side 57, Mingroot Ermen side 20, Philip Burden no.9, Benedicte Gamborg Briså "Northward Bound At The Far Edge Of The World" Nordkappmuseet 2010, side 37 illustrert

250 000,-

IACOBUS ZIEGLERO

"DE FIRE ARKTISKE ØYERS KART" – ET IKON I KARTHISTORIEN

2. GERARD MERCATOR
(RUPELMONDE 1512 – DUISBURG 1594)

«SEPTENTRIONALIUM TERRARUM DESCRIPTIO"

Samtidig håndkolorert kobberstikk, 36,6x39,3cm

DUISBURG, VEST I TYSKLAND, 1595

FØRSTETRYKK AV FØRSTEUTGAVEN MED DE FIRE INNTAKTE ARKTISKE ØYER. UTSØKT EKSEMPLAR MED ORIGINAL KOLORERING. KARTET UTKOM I DEN FØRSTE BOKEN MED KART SOM BAR NAVNET "ATLAS".

Sirkulært nordpolarkart inkludert Skandinavia, deler av Amerika, nord-vest passasjen og Russland med en potensiell nord-øst passasje. Tre sirkulære hjørner med detaljkart over Shetland, Færøyene samt den imaginære øya "Frislant" sør for Island, første gang vist på det såkalte "Zenokartet" fra 1558.

Gerard Mercator er kanskje sammen med Claudius Ptolemeus historiens mest kjente kartografer. Mercator er for alltid knyttet til den såkalte "Mercatorprojeksjonen". Han var utdannet kartograf, matematiker og globuskonstruktør og drev under eget navn allerede fra 1537. Han flyttet i 1552 til Duisburg og utførte her noen av hans mest berømte enkeltkart, over Europa (1554), de Britiske Øyer (1564) og det monumentale verdenskartet i 18 blad (1569). På dette introduserte han nyvinningen for hvordan man viser jorkloden på en flate, "Mercatorprojeksjonen". Hans store mål var å få utgitt et stort kosmografisk verk, men han døde i 1594 før det var fullført. Gerards sønn Rumold fulgte opp farens arbeid og fikk utgitt verket postumt i farens navn allerede året etter under navnet "Atlas". Dette er første gangen navnet ble brukt for en samling med kart samlet i en bok. Atlaset til Mercator inneholdt 107 kart (102 kart over Europa, verdenskart og fire kontinentkart) og er uten tvil en av de viktigste utgivelsene i kartografiens historie.

Gerard Mercators atlas fra 1595 ble utgitt på nytt i 1602 med enkelte mindre endringer. To år senere i 1604 ervervet Jodocus Hondius kobberplatene til atlaset og tok de med til Amsterdam. Fra 1606 og de neste tiårene utkom det stadig reviderte atlasutgaver på mange språk fra firmaet Mercator-Hondius. Dette skulle sammen med kartfirmaet Blaeu, også plassert i Amsterdam, gjøre Holland og Amsterdam til verdens kartsentrum på 1600-tallet.

Førsteutgaven av Nordpolkartet i de to eksisterende trykkvariantene (1595 og 1602) viser ikke Svalbard. Øygruppen i nord kom først på et trykt kart med Willem Barentsz 1598 (se katalognummer 5). Mercatorkartets sentrale del viser en arktisk landmasse fordelt på fire øyer. Rennende elver strømmer ut i verdenshavene fra kartets midtpunkt. Denne fremstillingen av Nordpolen som kilden for de fire elvene bygger antagelig på bildet fra de gamle "T-O-kartene" der Jerusalem var i sentrum og Paradis var kilden for elvene. Med andre ord var ikke dette kartbildet noe resultat av noen ekspedisjoner. (Se "Northward Bound at the far Edges of the World" side 10)

Utgavene av Nordpolkartet fra firmaet Mercator-Hondius etter 1606 har de fire øyene brutt opp. Det er ryddet plass til Svalbard og i tillegg ble formen av Novaya Zemlya endret. Disse kartografiske endringene ble hentet fra Barentszkartet 1598. "Urkartet" av et polkart fra 1595 ble med stor sikkerhet grundig gransket av de hollandske aktørene som satte store ressurser inn på å finne en nord-østlig seilingsrute til Kina. Den mest fremtredende personen bak de enormt kostbare ekspedisjonene var multiforskeren Petrus Plancius. (Se katalognummer 3).

ET SÆRDELES TILTALENDE EKSEMPLAR AV DETTE SJELDNE FØRSTETRYKKET. USEDVANLIG FRISKE ORIGINALFARGER. Kun en minimal papirskrape i nedre marg som krysser den trykte linjen.

Litteratur: "Old" Koeman Me 13A, W. B. Ginsberg "Printed Maps of Scandinavia and The Arctic 1482 – 1601" nummer 33, fig.33-2a (first state) and 33-3 (second state), P. Burden "The mapping of North America" nummer 88, Nicholas Crane "Mercator – The Man who mapped the Planet" London 2002, "first state" illustrert etter 243, Benedicte Gamborg Briså, Bente Lavold and Luitgard Sofie Löw "Nortward Bound at the Far Edge of the World" Museene for kystkultur & gjenreisning i Finnmark 2010.

275 000,-

De fire arktiske øyene slik de fremsto i 1595-utgaven.

Slik polområdet ble fremstilt av Mercator – Hondius etter 1606

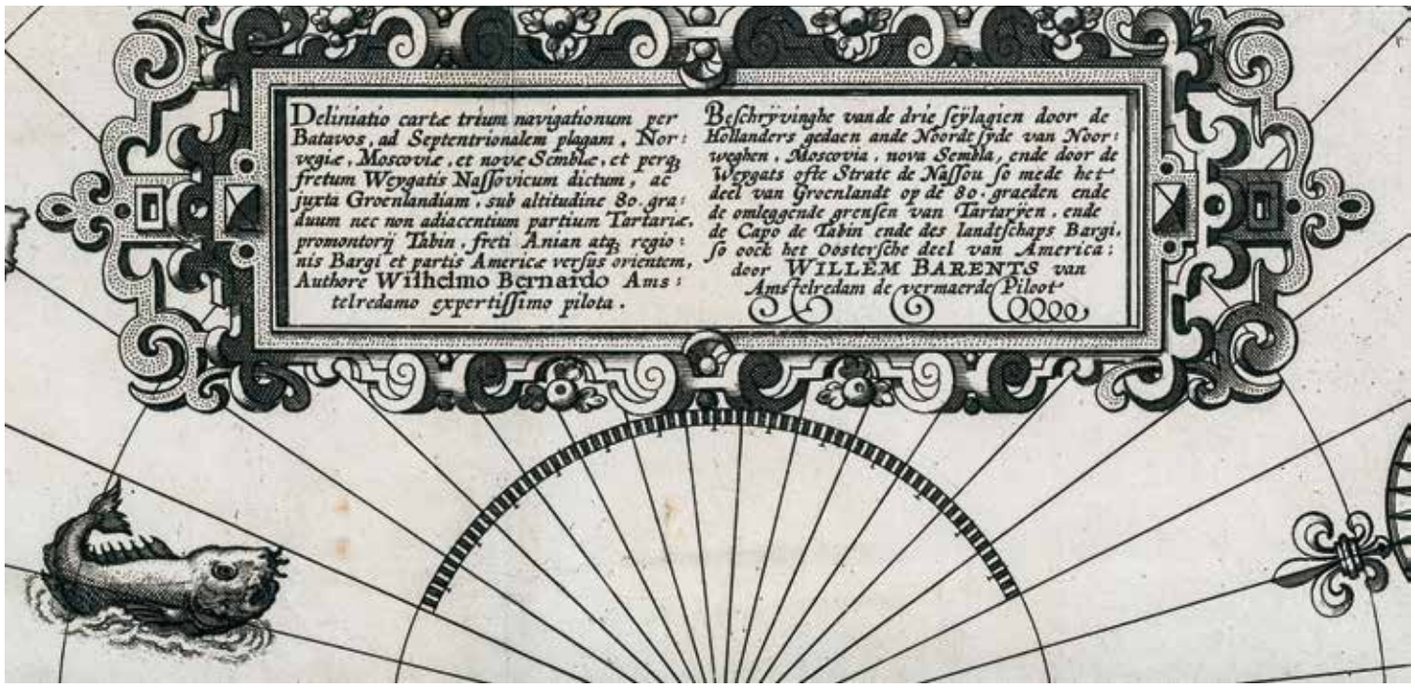

DE HOLLANDSKE BARENTSZ-EKSPEDISJONENE TIL DE ARKTISKE OMRÅDER 1594, 1595, & 1596 – 97

Vår jubileumskatalog presenterer tre ikoner rundt de nordlige hollandske staters streben etter å finne en raskere nordøstlig seilingsrute til handelsstedene i Det fjerne østen. Det var mye å hente på en alternativ rute til det å seile rundt Afrika. To pionerkart og en illustrert bok i førsteutgave forteller mye om denne historien på slutten av 1500-tallet. Kjernen i fortellingen er de tre såkalte "Barentsz-ekspedisjonene" som fant sted årene 1594-97. Lederen Willem Barentsz (1549 – 97) var en erfaren kartograf og skipsfører og hadde allerede utgitt et sjøatlas over Middelhavet. Den første ekspedisjonen nordover fant sted i 1594. Allerede da ble det klart at dette ambisiøse oppdraget ville bli alt annet enn lett å fullføre. Den store utfordringen alle ekspedisjonene skulle møte var ismassene som blokkerte videre seiling øst for Novaya Zemlya. Ut fra oppdragets målsetning ble alle de tre reisene en gedigen fiasko. Den tredje og siste reisen endte sågar fatalt. Mannskapet måtte overvintre på østsiden av Novaya Zemlya 1596/97, men overlevde på en mirakuløs måte. Imidlertid omkom to av mannskapet da de var på vei hjemover I småbåter våren 1597. Den ene var Barentsz selv. Men verden fikk for fremtiden servert en svært spennende reisefortelling takket være et mansukriptkart tegnet av Barentsz selv og en dagbok ført i pennen av tømmermannen om bord på andre og tredje reise, Gerrit de Veer. Tekstmaterialet med medfølgende illustrasjoner ble kort etter ankomsten til Holland oktober 1597 publisert i bokform. Den foroverlente forlegger Cornelis Claesz i Amsterdam stod raskt klar med tre bokutgivelser på hollandsk, latin og fransk, alle datert 1598 . I tillegg fikk han publisert mansuskriptkartet til Barentsz. Men allerede i 1594 hadde Claesz utgitt et Europakart (konstruert av ovennevnte Petrus Plancius) med en svært interessant detalj fra området rundt Novaya Zemlya, så han var godt forberedt. Den dramatiske fortellingen fra høye nord gikk som en farsott gjennom Europa og det utkom snart tallrike utgaver på en rekke ulike språk.

Nesten 300 år senere i 1871 fant selskipper Elling Carlsen fra Tromsø restene av overvintringsstedet til Wilhelm Barentsz og hans mannskap fra 1596 – 97. Huset "Het Behouden Huys" som de hadde bygget av materialer fra skipet, var i overraskende god stand. Mye av manuskripmaterialet som Carlsen fant på stedet er i dag i hollandske museer.

Litteratur: Günter Schilder «Early Dutch Maritime Cartography. The North Holland School of Cartography (c. 1580 – 1620)» Leiden 2017, Benedicte Gamborg Briså "Northward Bound at the Far Edge of the World" Nordkappmuseet 2010, side 30 – 33, Wikipedia – "Willem Barentsz", W.B. Ginsberg "Printed Maps of Scandinavia and the Arctic 1482 – 1601" New Yorsk 2006, nummer 46, Lainema – Nurminen "UltimaThule – Arktiska Upptäcktsfärder" side 134 – 135.

EN VIKTIG BRIKKE RUNDT BAKGRUNNEN FOR HOLLANDSKE "BARENTSZEKSPEDISJONENE" TIL NORD

3. PETRUS PLANCIUS (1552 – 1622)

"EUROPAM AB ASIA ET AFRICA..."

Kobberstikk, 39,5x54,5cm, innsatt detaljkart over Novaya Zemlya 10,5x8cm.

Tegnet og gravert av Baptista van Doetecum, gravert signatur øverst til venstre, andre trykktilstand

AMSTERDAM (1594), men ca. 1600

En av de viktigste nøkkelpersonene bak idéen med å utruste Hollandske ekspedisjoner i søken etter en mulig nord-østpassaje, var Petrus Plancius. Han var hollandsk teolog, astronom, kartograf, prest og forretningsmann. Bare 24 år gammel ble han minister i den Reformerte Hollandske Kirken. Han måtte flykte til Amsterdam for å unngå inkvisisjonen i Bruxelles. I Amsterdam ble han interessert i navigasjon og kartografi og var en av grunnleggerne av "Dutch East India Company". Petrus Plancius hadde bygget seg opp en sterk samfunnsposisjon som gjorde at han fikk tilgang til viktig nytt kartmateriale som kom fra Portugal. Grundige studier i materialet overbeviste ham om at det i nord fantes en alternativ rute til markedene i Kina og Det fjerne østen. Europakartet er datert 1594 og var et ledd i prosessen med å finne en slik reiserute, kartet skulle bidra til å overbevise myndighetene i Nederlandene og sponsorer at de burde satse på utrustning av ekspedisjoner sjøveien til Det fjerne Østen via Finnmark og Russland.

Det vakkert graverte kartet fremstår også som et kunstverk og ble utgitt av ovennevnte forlegger Cornelis Claesz i samarbeid med Petrus Plancius. Kartet viste også ny og verdifull informasjon nordvestlige seilingsretning basert på engelske oppdagelser. Men det aller viktigste med Plancius' kart er nok detaljen i øvre høyre hjørne med Novaya Zemlya og den nordlige kysten av Russland. Til forskjell fra hovedkartet er Novaya Zemlya tegnet som to øyer delt av et strede. De engelske navnene på steder i området tyder på at flere av kildene til Plancius var engelske. At Novaya Zemlya bestod av to øyer gjorde det vanskelig for ham å akseptere Gerard Mercators fremstilling av et polområde bestående av fire øyer. (Se Mercator katalognummer 2)

Noe meget interessant med kartet til Plancius er tekstlinjen under ovennevnte kartinnsett. Her fortelles det at det i juli 1594 er sendt ut en ekspedisjon til nordområdene. Dette regnes som den første trykte referansen til de hollandske polarekspedisjonene ledet av Willem Barentsz. Og det faktum at det nevnes før ekspedisjonen hadde returnert til Holland gjør det ekstra spennende.

Vårt eksemplar er andre trykktilstand (av 3) der teksten med referense til en polarekspedisjon nevnt ovenfor er trykt direkte på kartet. Første tilstand har denne teksten på en pålimt etikett. Tredje tilstand har utgiversignatur "David de Meyne" og dateres til ca. 1605 eller noe senere. (Se Galleri Bygdøy Allé katalog 47 våren 2021 "The Arctic Exploration", nummer 3)

Kartet er i meget god stand. En kort nesten usynlig reparert rift øverst til høyre, deler av venstre marg er forlenget, men berører ikke den trykte overflaten.

Litteratur: Günter Schilder «Early Dutch Maritime Cartography. The North Holland School of Cartography (ca. 1580 – 1620)», se illustrasjon s. 194, 195, 196 og 395, Lainema – Nurminen «UltimaThule – Arktiska Upptäcktsfärder» side 98 – 99

120 000,-

Baptista a Doetechum fecit.
Hope Sanderson.
Screlin gers.
GROEN LAND.
London Cos
Base bartier
Marchant Ins.
Darcies Ins.
Chiellis Cap.
Gilberts sound
Desolation
Bors sound
Lockes land
Warwickes forland
Hasles Ins.
FRETUM DAVIS
DROGEO
Circulus Arcticus.
ISLAND
FRIS LAND
OCEANUS DEUCALIDONIUS.
Hitland
Lewis
Hebrides Insulæ
SCOTIA
OCEANUS GERMANICUS.
HIBERNIA
Brazyl
OCEANUS HISPANICUS.
J. del Cerro
J. Graciosa
A. de Flores
S. Georgi
Tercera
I. Fayal
J. del Pico
J. S. Michaelis
Ferrenga
J. S. Maria
Asores Insulæ al. Flandricæ
Porto Santo
J. de Madera
OCEANUS ATLANTICUS
Insulæ Canariæ al. Fortunatæ
Palma
Ferro
Gran Canaria
Salvages
Algranca
Mallorca
Sardinia
Corsica
Boddia
Mare Album
Tremisen
Tunis
Tripoli
Desertum Melzab.
Bilecdul
Zeb.
Gerid.
Nun.
Sus.
Tego
Fez
Mequinez
Tetuan
Tangar
Arzila
Alcazar
Azamor
Safi
Mazagan
Cape Verde
Cape Blanco
Cape Bojador
Cape Nun
Cape Gilio
Cape Centin
Cape Finisterre
Cape Spichel
Cape S. Vincent
Cape Tarifa
Cape Gata
Cape Palos
Cape Creus
Cape Ortegal
Cape Espichel
Cape Roca
Cape Mondego
Cape Finisterre
Berlengas
Madrid
Toledo
Seville
Cordoba
Malaga
Granada
Valencia
Barcelona
Zaragoza
Lisbon
Porto
Coimbra
Salamanca
Burgos
Pamplona
Bayonne
Bordeaux
Nantes
Rochelle
Brest
Calais
Boulogne
Dieppe
Le Havre
Rouen
Paris
Orleans
Tours
Poitiers
Limoges
Clermont
Lyon
Grenoble
Marseille
Toulon
Nice
Genoa
Milan
Venice
Rome
Naples
Palermo
Messina
Malta
Corfu
Candia
Cyprus
Rhodes
Alexandria
Cairo
Tripoli
Algiers
Oran
Tangier
Ceuta
Gibraltar
Malaga
Cadiz
Seville

FØRSTEHÅNDSBESKRIVELSE AV WILLEM BARENTSZ' TRE EKSPEDISJONER
TIL DE ARKTISKE OMRÅDER.
EN AV DE TRE IKONISKE PARALLELLUTGAVENE
UTGITT AV CORNELIS CLAESZ I AMSTERDAM 1598.

VRAYE DESCRIPTION
DE TROIS VOYAGES
DE MER TRES ADMIRABLES,
FAICTS EN TROIS ANS, A CHACVN AN VN,
PAR LES NAVIRES D'HOLLANDE ET ZELANDE,
AV NORD PAR DERRIERE NORVVEGE, MOSCOVIE, ET TARTARIE,
vers les Royaumes de China & Catay: enſemble les decouvremens du VVaygat, Nova Sembla, & du pays ſitué ſouz la hauteur de 80. degrez; lequel on preſume eſtre Groenlande, ou oncques perſonne n'a eſté. Plus des Ours cruels & raviſſans, & autres monſtres marins: & la froidure inſupportable. D'avantage comment a la derniere fois la navire fut arreſtee par la glace, & les matelots ont baſti vne maiſon ſur le pays de Nova Sembla, ſitué ſouz la hauteur de 76 degrez, ou ils ont demouré l'eſpace de dix mois: & comment ils ont en petittes barques paſſé la mer, bien 350. lieues d'eaue; non ſans peril, a grand travail, & difficultez incroyables.

Par GIRARD LE VER.

NAVARCHVS HOLLANDVS

SAMI VTA

Imprimé a Amſtelredam par Cornille Nicolas,
ſur l'eaue, au livre a écrire. Anno M. D. XCVIII

4. GERRIT DE VEER (C. 1573 – 1598)

«Vraye Description de trois Voyages de Mer tresadmirables,…, au Nord par derriere Norwege, Moscovie et Tartarie vers les Royaumes de China & Catay:…»

Folio, 31x23,4cm. Tittelblad med 8 graverte vignetter, verso blank, blad 2-44, ett blankt blad. 31 gravyrer og kart i teksten, 30 utgjør en halvside, 5 av de er kart over de arktiske områder, kartet over Novaya Zemlya er helsides og signert av kunstneren og gravøren Baptista van Doetecum.

Samtidig mykt pergamentbind (senere montert, noen flekker og bretter). Innlagt i en tilpasset moderne kassett

AMSTERDAM, Nicolas (Cornelisz Claesz), 1598

DETTE ER DEN FRANSKE UTGAVEN AV DE TRE SPRÅKELIGE PARALLELLUTGAVENE. ET STORT OG GODT EKSEMPLAR AV EN SVÆRT VIKTIG OG SJELDEN BOK RUNDT DE ARKTISKE OMRÅDER.

Tittelbladet med noen margrestuareringer, samtidig inskripsjon med blekk i øvre marg. Noen fint utførte restaureringer på ytre marg på blad 2-4. Svak alderstoning.

Gerrit de Veer var tømmermann om bord på de to siste ekspedisjonene til Willem Barentsz 1595 og 1596/97 og var av en av de som overlevde. Under ekspedisjonene skrev han dagbok som la grunnlaget for de kommende bøkene om den spennende fortellingen. Siden de Veer ikke var med på den første reisen i 1594 er det bare et kort resume fra den i boken. Det samme er det med den andre reisen som medførte lite nytt å skrive om, siden den ikke ga mye ny informasjon om nordområdene. «Vraye Description» er i all hovedsak en beskrivelse av den tredje og siste ekspedisjonen. Fortellingen har beholdt dagbokformen slik Gerrit de Veer hadde formet den om bord.

Fra «De Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren» (DBNL) kan vi lese:

«Gerrit de Veer describes the three expeditions done between 1594 and 1597. The first two expeditions are somewhat of an introduction to the spectacular third expedition, resulting in the epic wintering on Novaya Zemblya. De Veer's account is by far the most important source for this episode of the Dutch history of exploration. Thanks to him we know exactly what happened in the winter of 1596-97. Also, without de Veer's account, Willem Barentsz, the hero of the wintering drama, would have remained a more obscure figure…Little is known about De Veer. He must have been relatively young at the time, between 20 and 30.»

Imprimé a Amſtelredam par Cornille Nicolas,
ſur l'eaue, au livre a écrire. Anno M. D. XCVIII.

Detalj av forleggeradressen til Cornelis Claesz i Amsterdam

HVA GJORDE FORLEGGEREN CORNELIS CLAESZ TIL EN SÅ VIKTIG INFORMASJONSAKTØR RUNDT «BARENTSZ-EKSPEDISJONENE?

Vi har lest ovenfor hvilken viktig rolle Petrus Plancius hadde som mentor i forberedelsene av ekspedisjonene, og om hans sentrale Europakart med detaljutsnittet av Novaya Zemlya. Dette ble utgitt av Cornelis Claesz i Amsterdam som hadde tett kontakt med brødrene van Doetecum som allerede hadde en sterk posisjon innenfor kartdesign og gravering.

Frem til ca. 1597 var det ingen særlig tradisjon å publisere

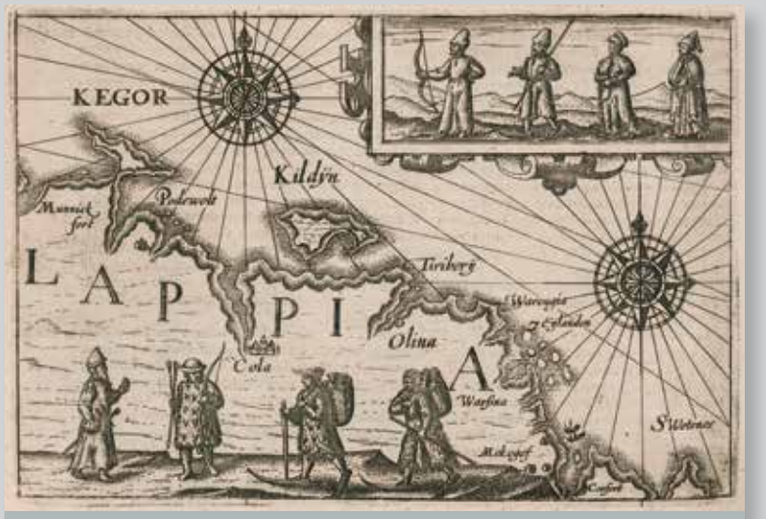

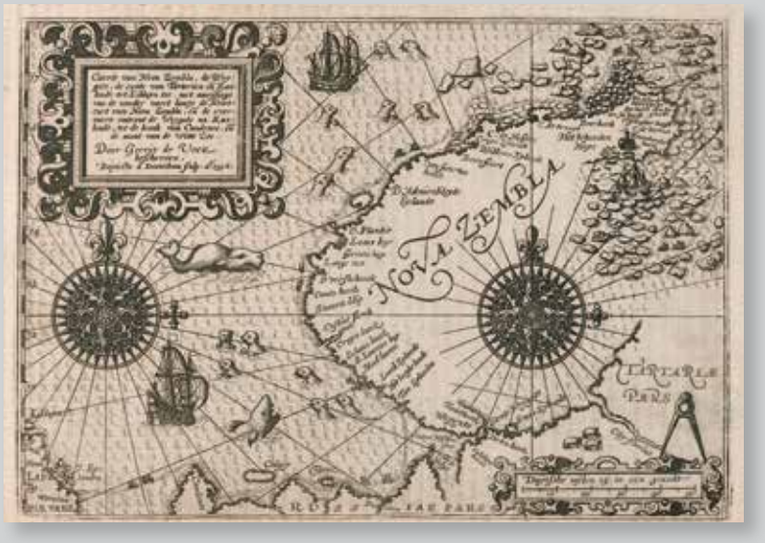

reisebeskrivelser i Nederlandene. Dette skulle forandre seg med aktører som Barent Langenes i Middelburg og Cornelis Claesz i Amsterdam som i 1597 og 1598 utga beskrivelser av reiser til Det fjerne østen. De skulle snart få selskap av levende beskrivelser rundt arktisk utforskning. Dette takket være dagboken til Gerrit de Veer.

«Cornelis Claesz became a driving force behind publications in the field of cartography, description of foreign lands, seaborne navigation and books on the outcome of Dutch voyages of discoveries and trade missions into all parts of the globe» (Günter Schilder i «Monumenta Cartographica Neerlandici VII)

Generelt har det vært antatt at den hollandske tekstutgaven var først i trykkpressen tett fulgt av den franske og latinske, alle fra året 1598. Den hollandske utgaven kom i det som var et uvanlig oblong kvart format i motsetning til stående folio som var det konvensjonelle. Claesz valgte dette siste formatet for den franske og latinske utgaven. Det var de samme kobberplatene som ble benyttet til illustrasjonene i alle tre utgivelser. De to hovedkartene i boken er signert av kunstneren Baptista van Doetechum.

Vi snakker her om tre svært sjeldne bøker. Den hollandske 1598-utgaven kan hevdes å være «rare to the point of no existing», (et uttrykk som ble benyttet noen få ganger av antikvarbokhandler Claes Nyegaard i Oslo når han katalogiserte noen eksepsjonelt sjeldne bøker). Det er noen få registrerte eksemplarer i offentlige samlinger, men det kan ikke spores noen salg av boken siden 1969. Da ble et ukomplett eksemplar omsatt i Oslo etter storsamleren Jonas Skougaard.

Vårt Galleri omsatte i mai 2021 den latinske utgaven (nå i privat samling i Nord-Norge) så det er med stolthet vi ett år senere kan tilbyr samlere og institusjoner mulighet til å erverve den franske utgivelsen.

Som tidligere beskrevet ble utgivelsen av Gerrit de Veers dagbok fra Barentszekspedisjonene en stor salgssuksess etter starten i 1598. Fra 1599 og utover 1600-tallet utkom en rekke utgaver og oversettelser i mange land. Men fra et bibliofilt ståsted kan ingen av de senere utgavene måle seg med og gi den nærhet til den unike fortellingen, som de tre første originalutgavene av Cornelis Claesz.

Litteratur: Günter Schilder «Early Dutch Maritime Cartography. The North Holland School of Cartography (c. 1580 – 1620)» Leiden 2017, Thorleif Dahls Kulturbibliotek «Willem Barentsz' Siste Reise Etter Gerrit de Veers beskrivelse fra 1598» Oslo 1997

«Caerte van Nova Zembla»

This handsome map shows Willem Barentsz's wintering 1596-97 in a logcabin at the northeast corner when the ship became trapped in ice. In June 1597 the return voyage was commenced in two open boats, during the course of which Barentsz died. The route taken by the boats from the winter-quarters to the Kola River is shown.

(Se Günter Schilder «Cartographia Neerlandici» Chapter 8,25)

275 000,-

ET ENESTÅENDE EKSEMPLAR AV ET IKONISK KART UTGITT AV CORNELIS CLAESZ

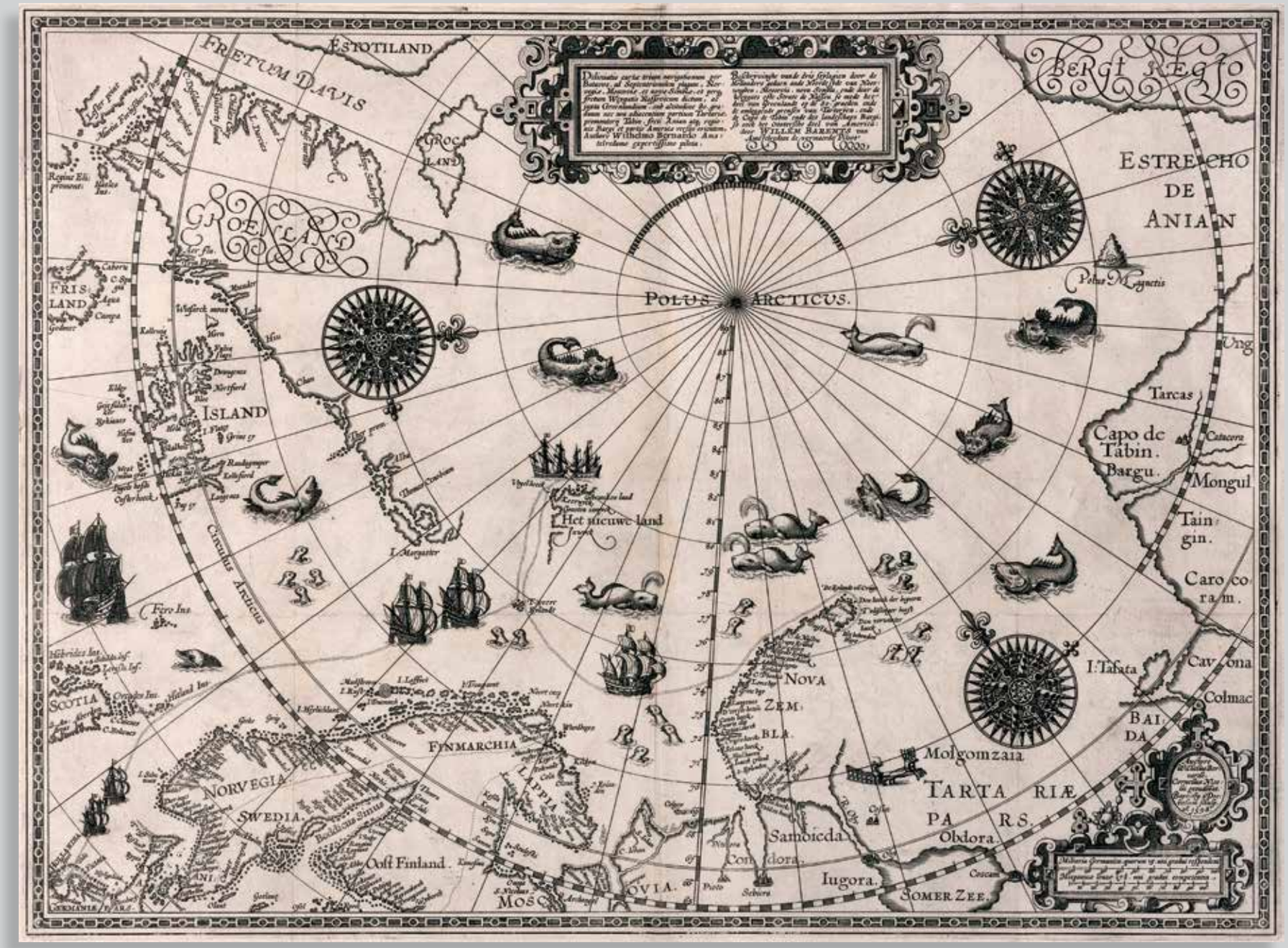

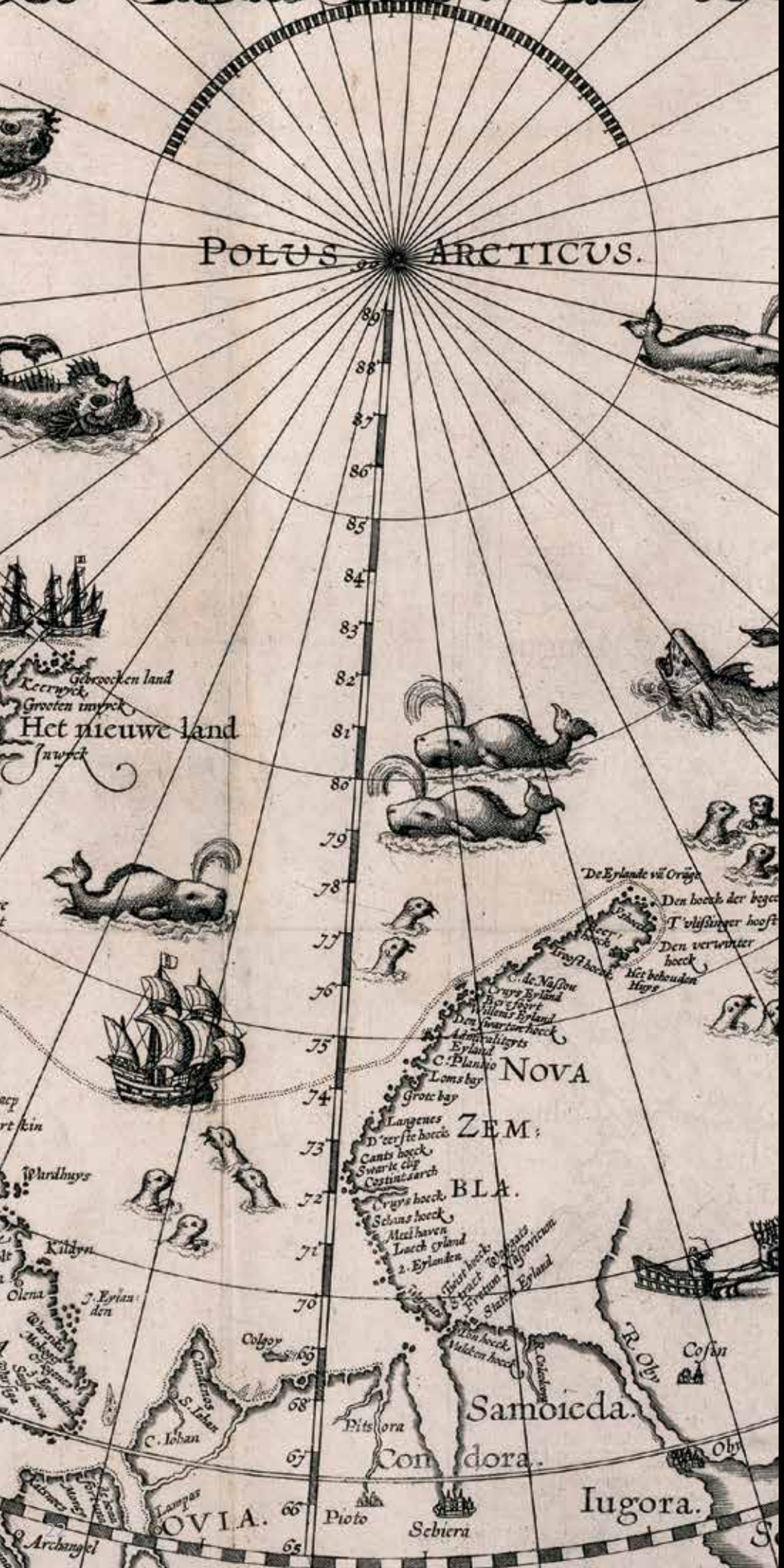

5. WILLEM BARENTSZ (1550 – 97)

"DELINIATIO CARTÆ TRIUM NAVIGATIONUM PER BATAVOS, AD SEPTENTRIONALEM PLAGEM… BESCHRÿVINGHE VAN DRIE SEÿLAGIEN DOOR DE HOLLANDERS GEDAEN ANDE NOORDT SYDE VAN NOOR:WEGHEN, MOSCOVIA, NOVA SEMBLA, ENDE DOOR DE WEYGATS…"

Kobberstikk på papir, gravert av Baptista van Doetecum, 42x56cm

Kartet er tegnet i en polarprojeksjon med Nordpolen som sentrum.

AMSTERDAM, Cornelis Claesz, 1598

EN MILEPÆL I DEN KARTOGRAFISKE HISTORIEN OM ARKTIS, FOR FØRSTE GANG ER SPITSBERGEN OG BJØRNØYA INNTEGNET PÅ ET TRYKT KART.

Som fortalt tidligere i katalogen er kartets tilblivelse resultat av de tre hollandske ekspedisjonene til nord ledet av Willem Barentsz årene 1594, 1595, og 1596/97. Den tredje reiseruten er stiplet. Skissen til kartet overlevde Barentsz selv og det ble bragt hjem til Holland og la grunnlaget for det trykte kartet. Graveringsarbeidet er på høyeste kvalitetsnivå utført av Baptista van Doetecum, utgiveren var ved Cornelis Claesz. Kartet fikk stor oppmerksomhet ikke minst fordi bakgrunnen for kartet straks ble kjent gjennom Gerrit de Veers dagbok, og at det ble publisert i noen eksemplarer av Jan Huygen van Linschotens reisebeskrivelse til Asia "Navigatio ac Itinerarium…". Kartet inneholder 34 illustrasjoner av sjømonstre, hval, skip i tilleg til den fornøyelige tegningen av "Polus Magnetis".

Kartet er et viktig kunstverk i tillegg til dets status som et kartikon. Barentszkartet vil danne kjernen i enhver viktig samling rundt historien om Arktis.

Utsøkt eksemplar, spor av folder som utgitt.

Litteratur: W.B. Ginsberg "Printed Maps of Scandinavia and the Arctic 1482 – 1601" nummer 46, Günter Schilder «Early Dutch Maritime Cartography. The North Holland School of Cartography (c. 1580 – 1620)», MCC nr.18, Dr. F.C. Wieder "The Dutch Discovery and mapping of Spitsbergen 1596 – 1829" nr. 1, "Kompassrosen Orientering mot nord" Nasjonalbiblioteket 2009 side 55-56 illustrated, Mingroot/Ermen "Norge og norden på gamle kart og trykk" nr. 21, Benedicte Gamborg Briså, Bente Lavold and Luitgard Sofie Löw "Nortward Bound at the Far Edge of the World" Museene for kystkultur & gjenreisning i Finnmark 2010, side 30-31

380 000,-

«TESIFALLET»
ORIGINAL FØRSTEHÅNDSDOKUMENTASJON AV EN NATURKATASTROFE VED GÅRDEN TESEN VED VORMA
21. OKTOBER 1795 OG MEDFØLGENDE KVIKKLEIRERAS VED GÅRDENE HAAVIE OG HENUE VINTEREN 1796

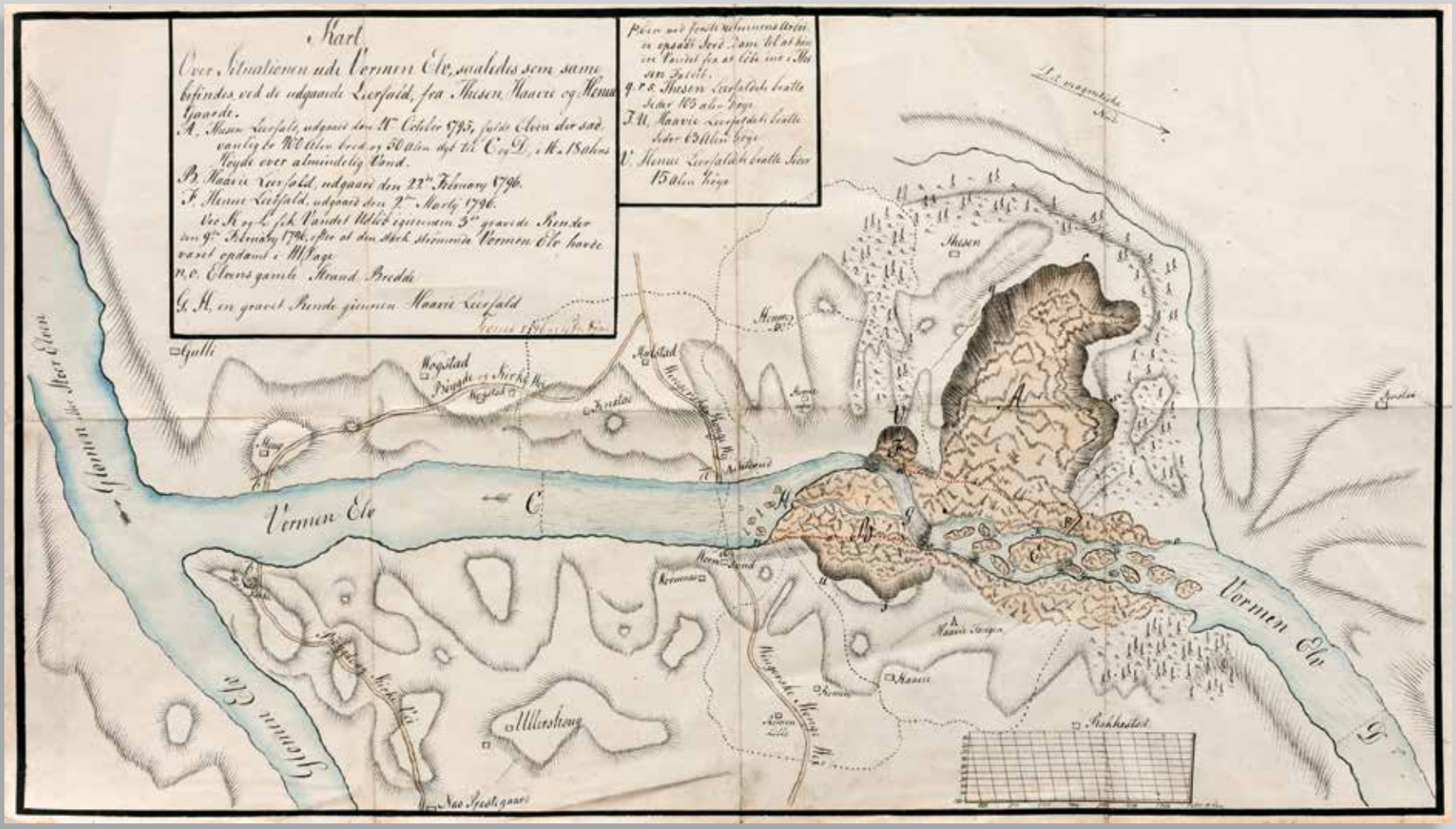

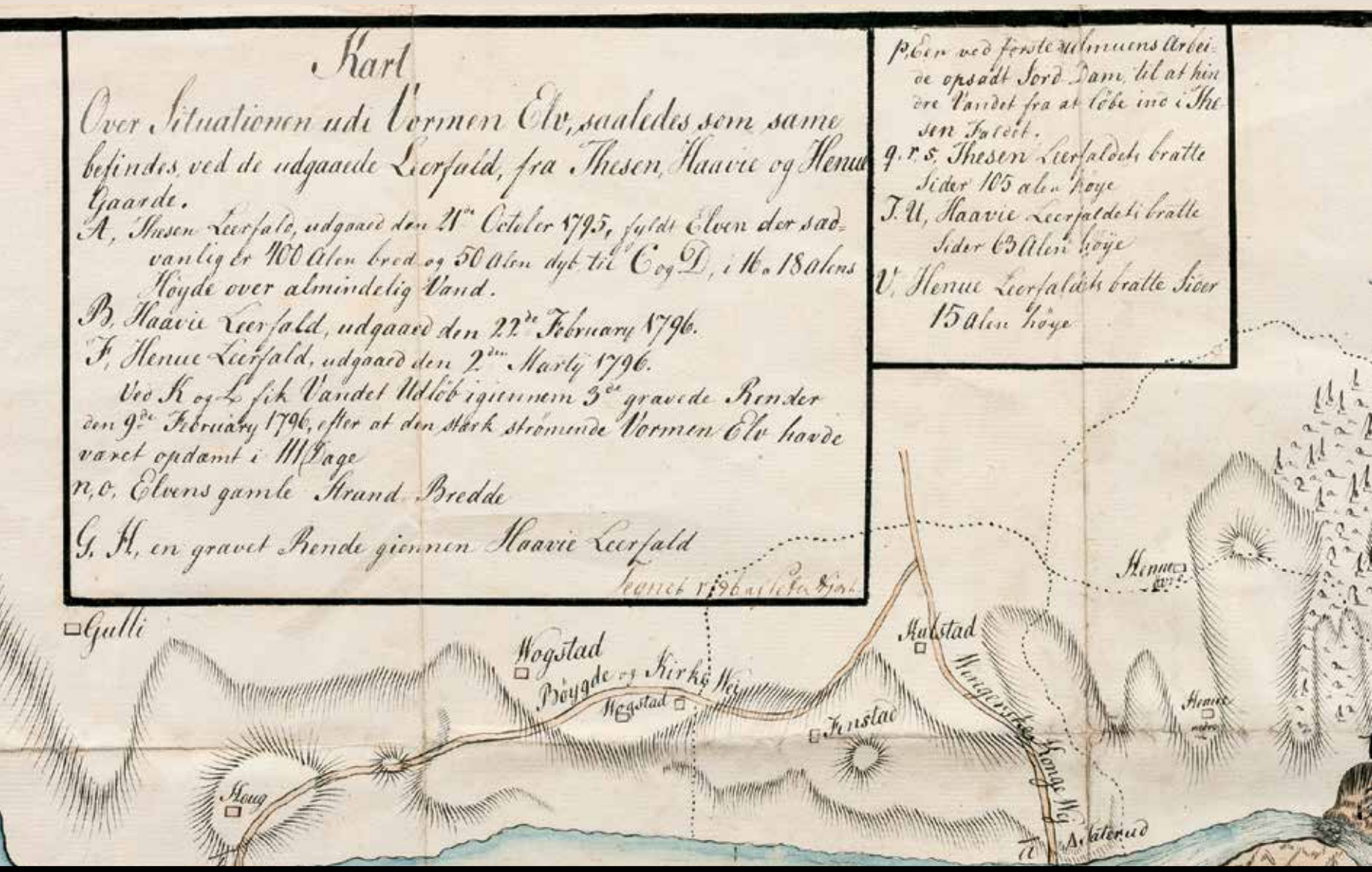

6. PETER ANDREAS HIORT (NORGE 1740 – SPARBU 1817)

«KART OVER SITUATIONEN UDI VORMEN ELV, SAALEDES SOM SAME BEFINDES VED DE UDGAAEDE LEERFALD, FRA THESEN, HAAVIE OG HENUE GAARDE.»

Manuskripkart på papir (penn og akvarell), 34,2x61,3cm

Signert og datert oppe i venstre kartusj: Tegnet 1796 af Peter Hiort

Målestokk 1: 10 000

Tegnet en gang etter 2. mars 1796

UNIKT KART I MANUSKRIPT OVER DE DRAMATISKE KVIKKLEIRERASENE VED VORMA 21. OKTOBER 1795, 22. FEBRUAR OG 2. MARS 1796.

Om karttegneren Peter Andreas Hiort (skrives også Hiorth) finner vi gode opplysninger i Olai Ovenstad «Norske Militærbiografier». Han ble født på Ullensaker i 1740 og ble korporal ved Søndenfjeldske Nasjonal dragoner regiment allerede 14 år gammel! Han ble værende i det militære frem til pensjonsavtale i 1808. Året 1796 da han tegnet raskartet var han sjef for «Nannestadske kompani» fra 29. april. To å senere er han registret bosatt på gården Holt i Ullensaker før han flyttet til gården Stiklestad i Verdalen. De siste årene av livet tilbrakte han på gården Langli i Sparbu der han døde 6. mai 1817.

Tesifallet i 1795 fikk sitt navn etter episenteret for raset ved gården Tesen (Theisen, Thesen) i Nes 21. oktober 1795. Raset medførte lang oppdemming av Vorma og utløste enorm vannstigning på mange meter i Mjøsa. Militæret ble beordret for å bidra med å grave nytt elveløp. Det er i denne forbindelse at Peter Andreas Hiort kan ha fått førstehåndskunnskap om raset, og som var bakgrunnen for tegningen av kartet i 1796. Da var det også to nye ras i området.

På Kartverket under fanen Historiske kart finner vi en «Copie» av Hiorts kart oppgitt tegnet av Darre (trolig Nils Stockflett Darre). Registrering: Akershus Amt nr. 17 i Amtkartssamlingen.

Kartet er et enestående tidsvitne i originalarbeid til en type naturkatastrofe vi dessverre opplever i Norge fra tid til annen, senest i Gjerdrum romjulen 2020, ikke langt unna rasene i Vorma årene 1795 og 1796.

40 000,-

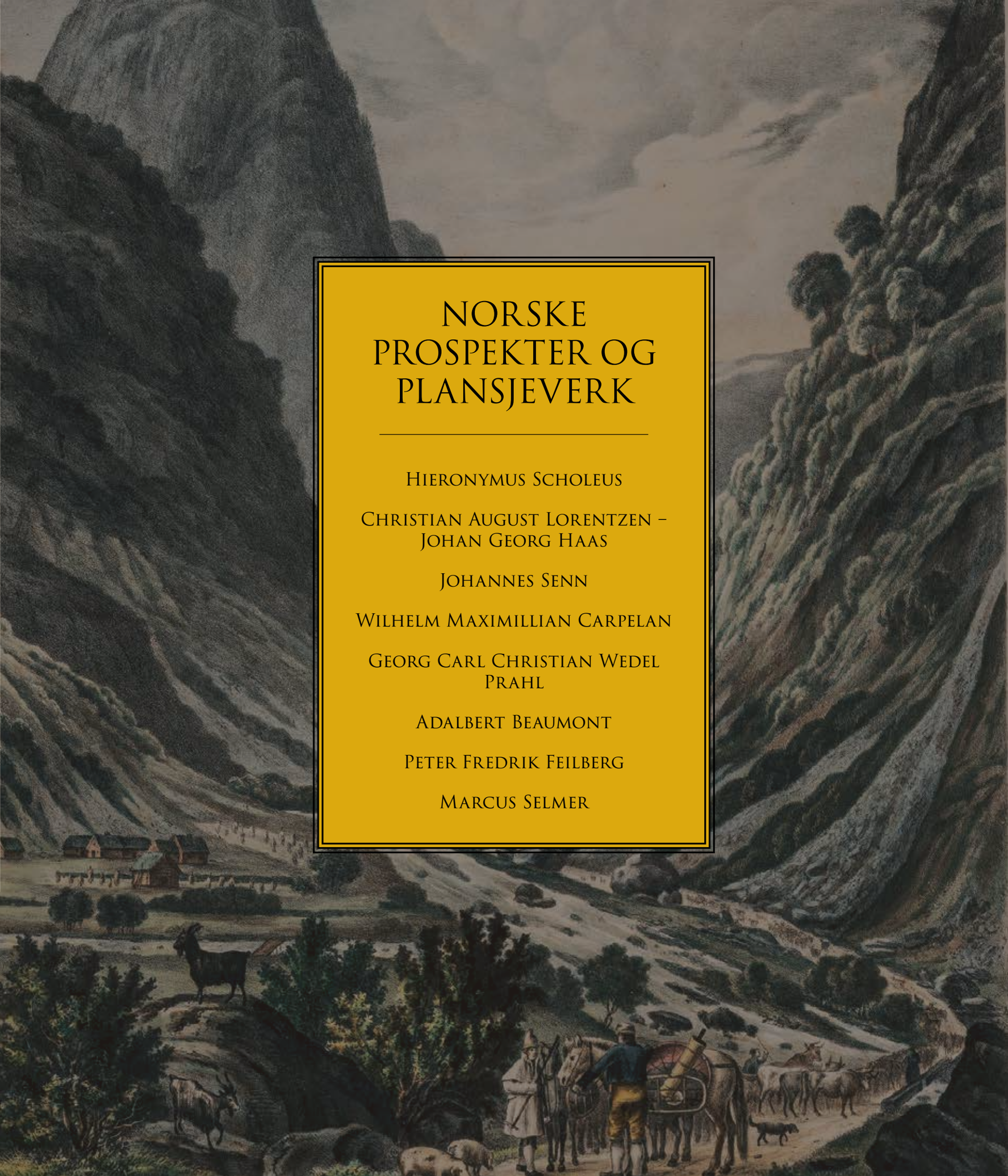

NORSKE PROSPEKTER OG PLANSJEVERK

Hieronymus Scholeus

Christian August Lorentzen – Johan Georg Haas

Johannes Senn

Wilhelm Maximillian Carpelan

Georg Carl Christian Wedel Prahl

Adalbert Beaumont

Peter Fredrik Feilberg

Marcus Selmer

DET FØRSTE TRYKTE BILDET AV EN NORSK BY
UTSØKT EKSEMPLAR AV FØRSTE FRANSKE UTGAVE I ORIGINALKOLORERING

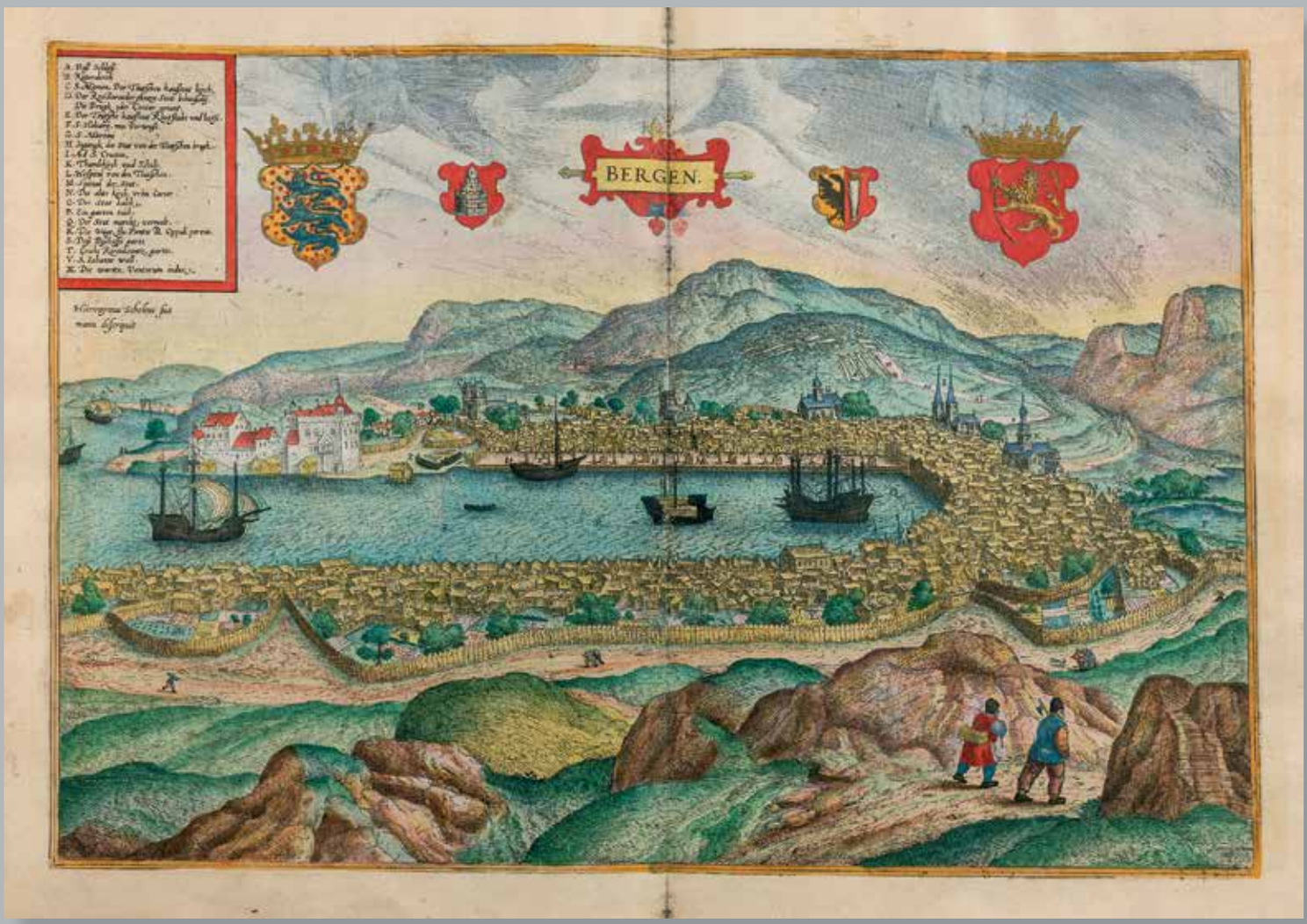

7. HIERONYMUS SCHOLEUS

"BERGEN"

Samtidig håndkolorert kobberstikk, 32,5x48 cm

KØLN (1588) - 1590

Bergensstikket var det eneste fra Norge i den store prospektserien til Georg Braun og Franz Hogenberg "Civitates Orbis Terrarum" fra 1572 og utover. Prospektet utkom i den fjerde delen, som første gang ble utgitt med latinsk tekst i 1588. Det er teksten på baksiden som bestemmer dateringen, se Brinkmann jr. Vårt enestående og lytefrie eksemplar har fransk tekst på baksiden, «Berghen En Norvege» og er forenlig i beskrivelsen med Brinkmann «C – I».

Et usedvanlig vakkert kolorert eksemplar i perfekt stand.

Litteratur: Mingroot-Ermen "Norge og Norden på gamle kart og trykk" nr. 16, Marius Hauge "Norge på gamle trykk" side 94, August Brinkmann jr. "Hieronymus Scholeus' Bergens=prospekt-en analyse" Bergen 1973, se C- I side 231, W.B. Ginsberg "Printed Maps of Scandinavia & The Arctic" Entry 24, fig. 24.10

Fra en nyere bok om prospektverket til Braun & Hogenberg utgitt av «Taschen Verlag» er Bergenstrykket viet god oppmerksomhet. Herfra har vi hentet følgende engelske oversettelse av deler av prospektets tekst på baksiden, samt en beskrivelse av henvisningene på prospektet:

COMMENTARY BY G. BRAUN (on verso): "Most of the finest buildings in the city, be they houses of worship or domiciles, belong to the Hanseatic merchants, the Osterlingen, as they are called there. The rest are shoddily made, with walls of timber pieced together and roofed over with green moss. Nevertheless, the German merchants have a splendid outpost in Bergen because it is excellently suited for trade and commerce. For it encompasses a whole side of the harbour [...]. They have separate trading posts corresponding to the diversity of their cities and countries of origin. Hence the merchants from Lübeck, Danzig, Cologne, Brunswick and Hamburg each have a site of their own by the shore, on which they unload the ships from their cities and load them again and send them back to Germany."

Bergen, founded in 1070 and fortified with a palisade, is seen from the southwest across Vägen Bay, which opens out onto Byfjord. From the dense welter of timber houses soars St Mary's, the Gothic cathedral attended by the German merchants (C), and the fortress of Bergenhus (A), the 13th century seat of the Norwegian kings. The harbour is dominated by the Tyska Bryggen (German Quay), the quarter with the old mercantile houses and the sprawling quay; the numerous cranes and the ships allude to the flourishing trade conducted by the fourth-largest entrepôt in the Hanseatic League. The wealth of what was then the largest city in Scandinavia, which, with an impassable hinterland, could be reached only by sea, came from its far-flung trade in salt fish. Even after the Hansa disbanded in the 17th cent., Bergen retained its importance (Avsnitt fra bok om Braun Hogemberg fra Taschen Verlag).

35 000,-

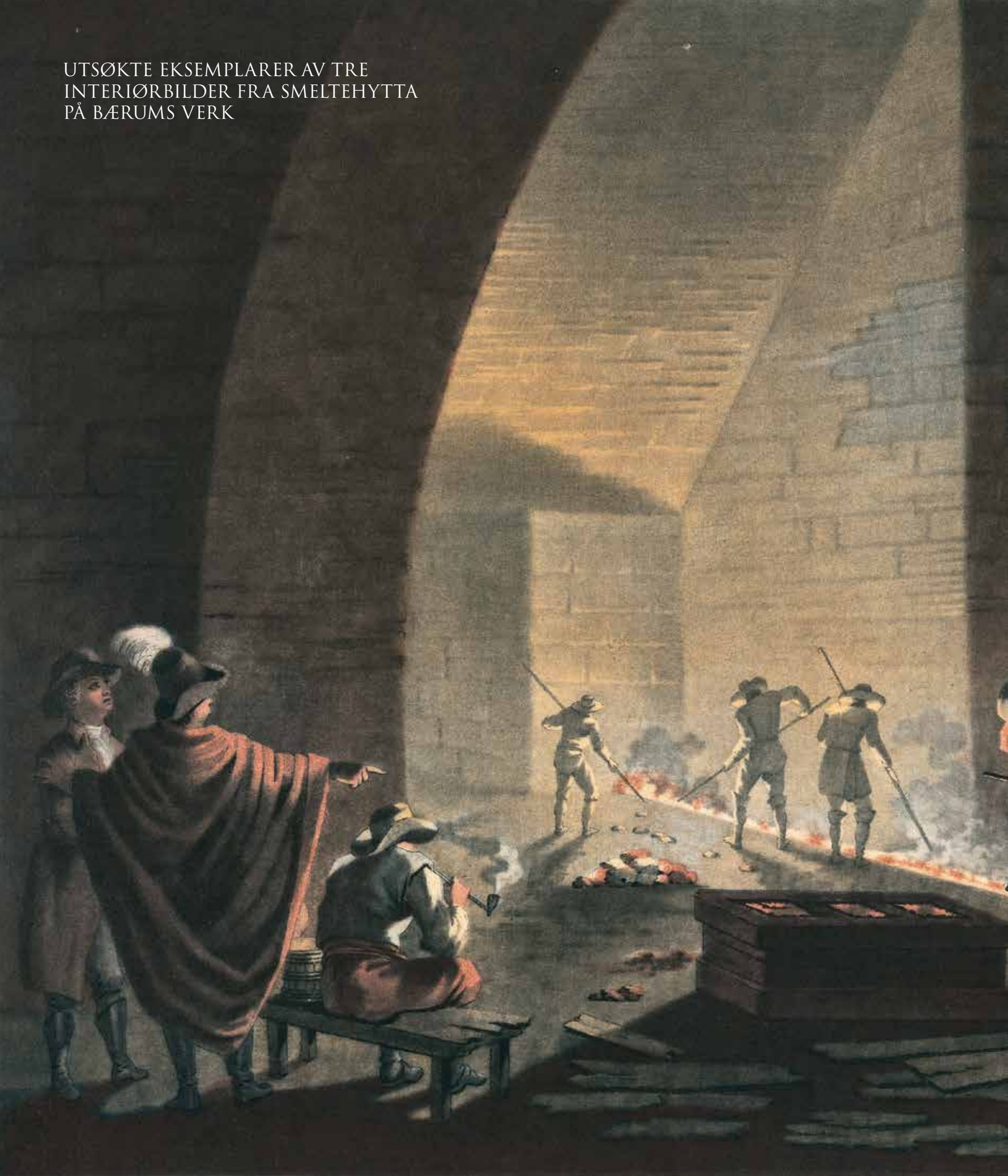

UTSØKTE EKSEMPLARER AV TRE INTERIØRBILDER FRA SMELTEHYTTA PÅ BÆRUMS VERK

8. (C.A. LORENTZEN) – J.G. HAAS

"L' Auverture du Dessus d'un Fourneau"

Fargeakvatint, 30x40cm

KØBENHAVN 1790-årene

+ "L'Interieur D' Une Fonderie De Fer"

Fargeakvatint, 30x40cm

+"Une Grande Forge en Norwége dans la quelle on étire les barres de fer. "

Fargeakvatint, 30x40cm

De tre prospektene er basert på motiver utført av den danske maleren Christian August Lorentzen (København 1749 – 1828). Ved kongelig understøttelse besøkte Lorentzen Norge i 1792 og malte et 40-talls motiver fra Buskerud, Akershus, Christiania og Østfold. Det som kanskje fenget mest og som var et slags oppdrag fra kronprins Fredrik, var å vise frem de sentrale byene i Norge, store fossefall og industrivirksomhet. Bærums verk var et spesielt yndet sted å male motiver fra. På stedet under reisen ble det utført skisser, og de ferdige maleriene ble kort etter utført hjemme i København. Dette ble motivene som ble stukket i kobber av Johan Georg Haas (1751 – 1817) og Heinrich August Grosch (1763 – 1843). Det var avanserte akvatinttrykk med lærdom fra Frankrike, og generelt er de tidligste trykkene av prospektene trykt i farger. J.G. Haas står bak våre tre interiørbilder fra Bærums verk og er fargetrykte.

Eksemplarene vi presenterer er blant de vakreste og mest kontrastrike vi har håndtert og er ganske sikkert tidlige avdrag fra kobberplatene. Bortsett fra noen ikke-forstyrrende papirrynker på «L' Auverture» er trykkene i perfekt stand. De er elegant innrammet med gammelt glass utført hos Galleriets Rammeverksted i Oslo.

Trykkene har nummer 32, 33 og 34 under nummer 620 hos Eiler H. Schiøtz «Utlendingers reiser i Norge».

40 000,-

ET IKON I NORSK FOLKEDRAKTSHISTORIE,
EN VAKKER OG KOMPLETT «SENN» MED ALLE DE 80 STIKKENE INKLUDERT TILLEGGSPLANSJENE

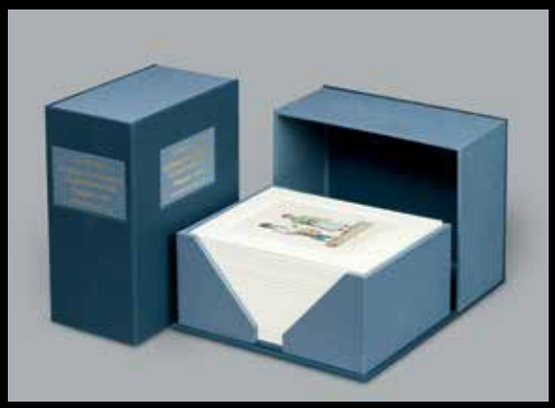

9. JOHANNES SENN – (BASERT PÅ J.F.L. DREIER)

"Norske Nationale Klædedragter Stukne i Kobber af J. Senn"

Komplett plansjeverk, arkene ca. 25x18cm, passpartout 32,5x25cm, kassettene 36x28,5x17cm. Inneholder alle de 80 kobberstikkene med original håndkolorering (74 nummererte + 6 tilleggs-plansjer).

KØBENHAVN 1812 – 15

ET MEGET TILTALENDE SETT SÆRDELES GODT EGNET FOR FORMIDLING. ALLE DE 80 PLANSJENE ER MONTERT I SYREFRI PASSPARTOUT OG INNLAGT I TO ELEGANTE TILPASSEDE KASSETTER UTFØRT AV G.P. EKELUND, NUMMER 1 – 40 OG 41 – 80.

Johannes Senn (Sveits 1780 – 1861) var sveitsisk kunstner bosatt i København frem til 1819. Johannes Senns forelegg til draktplansjene skal være et sett med tegninger utført av bergenseren og prospektkunstneren Johan F.L. Dreier (Trondheim 1773 – Bergen 1830) som hadde reist mye rundt i Norge. Senn står også bak et tilsvarende verk om danske folkedrakter. Utgiver skal ha vært Heinrich Gottfried Ludewig.

En komplett "Senn" i denne fremtoning med de seks ekstraplansjene, hører til det ypperste i den norske bokverdenen og er et ikon som samlerobjekt.

Et enestående sett som det for enhver kulturelt interessert person eller institusjon vil være en fryd å kunne studere. Da plansjene er løse og montert i passpartout, er de beskyttet samtidig som man får en sterk nærhet til trykkenes budskap og kvalitet. Kassettene er utført av bokbinder Georg Pram Ekelund i Oslo og er av høy kvalitet og tilpasset trykkenes fremtoning.

Bladenes brutto papirstørrelse varierer noe. Enkelte blad med gamle monteringsspor i venstre marg.

Et særdeles imponerende sett i vakre og friske originalfarger.

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon bind II, 1983 (Dreier), L. Østby «Med kunstnarauge» side 145

250 000,-

DOKUMENTASJONSMATERIALE FRA TO PIONERREISER GJENNOM VALDRES SOMMEREN 1819

10. WILHELM MAXILMILLIAN CARPELAN (FINLAND 1787 – STOCKHOLM 1830)

«HUGAKOLLEN PRÈS D'ÖJLOE À WALDERS» + «VUE DE QVAMSKLEVEN…DU LAC LILLA MJÖSEN…» + «SKUDSHORN. VUE PRÈS DE WANG EN WALDERS (TAGEN 1/4 MIL IFRÅN VANG)»

3 samtidig håndkolorerte kobberstikk, hvert ca. 29,3x45,5cm

STOCKHOLM 1822

ET UNIFORMT, VAKKERT KOLORERT SETT AV DE TRE STORE CARPELANTRYKKENE FRA VANGSMJØSA I VALDRES.

Wilhelm M. Carpelan har i sitt tekstbind til plansjene noen frodige beskrivelser til trykkene. Og hans evne til iakttagelsesevne på det som må ha vært to ganske hastig utførte reiser sommeren 1819, er ikke annet enn imponerende. På «Hugakollen-prospektet» skrev blant annet Carpelan om draktene: «Af bondfolkets drägt ådrog sig qvinnornas hufvudbonad i synnerhet min uppmärksomhet. En blå spesig kläder-mössa, med gule kanter, sågs som oftasti dessa nejder, och er säkert af urgammal härkomst…».

Den finskfødte offiser, tegner, akvatintetser og kartograf Wilhelm M. Carpelan ble våren 1819 ansatt som adjutant til Carl Johans nye stattholder i Norge, grev Sandels. To ganger under sommeren 1819 reiste Carpelan til Bergen via Krokkleiva, Valdres, Filefjell og Lærdal. Den siste reisen sammen med stattholderen og hans nærmeste stab med August von Hartmannsdorf i spissen. Det øvrige reisefølget var ofte utålmodige når Carpelan ønsket å gjøre en stopp for å tegne. Det kunstneriske resultatet av reisene var en rekke prospekter som i dag fremstår som pionerarbeider i norsk prospektkunst. Flere av motivene ble gjengitt i Carpelans plansjeverk «Voyage pittoresque Alpes Norvegien» utgitt i Stockholm 1821 – 23. Dette er utvilsomt det mest spektakulære av de gamle billedverkene over den norske fjellheimen.

På Norsk Kultursenter på Koppang er det et eget rom i museet som er viet Wilhelm Maximillian Carpelan. Han var en foregangsmann for den kartografiske utviklingen av Sør-Norge, og hans reiser i 1819 og til Telemark året etterpå, skulle få stor betydning for nasjonsbyggingen etter 1814. Sammen med Johannes Flintoe skal han ha hovedæren av den kunstneriske oppdagelsen av fjellområdene i sørlige Norge.

Et par svake hjørnebretter på «Qvamskleven», ellers et utsøkt sett.

25 000,-

ET SETT PÅ 11 VIKTIGE OG SJELDNE PROSPEKTER UTFØRT I BERGEN PÅ VERKSTEDET TIL LITOGRAFEN OG OFFISEREN

GEORG CARL CHRISTIAN WEDEL PRAHL

(DØNNINGSMOEN VED GRIMSTAD 1798 – ALVERSUND VED BERGEN 1883)

Mannen med det lange og imponerende navnet ble utnevnt til sekondløytnant i 1815 etter å ha gått krigsskolen i Christiania, fra 1823 var han tilknyttet Bergenske Brigade. Samtidig viste han både store kulturelle interesser og talent for handel ved å avertere kart og trykk til salgs. Disse fikk han levert fra landets første stentrykkerier i Christiania, Fehr og Winther. Dette vekket hans store interesse for litografiet som verktøy for mangfoldiggjørelse og han kunne i 1827 åpne Bergens første «Lithographiske officin». Det skulle de neste tiårene utkomme en rekke forskjellige trykk og småbøker illustrert eller designet av kunstnere og dyktige prospektmalere som Prahl fikk knyttet til seg. Vi finner navn som J. Deshington, H.C. Knudsen, J.M. Calmeyer, J.F. Dreier, J.L. Losting, H. Bucher, H.L. Reusch, F.W. Schiertz og J. Frich.

Prahls produksjon var svært omfattende og inneholder folke- og bondedrakter, barnebøker, skoleatlas, grunnlovstrykk, medisinske verk, portrettalbum, store kongeportretter, enkeltbladtrykk, enkeltbladkart, osv., men ikke minst en rekke enestående byprospekter og kjente landskapsmotiver. I all hovedsak var det «Det særegne norske» Prahl ønsket å formidle gjennom sin virksomhet. Han står således som en bauta i den norske nasjonsbyggingen første del av 1800-tallet.

Jubileumskatalogen presenterer én samling med 11 av Georg C.C. Wedel Prahls viktige separatutgitte by- og landskapsprospekter. Dette må anses som enestående. De fleste av trykkene er enkeltvis svært sjeldne. Samlingen er blitt til etter mer enn 30 års iherdig søken etter byprospekter av Prahl. Majoriteten av trykkene er kun sett i markedet den ene gangen de ble innlemmet i samlingen. Noen av trykkene har, uten at det forstyrrer betrakterens opplevelse, opplevd tidens tann, men de har altså ikke latt seg erstatte. Det er et betimelig spørsmål om man noen gang mer vil finne enkelte av motivene på markedet.

Bortsett fra «Bergen fra Söesiden» som i litteraturen kan dateres til ca. 1831 så har vi valgt å datere de øvrige prospektene til omkring 1840.

Flere av trykkene har blitt eksklusivt innrammet i London hos John Davis Framing.

De oppgitte målene på de 11 litografiske trykkene til Prahl er tatt fra trykklinje til trykklinje eksklusiv tekstfeltet.

Litteratur: Immanuel Ross "Kaptein Georg Prahl 1798 – 1883-En biografisk – kulturhistorisk skisse" Bergen 1896, N. Ebbing "Prahl's litografiske arbeider" side 33, A. Dreyer "Kunstmaleren Johan Ludvig Losting 1810 – 76" side 28 – 33, avbildet side 29 og 31, Norsk Kunstnerleksikon bind II, 1983

11. GEORG CARL CHRISTIAN WEDEL PRAHL

"Bergen fra Söesiden"

Samtidig håndkolorert litografi, 33,5x46,5cm

Prospektet er basert på et forarbeide av Johan Ludvig Losting (Bergen 1810 – 1876)

ET VAKKERT PROSPEKT AV ET KLASSISK BERGENSMOTIV

Til prospektet eksisterer det også en pendant, "Bergen Fra Landsiden" som ikke er med her. De to trykkene er blant maleren Johan Ludvig Lostings hovedverk. Motivene ble første gang introdusert av Johan Friedrich Leonhard Dreier. Enkeltvis skal trykkene skal ha kostet 2 Speciedaler, en betydelig sum i 1830-årene!

"Bergen" (Byen sett fra Sandviken)

Litografi, 30x45,5cm inklusiv den trykte rammen

Merket: "Tegnet efter Naturen af Losting Forlagt af G.C.C.W. Prahl"

ET AV PRAHLS BERØMTE BERGENSPROSPEKTER, HER ER BYEN SETT FRA SANDVIKEN. Det eksisterer flere ulike motiver og varianter av "Bergen" utført i Prahls "Lithographiske Officin" i Bergen. Også her har Johan Ludvig Losting levert trykkets forelegg.

«Guedvangsøren, Landsiden. Indre=Sogn i Bergens Stift»

«Tegnet af Schiertz. Lith. Af Bucher. Trykt og forlagt ved Prahl og Bucher i Bergen»

Litografi, 24,8x33,5cm + tekstfeltet

For en del år tilbake av konservator lagt ned på godt støtteark, noen reparerte rift i øvre marg.

Eksklusivt innrammet hos Davis Framing i London.

«Jordalsnuten i Nærödalen i Bergens Stift.»

«Forlag og lith. Af Prahl i Bergen Tegnet efter Naturen af Losting i Bergen»

Samtidig håndkolorert litografi, 33,5x26,5cm + tekstpanel

Eksklusivt innrammet hos Davis Framing i London

«Hammerfæst»

«Lith. Af Prahl i Bergen. Tegnet paa Steen af H.C. Knudsen»

Samtidig håndkolorert litografi, 32,5x47,5cm + tekstpanel

Noen vertikale bretter, (kan bladet ha vært rullet en gang?). Trolig noen restaurering i et område i himmelen. Et godt eksemplar av et imponerende prospekt.

«Bodöe»

«Lith. Af Prahl i Bergen. Tegnet paa Steen af H.C. Knudsen»

Litografi, 32,2x45,5cm + tekstpanelet

Eksklusivt innrammet hos Davis Framing i London

Noen restaureringer i marg og motiv, trolig også noen retusjeringer. Gul flekk i nedre marg.

"Bodöe Kirke og Præstegaard m.m."

"Tegnet efter Naturen af A. Larsen. Lith af Prahl i Bergen. Tegnet paa Steen af Losting"

Svakt kolorert (temmelig sikkert original) litografi, 32x47,2cm + tekstpanel

Det eksiterer to prospekter av Prahl fra Bodø. Tegneren er oppgitt å være "A. Larsen". Dette er Arne Larsen født i Fåberg. Etter å ha fått tegneundervisning i København skal han i årene 1823 til 1835 ha reist langs kysten fra Bergen og nordover, og hvor han underviste folk i tegning og maling. Han skal ha malt en rekke portretter derav flere i Bodø. (Se Norsk kunstnerleksikon II). Johan Ludvig Losting overførte tegningen til den litografiske stenen.

Noen restaureringer, fargene er bleket

"Trondhjem"

"Lith af Prahl i Bergen. Cop: af H.C. Knudsen. Tegnet efter Naturen af Dalager"

Samtidig håndkolorert litografi, 35x52,8cm + tekstpanel

Et av Prahls vakreste prospekter. Her i et utsøkt eksemplar i original ramme.

TRONDHJEM.

"Trondhjem."

"Forlagt og lith: af Prahl i Bergen. Tegnet efter Naturen af Dalager. Cop af H:C: Knudsen"

Samtidig håndkolorert litografi, 21,9x31cm

Særdeles vakkert eksemplar av et overordentlig sjeldent trykk.

Eksklusivt innrammet hos Davis Framing i London

"Tromsöe"

"Optaget efter Naturen af A. Larsen. Cop: af H: C. Knudsen"

Samtidig håndkolorert litografi (svakt), 32,5x49cm

Til venstre er det tegnet inn fire personer, derav to med samiske drakter. Stilen på disse kjennes igjen fra Prahls litografier av folkedraktene fra rundt 1827 – 28.

Eksklusivt innrammet hos Davis Framing i London

EN KLASSIKER RUNDT SKILDRINGEN AV DET HISTORISKE SILDEFISKET

"Vaarsildefangst med Not og Laas i Tellevaag, Sunds Præstegjæld. Nordhordelehns Fogd Bergens Stift."
"Tryk og Forlag for Prahls Lith: Inst: i Bergen. Tegnet efter Naturen af Losting."
Samtidig håndkolorert litografi, 24,5x35,5cm + tekstpanel
Signert i stenen nede til venstre: A. Bóttger lit.
Trykt på tykt papir med store marger, noen lukkede margrifter nede, øvre og nedre venstre hjørne med en fuktskjold.
Eksklusivt innrammet av Davis Framing i London

425 000,-

MED BAKGRUNN I NY PROVENIENSGRANSKNING KAN VI PRESENTERE EN PRAKTBOK FRA BIBLIOTEKET PÅ KNOWSLEY HALL:

THE 13TH EARL OF DERBY, EDWARD SMITH STANLEY'S BINDSIGNERTE LUKSUSEKSEMPLAR AV ADALBERT BEAUMONTS PLANSJEVERK OVER NORDEN.
BOKEN KAN SPORES I NORSKE SAMLINGER SIDEN 1956

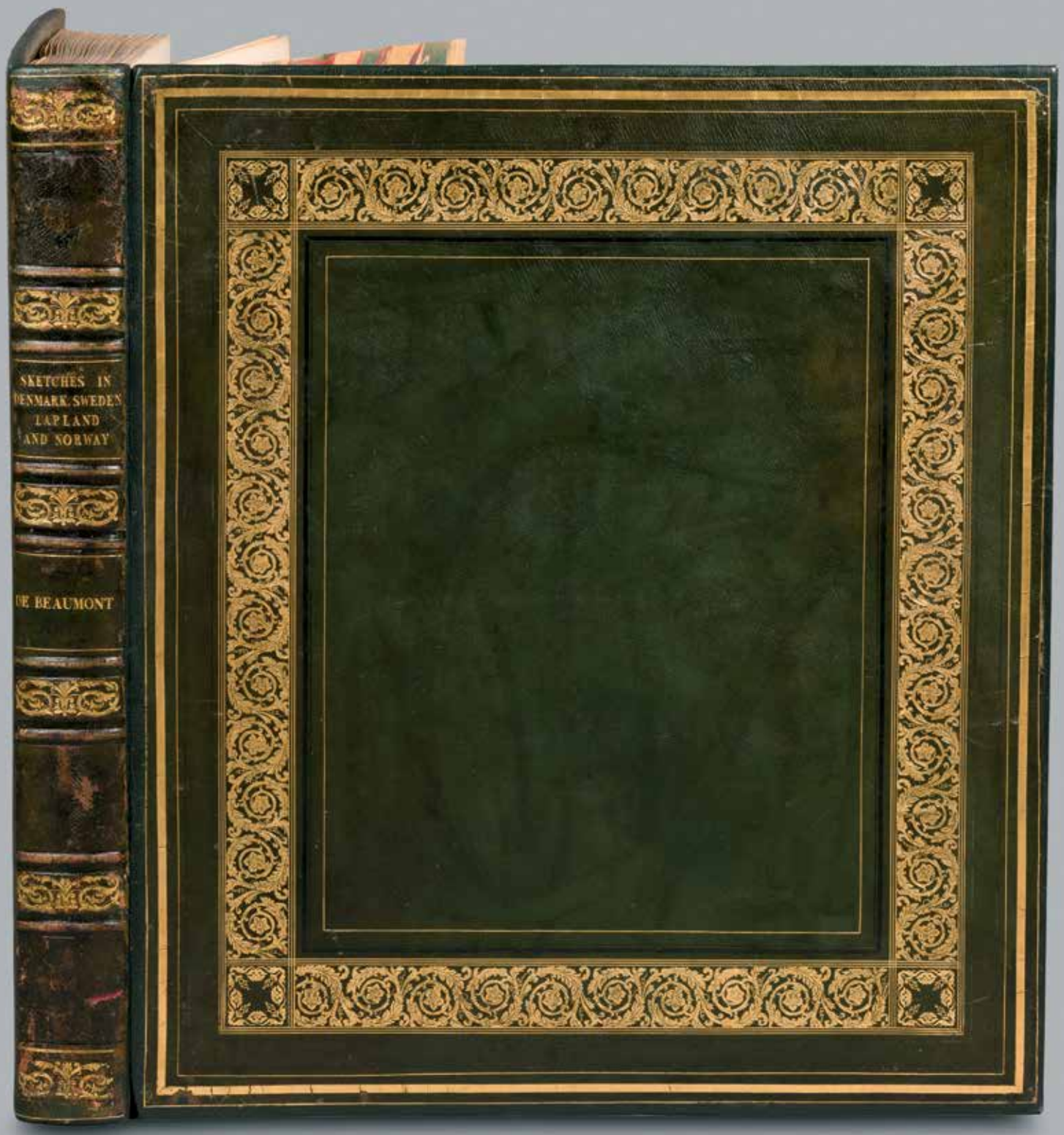

12. ADALBERT BEAUMONT

"Sketches in Denmark, Sweden, Lapland & Norway"

Komplett med 24 samtidig håndkolorerte litografier.

Variant D, luksusutgaven med plansjene kolorert og klebet på tykk kartong med titlene påført med blyant (se forklaring nedenfor). Stor folio, 54,8x48,5cm. Samtidig mørk grønn maroquin på dekler av tykt tre, overdådig gullforgylling på ryggen og dekler og indre denteller, helt gullsnitt.

Mesterbind signert med gullstempel: J. Law Binder Liverpool

Boken har vært i biblioteket på Knowsley Hall utenfor Liverpool og har Stanleys egenhendige innskrivning av bokens plassering i biblioteket på fremre forsatsblad (sjuskete skrift!): Knowsley Book Library Southern (?) Book…(?) Shelf, N. 11». Med ex libris tilhørende «The 13th Earl of Derby», Sir Edward Stanley.

Vedlagt løst er dedikasjonsbladet og innholdsfortegnelse med plansjenes beskrivelser, disse var trolig egentlig ikke ment å medfølge dette luksuseksemplaret. (Bindet med noen skraper, pletter på kartongene her og der)

LONDON 1840

UNIKT BIBLIOFILT EKSEMPLAR MED «TUNG PROVENIENS». Dette er den kolorerte luksusutgaven av Beaumonts plansjeverk og er et av de vakreste klassiske plansjeverkene over Norge og Skandinavia.

Reiseåret til Skandinavia og Norge var 1836 og Adalbert Beaumonts reisefølge er innskrevet i Hardangerprost Niels Hertzbergs gjestebok (se Schiøtz II side 275). Plansjer over Norge er bl.a. Nordkapp, Trondheim, Borgund, Bergen, Christiania, Halden. Det eksisterer fire registrerte varianter av boken. A: Med alle plansjene i trykktone, ukolorert. B: Med plansjen av Nordkapp kolorert. C: Med samtlige plansjer håndkolorert. D: En luksusutgave i noen få eksemplarer. Her er samtlige plansjer kolorert og motivene ble klebet opp på tykk kartong. Bildenes tittel er påført med blyant på kartongen (Galleriet kjenner ikke til andre eksemplarer av type D enn det presenterte).

Samtidig akvarell av Adalbert Beaumont

«The 13th Earl of Derby», Edward Smith Stanley var boksamler, kunstsamler, og ikke minst «monstersamler» av naturhistoriske objekter. «Earldom of Derby» går tilbake til 1100-tallet og Stanley familien har sittet her fra 1485. Edward Smith Stanley var en betydelig støttespiller til både Edward Lear og James Audubon. Han var president i både Linnaean Society og i Royal Zoological Society i London. Hans samling bestod av 15000 arter og er i dag kjernen i World Museum Liverpool. Stanley var også politiker og medlem av Parlamentet. Stanleys sønn, «The 14th Earl», Edward Geoffrey Stanley gikk i farens politiske fotspor og var blant annet Statsminister i tre omganger.

Boken er forsynt med et signert praktbind fra samtiden utført i Liverpool. Dette er ikke langt unna det som ble bokens hjem i biblioteket på fasjonable Knowsley Hall.

I litteratur og i antikvariatkataloger siden 1956 har proveniensen vært oppgitt å være: «Spencer familiens særeksemplar». Men gjennom sjekk av bokens ex-libris samt inskripsjonene på fribladet er det nå fastslått at denne boken kommer fra biblioteket på Knowsley Hall, hjemmet til «Earl of Derby» utenfor Liverpool.

Proveniens: Cappelens Antikvariat "Skandinavica Bøker-Karter-prospekter" 1956, katalognummer 3, Per Meyers samling med nummer 330 i hans katalog, Antikvar Lunge Larsen: Katalog 64 november 1975 "Fra Per F. Meyers Bibliotek Bøker og Grafikk", katalognummer 134, privatsamling frem til 2015, deretter i privat norsk eie.

Litteratur: Eiler H. Schiøtz nr. 66, L. Østby «Med kunstnarauge» side 102 - 103

150 000,-

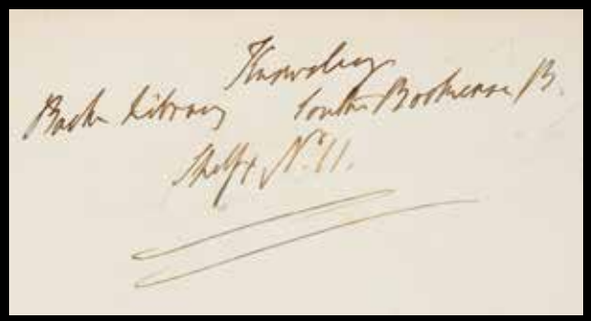

DET FØRSTE NORSKPRODUSERTE PROSPEKTET OVER SKIEN. TROLIG UTFØRT I SKIEN RUNDT DEN TIDEN DA HENRIK IBSEN VAR TO ÅR GAMMEL

13. PETER FREDRIK FEILBERG (TØNSBERG 1800 – SKIEN 1863)

«SKIEN.» (PROSPEKT AV SKIEN SETT FRA KLOSTERØYA)

Samtidig håndkolorert litografi, 22,6x33,5cm (målet er fra trykkramme til trykkramme)

Utført i SKIEN (?) ca. 1830

Sjeldent og tidlig prospekt av Skien. I følge tilgjengelig litteratur er tegningen til litografiet trolig utført av en annen aktør. Det er første gang Galleri Bygdøy Allé etter 30 år presenterer dette prospektet.

Om Peter F. Feilberg vites ikke alt for mye. Han ble født i Tønsberg. Faren var innflyttet fra Flensburg til Langesund, mens moren var fra Trondheim. Til hennes fødeby må familien ha flyttet fordi han kom fra Trondheim da han reiste til Skien for å praktisere som fargersvenn hos sin onkel. Han fikk etter hvert sitt eget boktrykkeri, var redaktør, kunstner og han innførte fotografiets barndom til Skien, daguerreotypier.

Feilberg var en pioner på mange områder. Det er grunn til å tro at Feilberg har fått trykt litografiet i Skien.

Prospektet vi presenterer dateres etter lokale kilder til ca. 1830. Vi er ved Bryggevannet, og på høyden hitenfor motivet lå Gjemsø kloster som var i familien Cappelens eie. På Gjemsø lå i middelalderen Gimsøy kloster. Dette var et livlig område med jord- og hagebruk, skipsanløp, trelasthandel, skutebygging med mer. Dette er godt skildret i prospektet.

At vi kan presentere dette svært sjeldne prospektet av Skien samtidig som vi presenterer et nyoppdaget tidlig brev fra unge Henrik Ibsen, må sies å være et spesielt sammentreff. Da føles det at budskapet vi prøver å formidle med katalogene, får enda mer betydning.

Litteratur: Takk til Aasmund Beier Fangen for essensielle opplysninger og tilsendt informasjon, og takk til Erik Edvardsen som blant annet har en liten biografi om Feilberg i boken om Andreas Faye «Sagnsamleren og hans ambasadør» (nr. 2). Thor Wølner Gundersen «Skien – den smukkeste bygde-by» 2000. Prospektet «Skien fra Klosterøya» gjengitt side 114, Digitalt Museum (TGM-SM. 1163)

30 000,-

14. MARCUS SELMER (DANMARK 1819 – BERGEN 1900)

5 STK. FOTOGRAFIER: «PARTI FRA LYSÖEN I BERGEN», «OLE BULLS VILLA, LYSÖEN», «UTSIKT FRA ROSENKRANTZTÅRNET MOT TYSKEBRYGGEN OG VÅGEN», «BERGEN SETT FRA FREDRIKSBERG», «BERGEN FRA NYGAARDSHØYDEN»

Hvert fotografi ca. 15,5x20,5cm

Marcus Selmer var dansk og utdannet apoteker og kom til Bergen i 1852. Han ble byens første fotograf. Han var tidlig ute med daguerreotypi fra fotografiets barndom, og fra 1857 gikk han over til å produsere positiver i ulike format. Han utførte en rekke bybilder, portretter og fotografier av folkedrakter. I 1879 ble han utnevnt til kongelig hoffotograf. Dessverre ble hele negativarkivet til Selmer destruert ved hans død i 1900. Man har derfor vært avhengig av materiale fra andre samlinger og arkiver for å kunne rekonstruere hans viktige produksjon så godt som mulig. Universitetsbiblioteket i Bergen ved Billedsamlingen har hatt denne oppgaven med å samle det som nå er «Marcus Selmers Samling».

Det er første gang vårt firma presenterer fotografier av Selmer.

Proveniens: Tilhørt en norsk familie lenge bosatt i Frankrike.

7 500,-

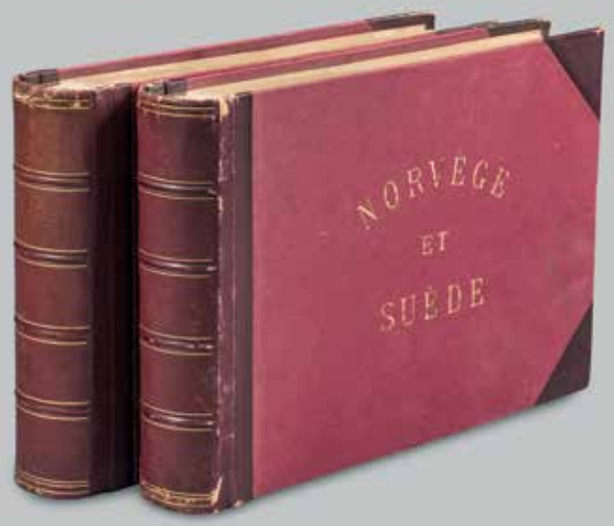

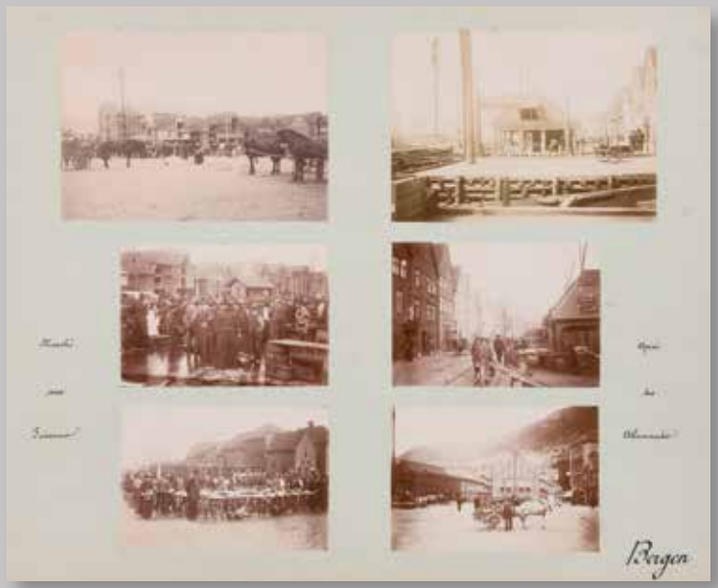

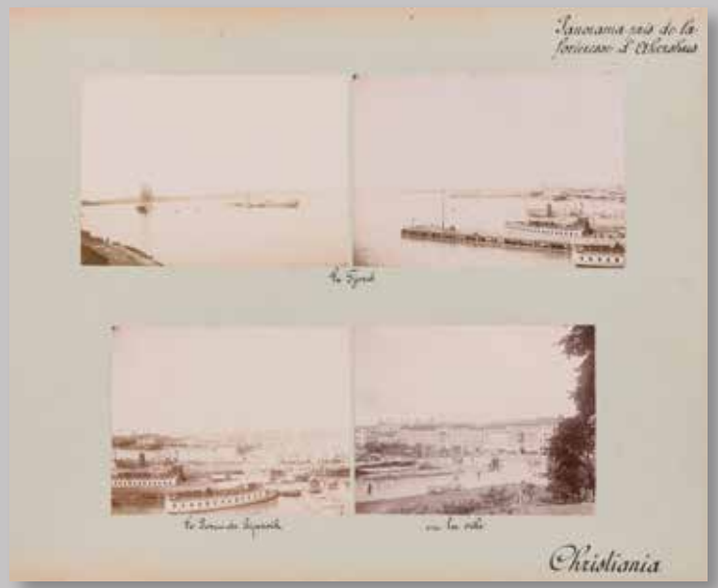

15. PRIVAT FOTOALBUM MED MANGE SJELDNE MOTIVER FRA EN REISE I 1898

«Voyage aux Pays Scandinaves Norvège (du 8 – 31 Juillet 1898)»

(Samtidig skrevet med blekk)

+

«Voyage aux Pays Scandinaves Norvège et Suede (du 1er au 16 Auot – 1898»

Tverr folio, 24x34cm

To uniforme samtidige dekorative halv-skinnbind, deklene med rød sjirting og titler: Norvège og Norvège et Suede. Med 250 + 230 = samlet 480 fotografier.

Privatsamlet album med privatfotografier tatt under reisen til Norge og Sverige sommeren 1898. Reisen langs kysten nordover i Norge var om bord i «Sigurd Jarl». Albumene har mange uvanlige motiver. Reiseruten i Norge med ca. 240 fotografier i bind 1 er som følger:

Start i Boulogne-sur-mer-France – Newcastle – Christiansund – Trondheim – Torghatten – Henningsvær – Lofoten (diverse) – Tromsø (flere) – Hammerfest – Nordkapp – Lyngen – Svartisen – «Sigurd Jarl» - Romsdalen – Molde – Ålesund – Bergen – Hardanger – Telemark – Røldalområdet – Folkedrakter fra Hardanger.

Bind 2: Stalheim – Nærøyfjorden – Sogn – Balholm – Lærdal – Borgund – Maristuen – Filefjeld – Stugunøset – Tyin – Valdres (veldig mange) – Etnedal - Randsfjorden (flere) – Tyrifjorden – Drammen – Holmenkollen – Trollhättan, og mange fra Sverige.

Vedlagt:

Andreas Lindahl (Sverige 1841 – 1906). Med 39 fotografier, de fleste datert 1892, på kartong. Albumbindet er fjernet. 23,5x32cm.

Mange av motivene vi her presenterer er uvanlige å se når Lindahls fotografier er fremme: Bergen (7) – Vossebanen – Odda – Laatefossen – Ålesund – Nordfjord – Sæbø og Hjørundfjord – Geiranger – Molde – Romsdalen – Svartisen – Hammerfest – Nordkapp – Suldalsporten – Arendal – Farrisvandet – Telemark – Christiania (3) – Holmenkollen.

Axel Lindahl, opprinnelig svensk, er en av våre viktigste landskapsfotografer fra 1800-tallets pionertid. Hans fotografier hadde stor betydning for utviklingen av den topografiske og folkekulturelle formidlingen før 1905. Oppmerksomheten Norge fikk som turistnasjon fra ca. 1870, var antagelig avgjørende for Lindahls store engasjement i Norge. Han reiste rundt i hele landet frem til i hvert fall 1896.

Proveniens: Tilhørt en norsk familie lenge bosatt i Frankrige. Fotoalbumene ble i sin tid ervervet fra en stor og viktig samling som inneholdt fotoalbum fra en rekke europeiske land.

På baksiden første ark: «To Monsieur Adolphe Schloss from his most devoted friend F. Whade??

1r June 1898»

30 000,-

UNIKE MANUSKRIPTER & BREV

BOKSAMLING

HENRIK WERGELAND

HENRIK IBSEN

BREVSAMLING TIL
GERHARD ARMAUER HANSEN

EDVARD MUNCH

KNUT HAMSUN
BOKSAMLING, RIMORDBOK &
MANUSKRIPT

ET SENSASJONELT MANUSKRIPT OG ET DEDIKASJONSEKSEMPLAR. DISSE DUKKET NYLIG OPP I EN SAFE

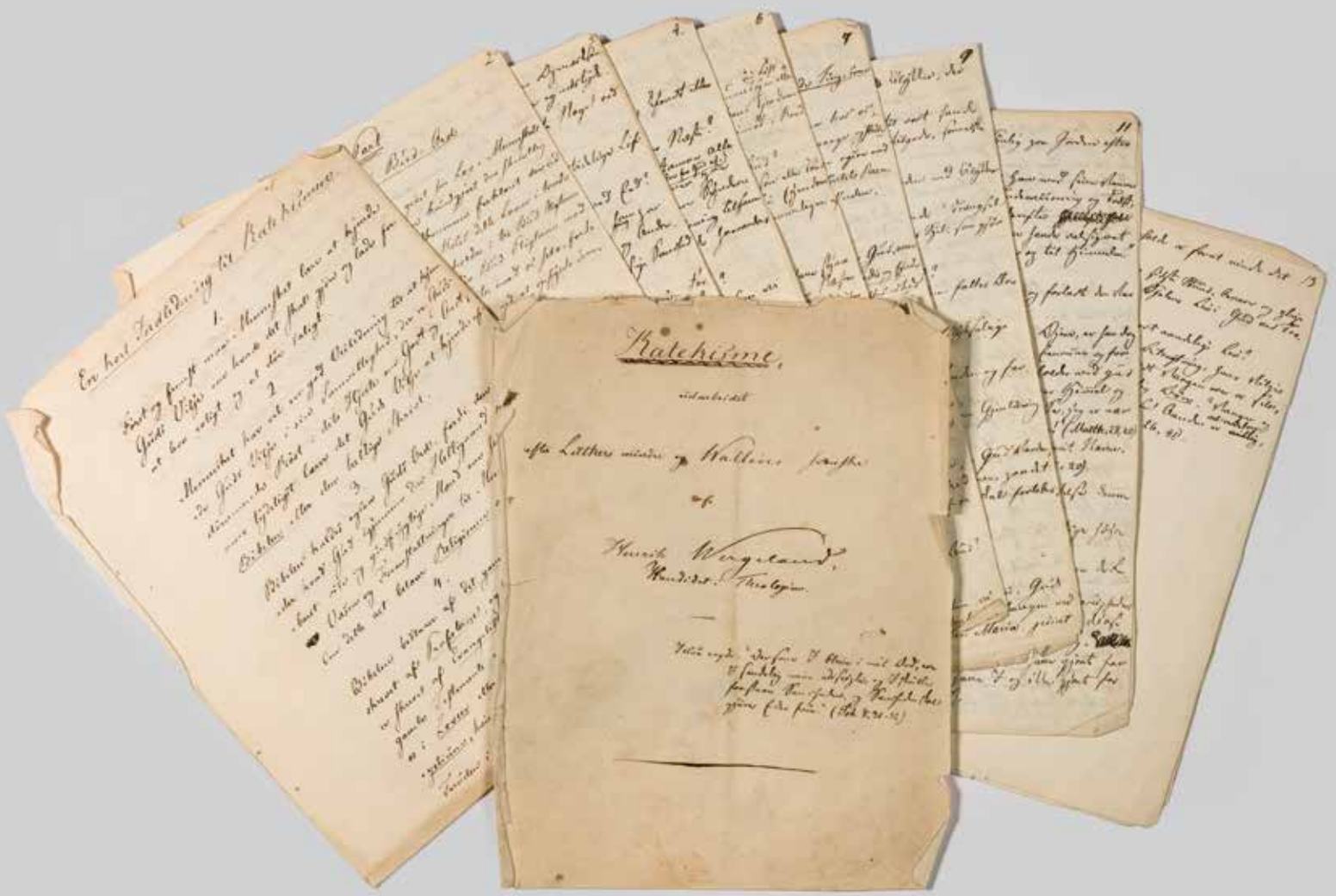

16. HENRIK WERGELAND (CHRISTIANSAND 1808 – CHRISTIANIA 1845)

«KATEKISME, UDARBEIDET EFTER LUTHERS MINDRE OG WALLINS SVENSKE AF HENRIK WERGELAND. KANDIDAT I THEOLOGIEN.»

Nederst på tittelsiden: Jesus sagde: «Dersom I blive i mit Ord, ere I sandelig mine Disciple, og I skulle forstaae Sandheden, og Sandheden skal gjøre Eder frie. (Joh, 8, 31 – 32)»

Egenhendig manuskript skrevet med blekk samt egne overstrykninger og rettelser. Arkstørrelse: ca. 22,2x17cm. Tittelarket (noe lavere i størrelse, verso blank) + 24,5 sider tettskrevet tekst i Wergelands hånd.

Vedlagt bok: Henrik Wergeland «Nordmandens Katechisme. Af Henrik Wergeland». Anden forøgede og omarbeidede Udgave. Feilberg og Landmarks Forlag Christiania 1845

Samtidig ryggskinnbind (fordekkelet løst)

Hør mig, Despot! Jeg være vil din Pestilents mens jeg er til. For Norges Lov i Dølens Haand skal briste dine Slavers Baand.

(Teksten under illustrasjonen i boken)

Tidligere ville det antagelig vært naturlig med et portrett av Martin Luther her, men han er blitt byttet ut med «Den Norske Bonden»)

På Fribladet Henrik Wergelands dedikasjon til Isak Muus datert 19 April (18)45. «Til en Sand Normand min Ven Isak Muus»

Vedlagt: Materie for korrekturlesning av den store 100-årsutgaven + 12 store ark skrevet av en faglig persons rundt Katekismen av J.O. Wallin, utført på 1900-tallet.

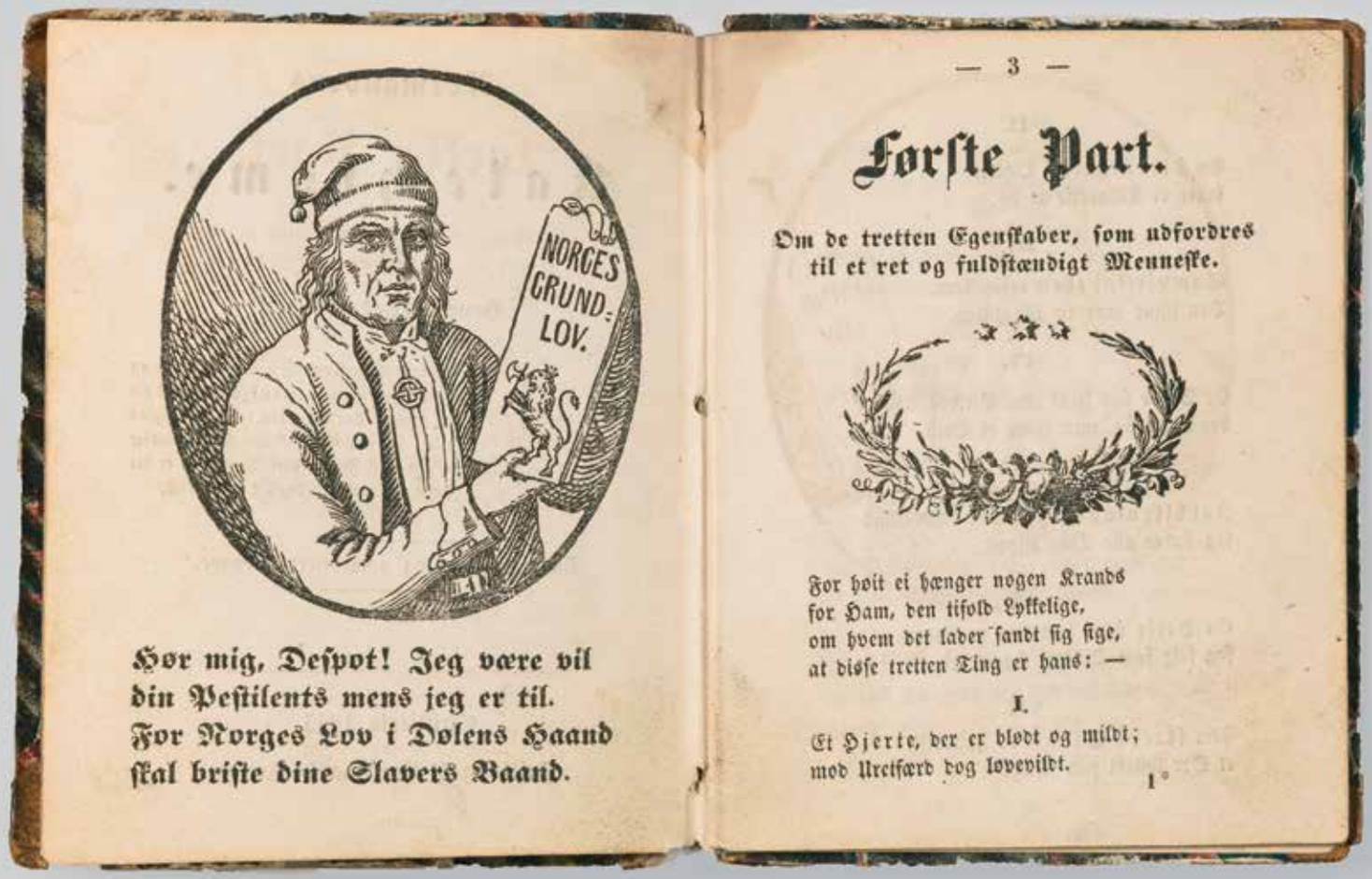

Proveniens: På gjengivelsen av tittelbladet i Wergelands 100 årsutgave under Supplement: « Efter ms. hos pastor Mollestad, Drammen; våren 1836», Peter Eger, Oslo, Elisabeth Mollestad født Eger, videre i arv i samme familie

Undertegnede fikk våren 2021 en telefon fra mann som presenterte seg som representant for en familie som gjennom arv påsto de eide et stort originalmanuskript av Henrik Wergeland. Det var funnet i en safe tilhørende familien på Oslo vest. Jeg hadde da akkurat vært gjennom en runde med et annet påstått skriftstykke av Wergeland som dessverre skulle vise seg å være en godt utført kopi. Så på telefonen var jeg kanskje litt avmålt, men vedkommende måtte da bare komme så kunne vi se på det sammen. Han kom til Galleriet, og det øyeblikket vi tok manuskriptet ut av konvolutten det var oppbevart i, ga meg en øyeblikksrus en hver antikvarbokhandler knapt kan drømme om. I hendene holdt man det som jeg allerede da forsto måtte være et av de mest omfattende manuskripter av Wergeland som fortsatt er i privat eie. Det er med takknemlighet at Galleri Bygdøy Allé – Kunstantikvariat PAMA har fått oppdraget med å presentere dette enestående kulturobjektet, og at det skjer i sammenheng med vår profilerte jubileumskatalog.

Vi er svært takknemmelige for at Samlingsforvalter ved Stiftelsen Oslo katedralskole, Ernst Bjerke, ph.d. har skrevet en artikkel for oss til jubileumskatalogen rundt manuskriptet og dedikasjonseksemplaret. Bjerke er blant annet forfatter av boken: «Bibliotheca Wergelandiana – Beskrivende katalog over Oslo katerdralskoles Wergeland-samling» Oslo 2020.

600 000,-

SE TEKSTEN UNDER APPENDIKS I, SIDE 113

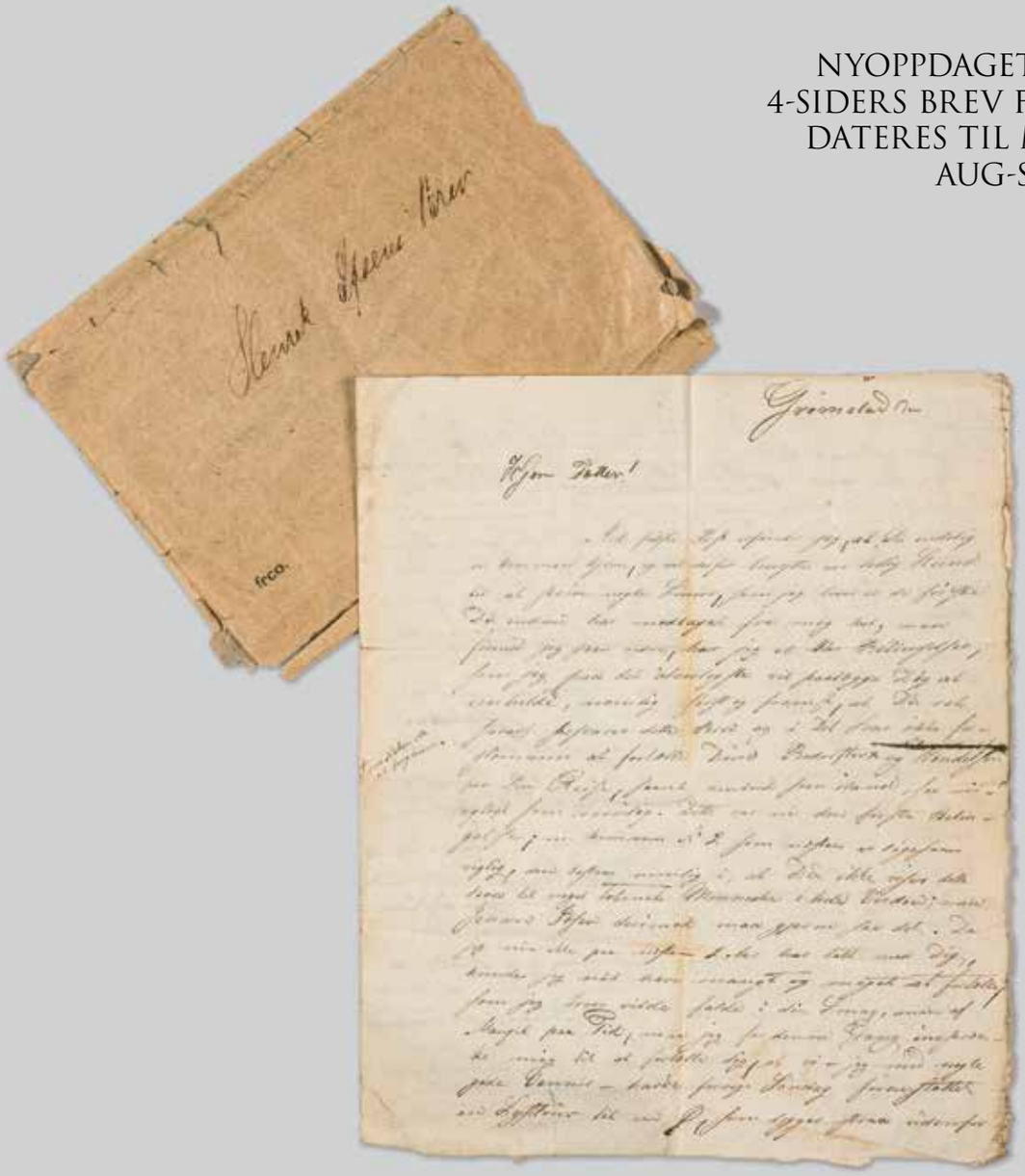

NYOPPDAGET MEGET TIDLIG
4-SIDERS BREV FRA HENRIK IBSEN.
DATERES TIL MÅNEDSSKIFTET
AUG-SEPT 1845

17. HENRIK IBSEN (SKIEN 1828 – KRISTIANIA 1906)

Egenhendig brev 4ss, hver side 21,2x17,5cm

Stedsbestemt (udatert) Grómstad den…

Signatur klippet ut har medført teksttap på side 3 og 4.

Brevet har vært brettet og lenge vært oppbevart i en slitt konvolutt med trykt navn på baksiden: «E.J. Brønlund – Arendal». På forsiden av konvolutten med gammelt blekk: «Henrik Ibsen Brev»

Vedlagt en eldre maskinskrevet transkribering på fem sider folio-format av brevet.

Det vekker alltid stor oppmerksomhet når et tidligere ukjent brev av Henrik Ibsen dukker opp i offentligheten. Når da det i tillegg er blant de tidligste brevene vi kjenner til, og at brevet har meget interessant innehold, da må det kalles en sensasjon. Og det er akkurat det som er tilfelle med brevet vi presenterer i katalogen.

For utførlig og grundig undersøkelse av dette klenodiet har konservator ved Ibsen Museum & Teater, Erik Edvardsen utført en formidabel innsats det står enorm respekt av. Resultatet av Edvardsens dypdykk i materien blir offentliggjort i vår Jubileumskatalog under Appendiks II side 64. Her er det redegjort for det meste som er mulig rundt dette viktige nye bidraget til Ibsenforskningen fra den tidlige perioden i Grimstad. Dette inkluderer den imponerende fremlagte proveniensrekken.

Som med Wergelandmansukriptet kom brevet av Henrik Ibsen inn til Galleri Bygdøy Allé høsten 2021. Eieren Anne Trost-Nilsen ville høre om det var mulig å få verifisert den gamle familiehistorien at det dreier seg om et originalt brev av Henrik Ibsen. Familiebakgrunnen som ble forelagt var i seg selv såpass solid at dette måtte man uten tvil gå videre med. Erik Edvardsen ble kontaktet og resultatet av hans inngående forskningsarbeid rundt brevet publiseres her i katalogen.

380 000,-

SE TEKSTEN UNDER APPENDIKS II, SIDE 64

14 TIDLIGERE UKJENTE BREV OG BREVKORT FRA EDVARD GRIEG, BJØRNSTJERNE BJØRNSON, AMALIE SKRAM OG FRIDTJOF NANSEN. ALLE SKREVET TIL TIDENES MEST BERØMTE NORSKE LEGE: GERHARD ARMAUER HANSEN (Bergen 1841 – Florø 1912)

18. BREVSAMLING TIL GERHARD ARMAUER HANSEN (Bergen 1841 – Florø 1912)

Gerhard Armauer Hansen regnes av de fleste som den mest berømte norske lege gjennom tidene. Det er bragden fra 1873 der han oppdaget leprabasillen som har skaffet ham denne posisjonen. Dette var et pionerverk i internasjonal medisin.

Sykdommen lepra økte sterkt utover 1800-tallet. Særlig rammet var de vestlandske distrikter, og Bergen ble et sentrum for hospitaler og behandling av de syke. Slik utviklet det seg tidlig i Bergen den sterkeste kompetansen i Norge rundt sykdommen. Den som ledet an var overlege Daniel C. Danielssen. Han ble i 1839 tilsatt som lege ved leprahospitalet og sammen med Carl Wilhelm Boeck utviklet de sammen i Bergen et forskningsmiljø.

Armauer Hansen skulle føre disse kunnskapene videre. Allerede i 1869 skrev han en artikkel om spedalskhet. Studier i Bonn og Wien ga Armauer Hansens store kunnskaper i mikroskopering og vevslære. Tilbake i Bergen 1871 arbeidet han videre med leprasykdommen og kom frem til at den måtte være en smittsom sykdom og ikke arvelig som Danielssen forfektet. I 1873 fikk han under mikroskopering identifisert stavformede legemer, bakterier. Dermed gjensto spørsmålet om bakteriene var årsaken til spedalskhet. Armauer Hansen skrev de kommende år en rekke faglige artikler på mange språk og han mottok mye ære og berømmelse for å ha oppdaget leprabasillen.

Etter en sak av stor etisk prinsipiell betydning, og hva man kan gjøre av forskning rundt en pasient uten dennes samtykke, ble han fradømt stillingen sin på Pleiestiftelsen i Bergen. Men han beholdt alle øvrige posisjoner inkludert overlegestillingen. Armauer Hansen ble etter dette en nøkkelfigur på Bergen Museum som utviklet seg til en sterk forskningsinstitusjon rundt zoologi og biologi.

Armauer Hansen ble mellom 1885 og 1909 tildelt en rekke norske og internasjonale æresbevisninger og ordener for oppdagelsen av leprabasillen.

Brevene er fra personer det er åpenbart har hatt tett kontakt med Armauer Hansen. Samlingen har i lang tid ligget i en safe tilhørende familien, og kommer nå for første gang til syne for offentlig skue.

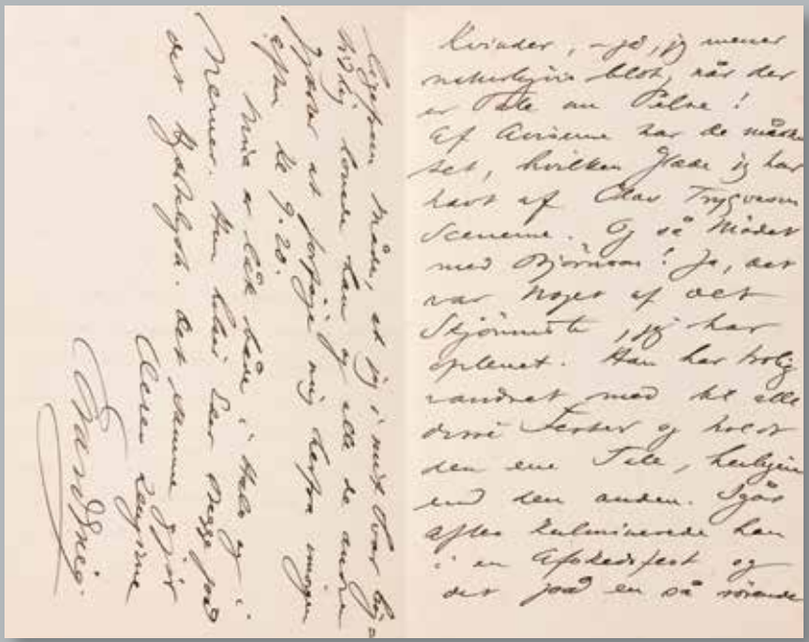

EDVARD GRIEG:

6 brev og 2 postkort – brevene på til sammen 18 sider.

Datert mellom 11. oktober 1885 og 1.6. 1901

Samlingen innledes med brevkort datert Krøderen Jernbanestation 11.10. 1885 der Nina og Edvard takker veldig for «den guddommelige Pelts, som har reddet mitt Liv i det gyselige Vintervejr over Fjeldet (Hemsedal)…». Dette med en «Pels» er noe som går igjen i flere av brevene, så det må ha opptatt Grieg svært.

Det mest omfattende brevet er datert «Leipzig 19/1 1896. Er på 4 sider med rettelser. Grieg tar opp at Armauer Hansen har mottatt en orden. Komponisten har tydeligvis ikke så stor respekt for slike ordener, men skriver: «Thi at også De nu hører til de Fine, det slutter jeg deraf, at De skriver mig til ianledning af en Orden. Fy skal Dem! Men det skal være dem tilgivet, fordi det er Dem».

En så stor samling med «nyoppdagede» brev og kort fra vår mest berømte komponist er en sjelden foreteelse.

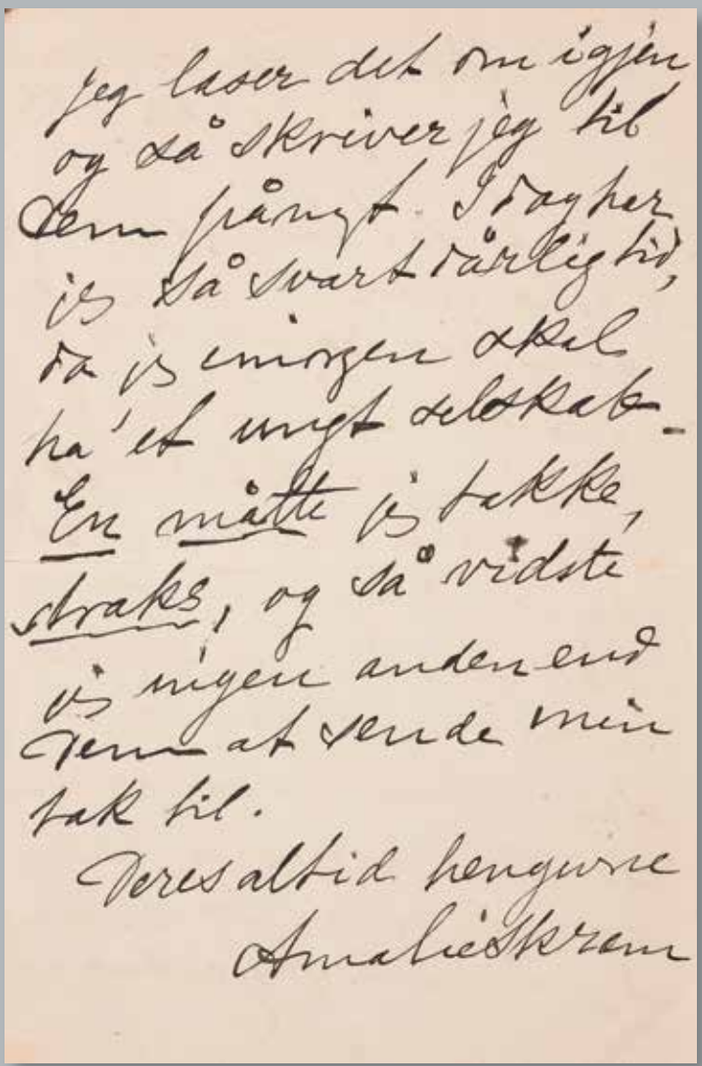

jeg læser det om igjen
og så skriver jeg til
Dem længst. I dagher
is så svart vårlig tid,
da is ingen dæl
ha' et ungt selskab.
En måtte is takke,
straks, og så vidste
is ingen anden end
Dem at sende min
tak til.
Deres altid hengivne
Amalie Skram

AMALIE SKRAM

2 sider, datert København 31.1.1902.

Amalie Skram har mottatt et festskrift på tysk sendt fra Norge og skriver i brevet hvor stolt hun er av at Armauer Hansen ikke bare er norsk, men også «byesbarn» med ham. «En måtte jo takke straks…»

FRIDTJOF NANSEN

På hans brevark datert 25. august 1897.

2sider på foldet brevark 20,2x12,6cm.

Brevet angår et ønske Armauer Hansen på vegne av Bergen Museum har bedt Nansen om hjelp til, nemlig skaffe museet et bjørneskinn. Nansen skriver også: Tak for de venlige ord om bogen min (les: Fram over Polhavet). Herre Gud det er let at giöre gode ekspedisjoner, det er meget vanskeligere at skrive en god bog om dem, jeg tror ikke nogen har gjort det endu»

Rift reparert med tape

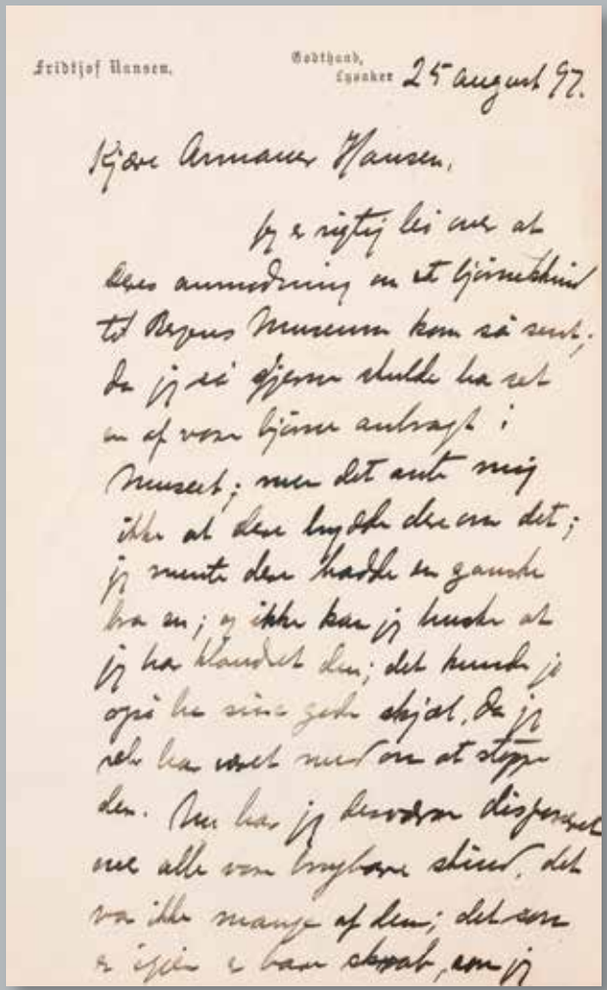

Fridtjof Nansen. Godthaab, Grønland 25 august 97.

Kjære Armauer Hansen.

Jeg er rigtig lei over at Deres anmodning om et bjørneskind til Bergens Museum kom så sent; da jeg jo gjerne skulde ha set en af vore bjørne anbragt i museet; men det synes mig ikke at dere bryder dere om det; jeg mente dere hadde en ganske bra en; og ikke kan jeg huske at jeg har klandret den; det kunde jeg også ha sine gode skjæl, da jeg selv ha været meget om at skjøte den. Men har jeg derudover disponeret over alle vore bjørneskind, det var ikke mange af dem; det var en isjen i bare skovet, som jeg

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

To brev og to tettskrevne postkort.

Brevene datert 8 desember 1885 og 7 oktober 1887 og er på 4 + 1 side

I brevet fra 1885 kommer Bjørnson inn på noe Armauer Hansen har skrevet og som berører «de norske bønder». Bjørnson skriver: «Men jeg er fullstendig af Deres mening; den norske bonde er en stor rationalist; intet af alt dette religiøse dogme-kram passer ham uten den høje utsigt, den udødelige tros-tramg; for den har han…Vor norske bonde er ingen nihilist, ingen negaiv natur, nej, en positiv, troende natur, med trang til at hengive sig…(Brevets innhold kretser rundt hva Bjørnson i Amerika hadde vært vitne til av religiøs fanatisme).

Brevet fra 1887 tar opp saken med diktergasjen til Alexander Kielland. Vi hører at Kielland har arvet penger, men det gikk til gjeld. «…Kan ikke I fra væstlannet hjælpe ham så lenge?

Proveniens: Brevsamlingen har gått i arv i familien Armauer Hansen frem til i dag. Brevene har ligget i en safe og aldri tidligere vært offentlig tilgjengelig. Da Armauer Hansens barnebarn Johanne-Margrethe Patrix-Hansen i 1997 skrev boken «Gerhard Armauer Hansen – leprabasillens oppdager», ble bevisst disse brevene ikke benyttet i bokens tekst. De ble holdt til side for mulig bidrag rundt finansiering av en fransk oversettelse. Brevene selges nå av familien nettopp for dette formålet.

100 000,-

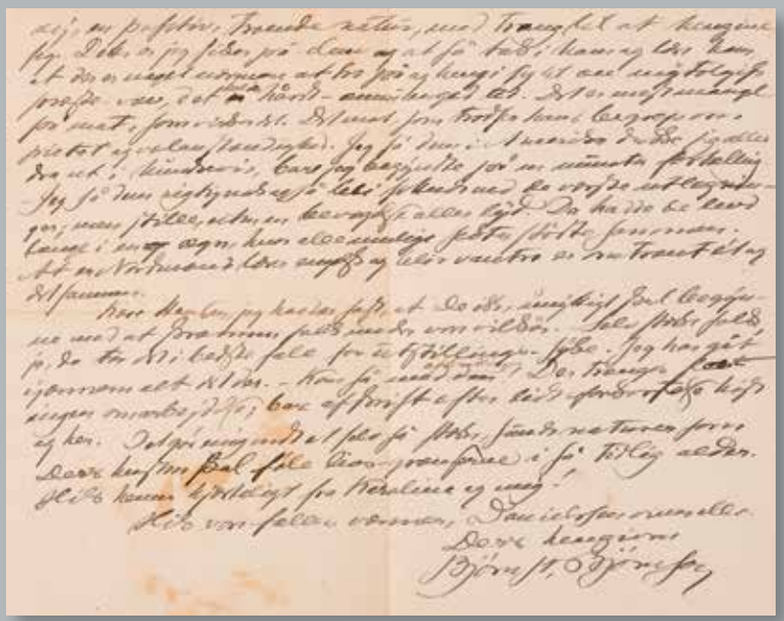

EN BETYDELIG SAMLING MED ORIGINALUTGAVENE AV HAMSUNS BØKER. MEDFØLGER HAMSUNS EGEN RIMORDBOK FULLT AV NOTATER OG ORIGINALMANUSKRIPTET TIL EN HYLLEST AV MARK TWAIN.

19. KNUT HAMSUN (HAMARØY 1859 – GRIMSTAD 1952)

29 førsteutgaver fra 1877 til 1949 og en piratutgave av «Bjørger» fra 1925
+ Kalender fra 1932 med tekst av Knut Hamsun fra livet med barna på Nørholm
+ Knut Hamsuns private rimleksikon med hans arbeidsnotater
+ Manuskript med følgebrev og konvolutt fra januar 1929, en hyllest til Mark Twain.
(Her har vi med en artikkel skrevet for jubileumkatalogen av forfatter og Hamsun-biograf Ingar Sletten Kolloen. «Knut Hamsun og Mark Twain».

Det er faktisk med en høy grad av stolthet vi i vår Jubileumskatalog kan presentere denne enestående samlingen med det meste av Knut Hamsuns litterære produksjon. Samlingen er bygget opp gjennom mange tålmodige år og med stor sans for kvalitet. Samlingen består av 29 førsteutgaver (av 36 totalt hos Schiøtz – Ringstrøm – Delås) i tillegg til en piratutgave, manuskript, forfatterens arbeidseksemplar av en rimordbok samt en «Hamsun-kalender». Samlingens «hull» i rekken av førsteutgaver skyldes, bortsett fra det i praksis uoppnåelige diktet «Et Gjensyn» fra 1877, at gode nok eksemplarer ikke har tilfredstilt samleren. Samleren er også på andre felt en genuin og svært kunnskapsrik person. Vedkommende har derfor de siste årene valgt å gå i dybden i et annet omfattende samlerfelt. Ser man på listen av hvilke bøker som mangler i en komplett Hamsunrekke, så skal nok det være mulig å finne disse innen rimelig tid. Dette er en samling som i høy grad står seg selv, men den kan også utfylles og utvides slik en måtte ønske å forvalte den fremover. Her foreligger det et perfekt utgangspunkt til å skape en enestående samling rundt et av verdenslitteraturens store navn.

Proveniens: Privat samling i Nord-Norge

(«Munken Vendt» og kalenderen er tillagt samlingen av Galleri Bygdøy Allé).

Litteratur: Cato Schiøtz, Bjørn Ringstrøm, Fredrik Delås: «Norske Førsteutgaver». I bokform og på nett

750 000,-

DYREBESKYTTELSENS
KALENDER
ER · SKILD
MOT · DYRENE
SLEKTA
Knut Hamsun
SULT
KNUT HAMSUN · FANTY
BJØRGER

«Den Gaadefulde. En Kjærlighedshistorie fra Norland. Af Kn. Pedersen»

Tromsø. M. Urdal, 1877

8vo, materie 16,5x10,4cm. 32ss (siste blank). Arket s. 11/12 noe beskåret på siden, berører ytterste bokstav på de syv siste linjene på side 12. Ytterst på tittelbladet et par forsterkninger i hjørne og kant med tynt japanpapir. Elegant skinnbind (Bokbinder Fredie Kaas Ibsen), ornamenterte indre denteller. Med tilpasset kassett.

Et godt eksemplar av Hamsuns sjeldne debut.

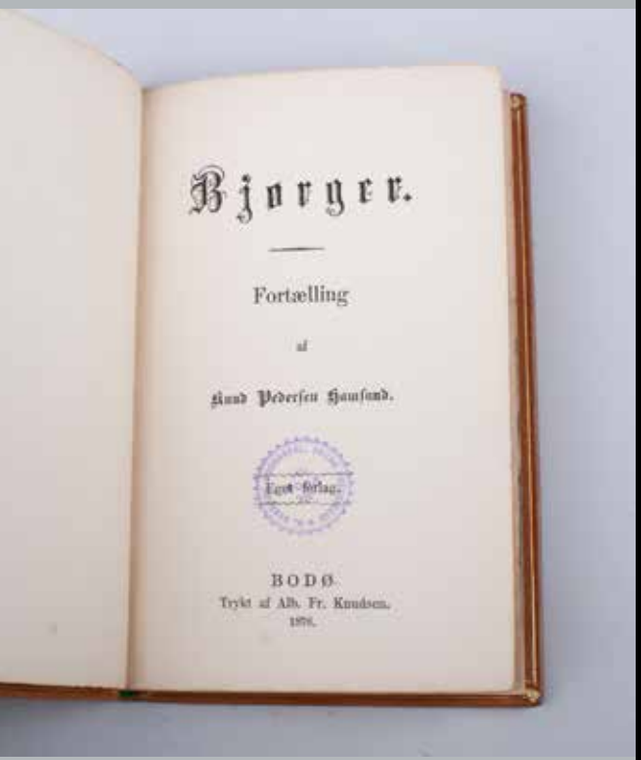

«Bjørger. Fortælling af Knud Pedersen Hamsund.»

Bodø. Eget Forlag, 1878

8vo, materie 16,3x10,5cm. Elegant skinnbind stemplet Gust. Hedberg, i tilpasset kassett.

Med «H. Sundems Boghandel» stemplet på smusstittelbladet og tittelbladet. Eksemplaret har alle de tre blanke bladene foran i boken (en del av pagineringen), men mangler ett av to blanke blad bakerst, (skal ikke medregnes i pagineringen).

Et usedvanlig vakkert eksemplar.

«Bjørger»

Piratutgaven i originalomslag, utgitt i Brooklyn, New York 1925

«Lars Oftedal. Udkast»

Bergen, Mons Litleré, 1889

8vo, materien 17,8x11,5cm. Elegant helskinnbind bundet med begge omslagene.

Svak brett på tittelbladet.

Ex-Libris «Frisenberg»

Godt eksemplar.

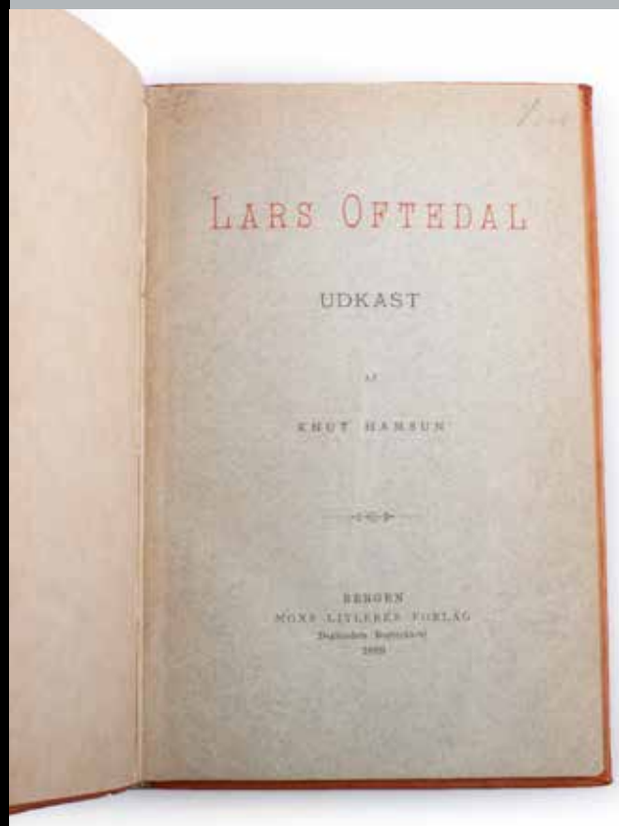
LARS OFTEDAL

UDKAST

AF

KNUT HAMSUN

BERGEN

MONS LITLERÉS FORLAG

«Fra det moderne Amerikas Aandsliv»

København, Philipsen, 1889

Grønt originalbind.

Bare svake slitasjer, flekk på for- og bakdekkel. Diskret navn på tittelblad.

Et sjeldent godt eksemplar.

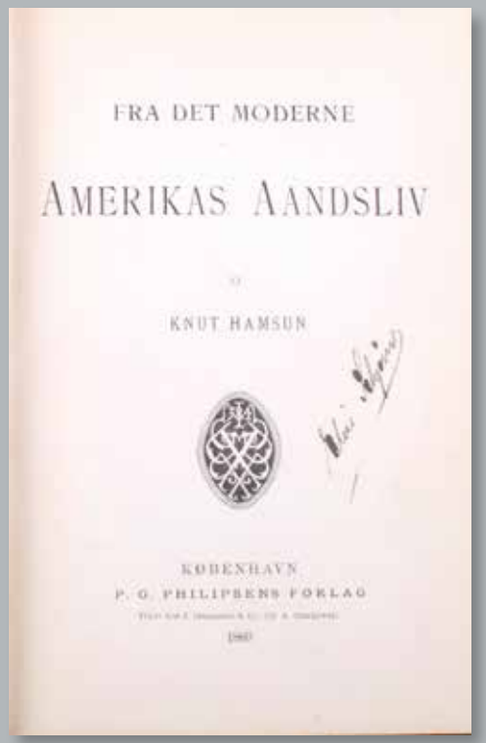
FRA DET MODERNE

AMERIKAS AANDSLIV

AF

KNUT HAMSUN

KØBENHAVN

P. G. PHILIPSENS FORLAG

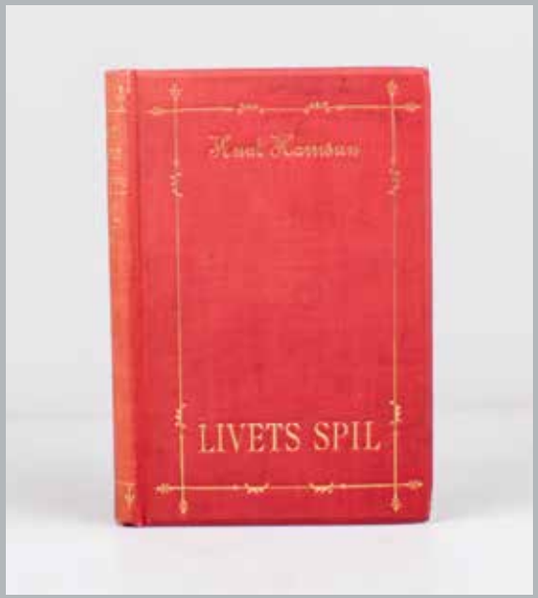

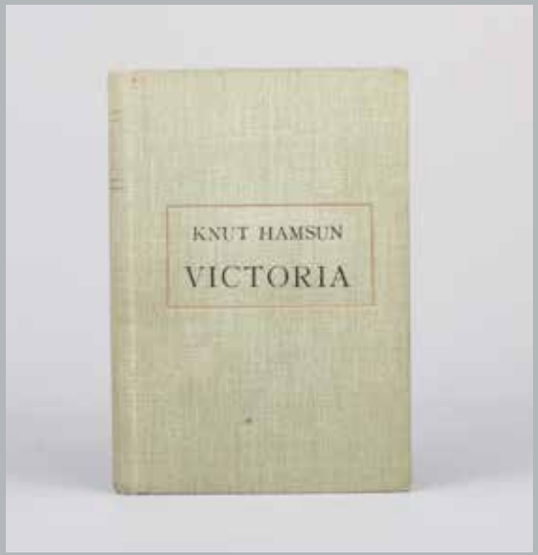

«SULT»
København, Philipsen, 1890
Blå-grønt originalbind.
Et meget tiltalende eksemplar.

«NY JORD» 1 – 3 (ALT SOM KOM)
København 1888 – 89
I to ensartede halvskinnbind
I bind II førsterykk med et utsnitt av Sult anonymt publisert.

«MYSTERIER»
København, Philipsen, 1892
Rødt originalbind
Svakt bleket rygg. Et flott eksemplar.

«REDAKTØR LYNGE»
København, Philipsen, 1893
Burgunderfarget originalbind
Minimale slitasjer på toppunkter. Topp eksemplar

«NY JORD»
København, Philipsen, 1893
Blått originalbind
Minimale slitasjer samt skjevhet.
Godt eksemplar.

«PAN»
København, Philipsen, 1894
Blått originalbind
Kun svak slitasjer. Godt eksemplar.

«VED RIGETS PORT»
København, Philipsen, 1895
Blått originalbind.
Minimale slitasjer på ekstremitetene. Kun svak skjevhet.

«LIVETS SPILL»
København, Det Nordiske Forlag, 1896
Rødt originalbind.
Flott eksemplar, bare svakt bleket rygg, nær sagt som vanlig.

«SIESTA. SKITSER»
København, Gyldendal, 1897
Beige originalbind.
Vakkert eksemplar

«VICTORIA. EN KÆRLIGHEDS HISTORIE.»
Kristiania, Cammermeyer, 1898
Lysegrønt originalbind
Samtidig inskripsjon i blekk på fribladet. Minimalt skjev.
Bakre friblad med en brett skjedd under falsingen.

«Munken Vendt – Brigantinens Saga»
København, Gyldendal, 1902
Elegant halv-pergamentbind med skinn ryggtittel og årstall, forgyllt brokatpapir på deklene og i boken.
Bundet med de røde omslagene med ryggstripen bakerst.
Et særdeles tiltalende eksemplar.

«Kratskog. Historier og Skitser»
København, Gyldendal, 1903
Grønt originalbind.
Et svært vakkert og friskt eksemplar.

«Dronning Tamara. Skuespill i tre Akter»
København, Gyldendal, 1903
Gyllent originalbind.
Kun svake bruksspor, stempel på forsatsblad «O.R. Sakfører Bernhard Øvrevik».
Godt eksemplar, uvanlig bok i originalbind.

«Sværmere. Roman»
Kristiania, Gyldendal, 1904
Originalbind med «ekornforsatsen»
Med illustrasjoner av Louis Moe.
Noe slitasje og noen skraper på ryggen

«Stridende Liv. Skildringer fra vesten og Østen»
Kristiania, Gyldendal, 1905
Grønt originalbind.
Perfekt eksemplar

«Under Høststjærnen. En Vandrers Fortælling»
Kristiania, Gyldendal, 1906
Originalt pergamentryggbind. Bindet etikettsignert: «H.M. Refsum Universtitetsbibliothekets Boghandel Kristiania»
Godt eksemplar

«Rosa. Af Student Parelius' Papirer»
Kristiania, Gyldendal, 1908
Rød-brunt originalbind.
En flekk på fremre snitt, svake slitasjer på ekstremitetene, minimal skjevhet

«Benoni» Roman
Kristiania, Gyldendal, 1908
Brunt originalbind.
Noe slitasje, litt skjev

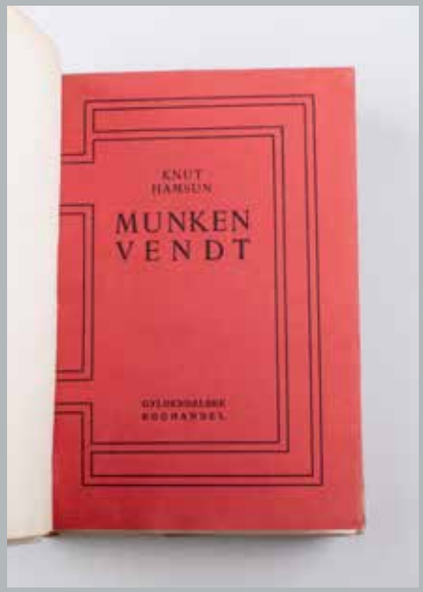

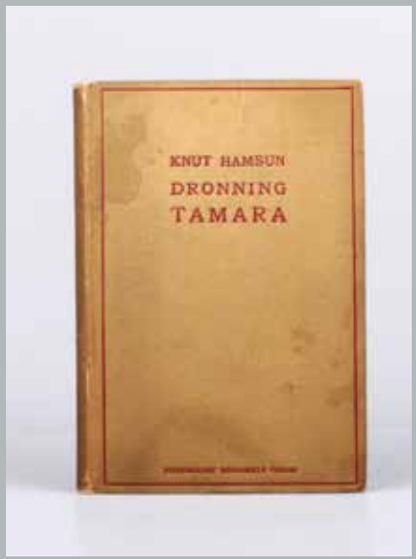

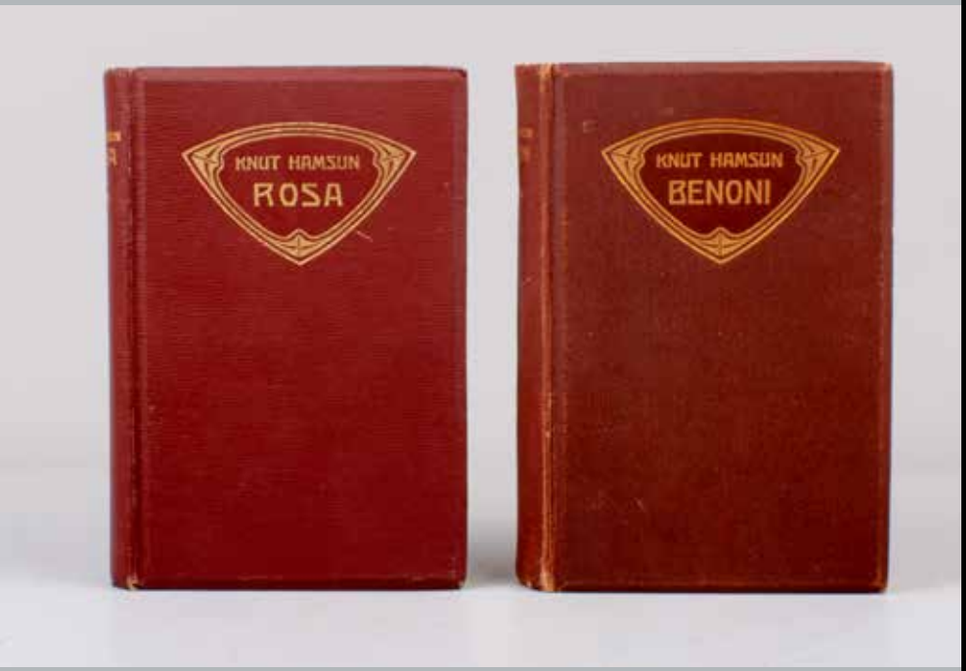

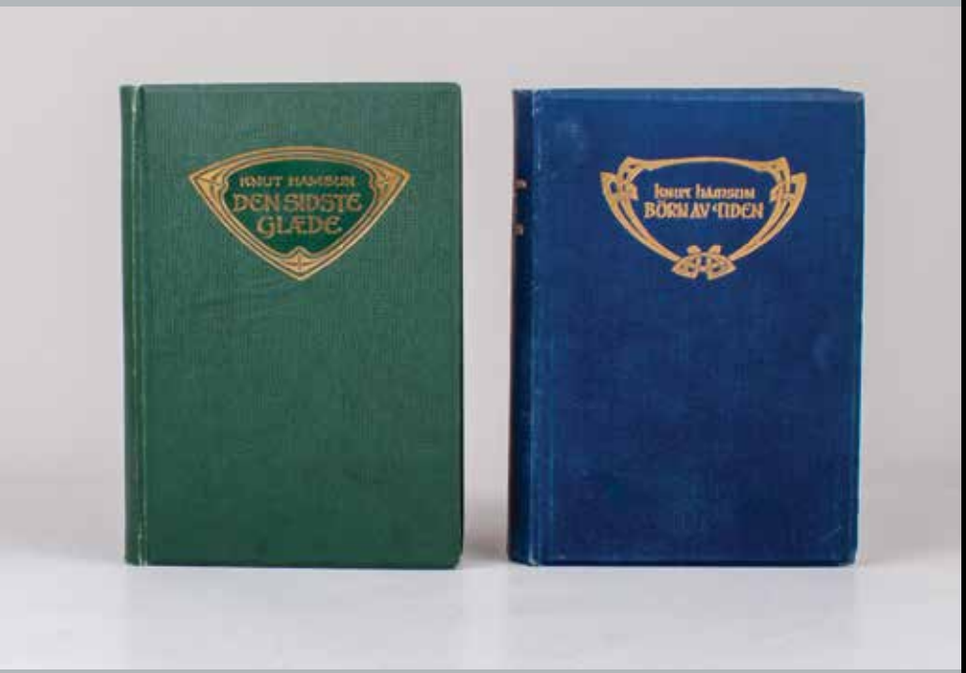

«Rosa. Af Student Parelius' Papirer»
Kristiania, Gyldendal, 1908
Rød-brunt originalbind.
En flekk på fremre snitt, svake slitasjer på ekstremitetene, minimal skjevhet

«Benoni» Roman
Kristiania, Gyldendal, 1908
Brunt originalbind.
Noe slitasje, litt skjev

«En Vandrer spiller med Sordin»
Kristiania, Gyldendal, 1909
Originalt pergamentryggbind
Et godt eksemplar

«Livet ivold. Skuespill i fire Akter»
Kristiania, Gyldendal, 1910
Grønt originalbind
Svakt falming av rygg og øverst på fordekkelet

«Den sidste Glæde. Skildringer»
Kristiania, Gyldendal, 1912
Grønt originalbind
Ex Libris: P. Pentzon 7. Ewaldsgade 7
Et par bobler på fordekkel, svakt slitte toppunkter
Et godt eksemplar

«Børn av tiden» Roman
Kristiania, Gyldendal, 1913
Blått originalbind
Bindet ikke helt perfekt, men et godt eksemplar

«Sproget i Fare»
Kristiania, Gyldendal, 1918
Ubeskåret i originalomslag

«Ringen sluttet» Roman
Oslo, Gyldendal, 1936
Mellomgrønt originalbind
Et fint eksemplar

«Paa gjengrodde Stier»
Oslo, Gyldendal, 1949
Originalbind med vareomslag
Perfekt eksemplar

KNUT HAMSUNS RIMLEKSIKON FULLT AV HANS NOTATER.
FRA SAMLINGEN TIL ARVID ØSTBY

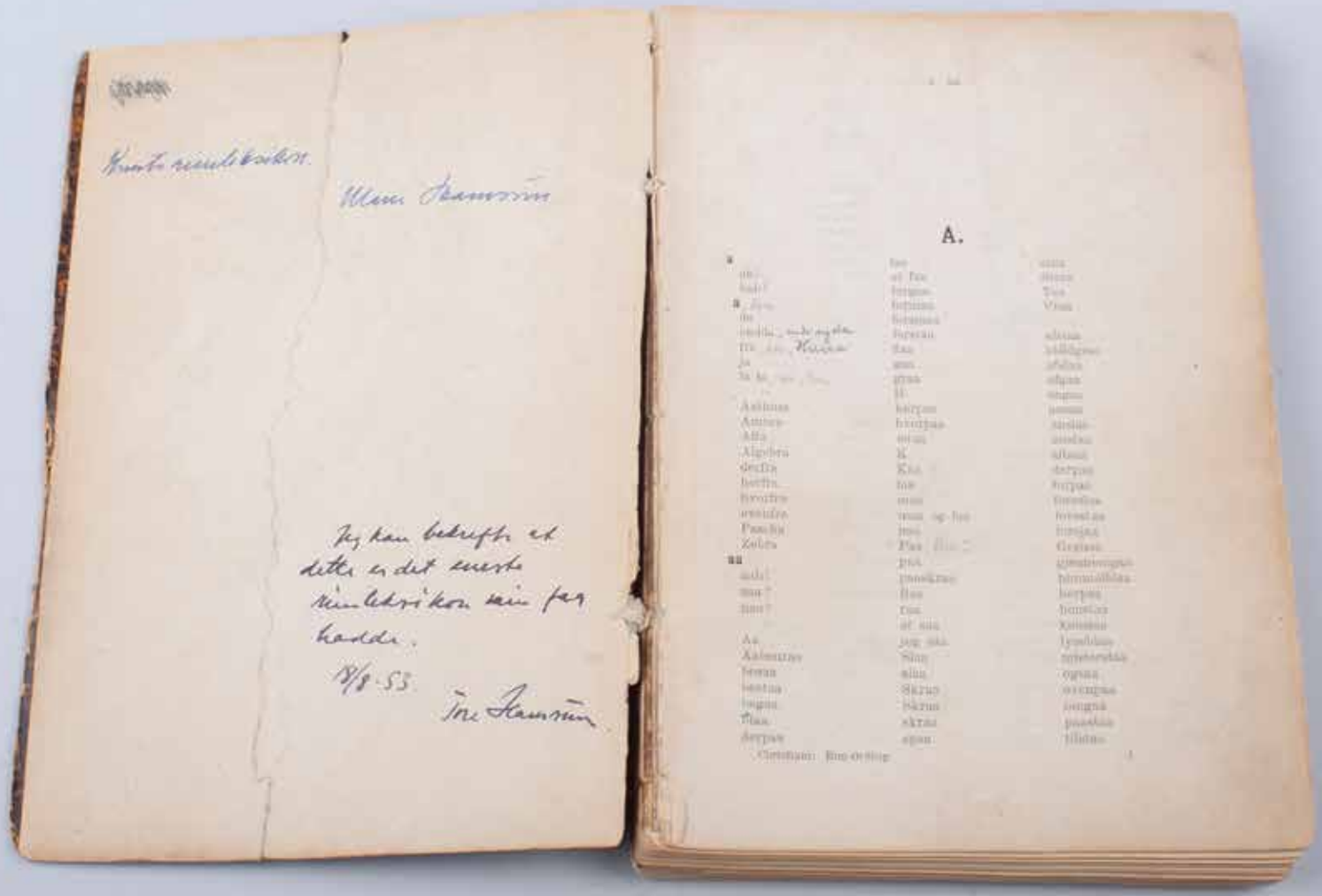

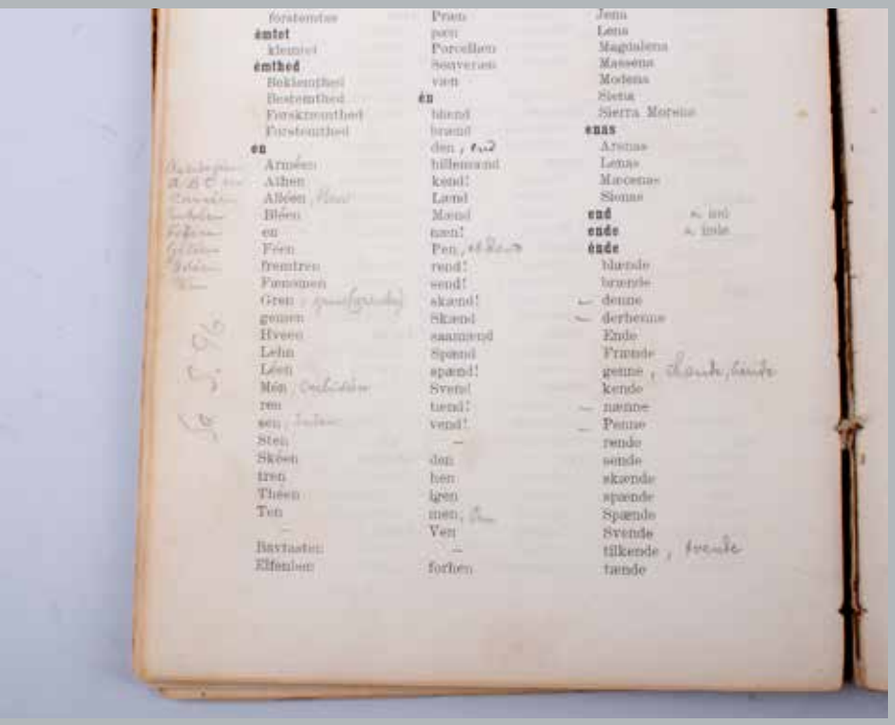

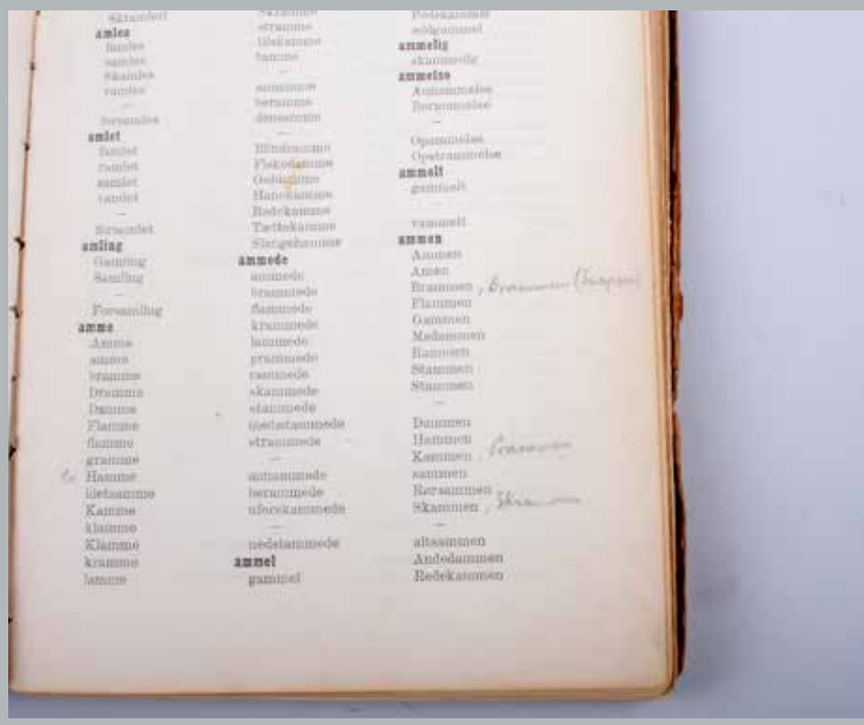

KNUT HAMSUNS RIMLEKSIKON OG ARBEIDSEKSEMPLAR FULLT AV HANS NOTATER

[E. Christiani. Rim-Ordbog over en del af de i det danske Tale- og Skriftsprog brugelige Ord. København 1888. 8vo. 360ss] Den åpenbart mye benyttede boken mangler tittelbladet. Samtidig kartonasje, slitt og brett på forpermen.

At dette er Knut Hamsuns eget rimleksikon er bekreftet av Marie Hamsun: «Knuts rimleksikon, Marie Hamsun» og Tore Hamsun: «Jeg kan bekrefte at dette er det eneste rimleksikonet min far hadde, 18/8-53, Tore Hamsun».

Nesten hver av de 360 sidene i boken har Hamsuns notater med rim, noen steder har han også satt hake ved ord, han har anført henvisninger osv.

Proveniens: Fra samlingen til Arvid Østby (han utga i 1972 en store Hamsunbibliografi), Antikvariat Richard Sørbø, Drammen

KNUT HAMSUN MANUSKRIPT I FORBINDELSE MED MINNESKRIFT OM MARK TWAIN

«Tributes to Mark Twain by Members of the Society»

Trykt i 500 eksemplarer. Paris 1930

Knut Hamsun er av «Mark Twain Society» invitert til å komme med et bidrag til et festskrift.

Konvolutt påskrevet av Knut Hamsun til Mr Cyril Clemens, Mayfield, Cal. U.S.A. Datert 26.1.1929

Cyril Clemens var President i «Mark Twain Society».

Følgebrev fra Knut Hamsun 1s datert 25.1.1929 til Clemens. Hamsun forklarer til Clemens hvorfor han skriver sitt bidrag på norsk. Dette ble så oversatt til engelsk av Prof. Lydik S. Jobocsen, Stanford University. Selve manuskriptet er på 1s.

Arkstørrelse: 17,8x13,3cm.

Innlagt i en foldet sjirtingmappe og stukket inn i en tilhørende kassett med marokin rygg (fra ca. 1930?) med ryggtekst.

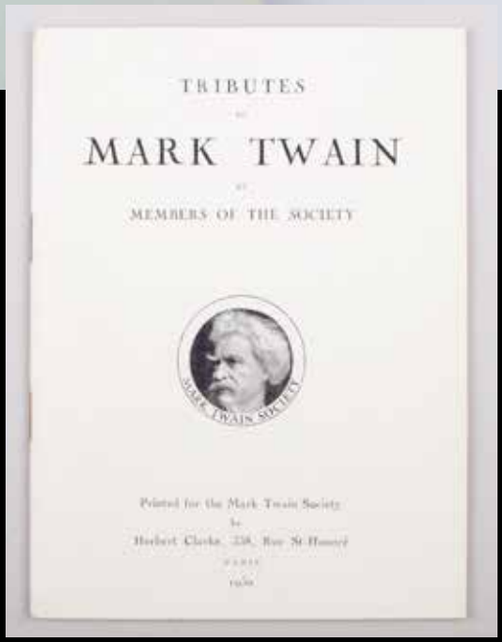

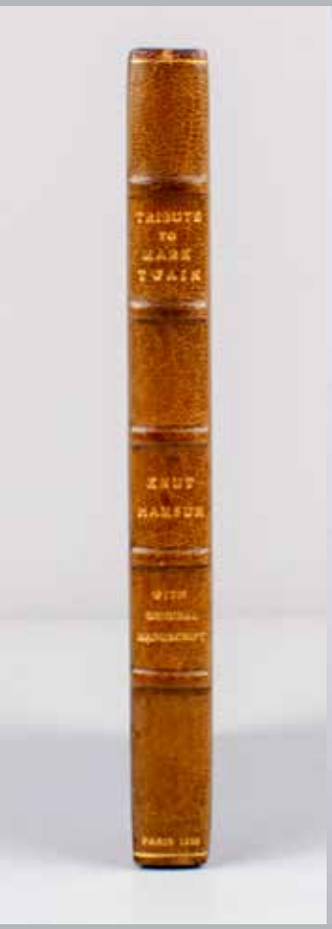

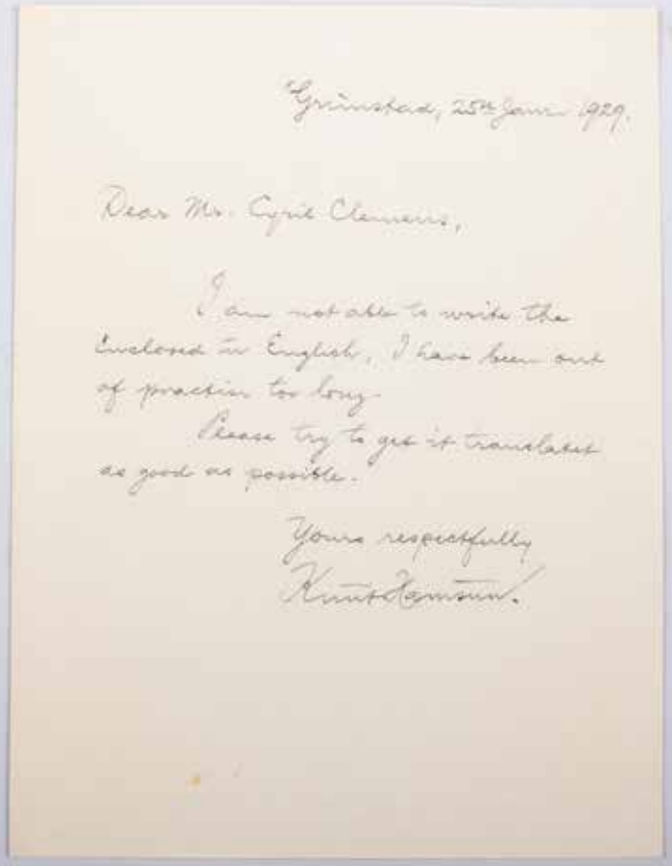

Grimstad, 25th June 1929.

Dear Mr. Cyril Clemens,

I am not able to write the enclosed in English, I have been out of practice too long.

Please try to get it translated as good as possible.

Yours respectfully
Knut Hamsun.

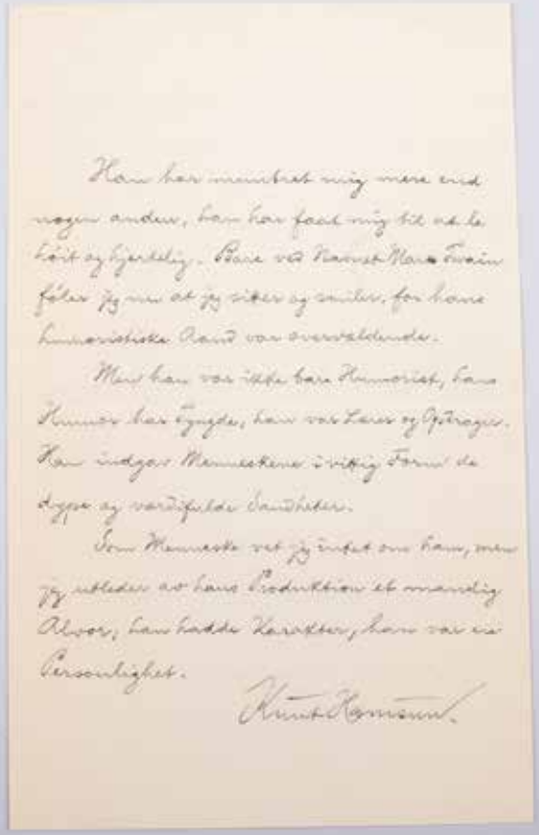

Han har minnet mig mere end nogen andre, han har fået mig til at le høit og hjertelig. Bare ved Navnet Mark Twain føler jeg nu at jeg viser og smiler, for hans humoristiske Aand var overvældende.

Men han var ikke bare Humorist, han var Kunstner han tænkte, han var Taler og Øjeblikkets. Han indgav Mennesketanke i vitkig Form de dybe og værdifulde Sandheder.

Som Menneske vet jeg intet om ham, men jeg udledes av hans Produktion et mandig Alvor, han hadde Karakter, han var en Personlighet.

Knut Hamsun.

Cyril Clemens (1902 – 99) var en fjern slektning av den amerikanske humoristen Samuel Clemens, kjent som Mark Twain. Cyril grunnla «The Mark Twain Society» og utga «The Mark Twain Journal».

Settet vi presenterer er listet som nummer «S181 Cyril Clemens» hos Næss. Det oppgis at originalens eier er ukjent, men kjennes i kopi. Nå vet vi altså hvor originalen til dette interessante Hamsunarbeidet befinner seg.

Litteratur: H. Næss. Knut Hamsuns Brev. Supplementsbind, Oslo 2001

Da vi i våres fikk inn den ovenfor presenterte samlingen rundt Knut Hamsun, var det straks nysgjerighet hvordan dette manuskriptet fra 1929 kom til. Vi fant altså henvisning i Næss rundt en kopi. Da var det morsomt å sitte med originalen. Videre kom tankene i vei hvilket forhold hadde Knut Hamsun og Mark Twain til hverandre? Hvorfor ble nettopp Hamsun spurt om å bidra til festskrivet? En gjennomgang av samlingens vakre grønne bok «Amerika Aandsliv» fra 1889 fortalte at Hamsun syntes å ha satt Mark Twain høyest av de amerikanske forfatterne. I mai i år var forfatter og Hamsun-biograf Ivar Sletten Kolloen og holdt foredrag i Bibliofilklubben. Da føltes det naturlig at jeg kunne ringe ham å fortelle om manuskriptet med sitt vedlegg. Jeg nevnte at det skulle med i en jubileumskatalog, og han var ikke sen med å si at han gjerne ville bidra med en tekst til katalogen. Han hadde en del bakgrunnstoff liggende som kunne ligge til grunn for en artikkel. Og temat skulle være: «Knut Hamsun og Mark Twain»

Tusen takk til Ingar Sletten Kolloen for bidraget til katalogen. Leserne finner det her:
SE TEKSTEN UNDER APPENDIKS III, SIDE 64

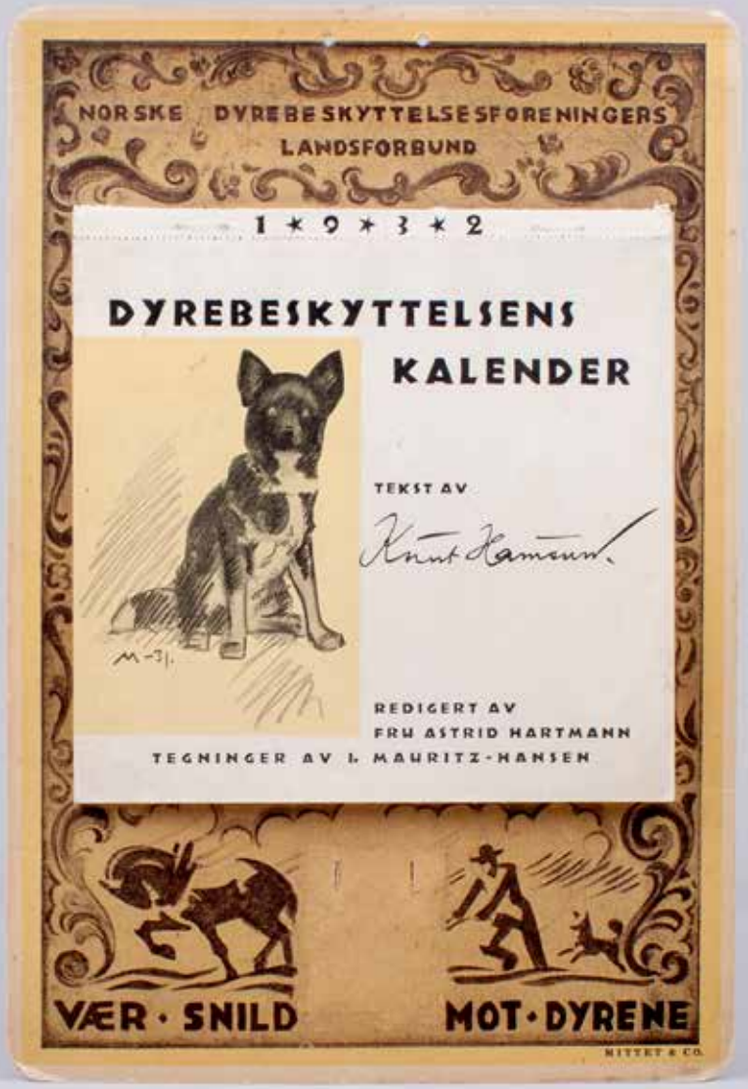

«FOR JULI MÅNED SKRIVER KNUT HAMSUN:

«Tores Ku har jeg nu ikke længer nogen Erindring om, Tore er blit forgammel til at ha Ku, atten Ar og voksen. En Elsker av Magasiner og al anden Læsning, interessert i Bilkjøring, litt ustø i Matematik, men ellers god nok.»

DYREBESKYTTELSENS KALENDER 1932 – MED TEKST AV KNUT HAMSUN BASERT PÅ DET LANDLIGE LIVET PÅ NØRHOLM.

«Dyrebeskyttelsens Kalender 1932. Tekst av Knut Hamsun. Redigert av fru Astrid Hartmann, Tegninger av I. Mauritz-Hansen.»

30,5x20,5cm, selve kalenderen 16,5x20,2cm. Med 12 måneders kalender illustrert og med tekst av Knut Hamsun til hver måned fra livet med barna på Nørholm + omslag. Komplett. (Kalenderen mangler blokken med dagsavrivningene).

EDVARD MUNCH: VAKKERT DOBBELTSIGNERT SKRIV DATERT 16. FEBRUAR 1927. ANGÅR TROLG UTSTILLINGEN I BERLIN VÅREN 1927. SKREVET PÅ «THEATERCAFÉENS» BREVARK

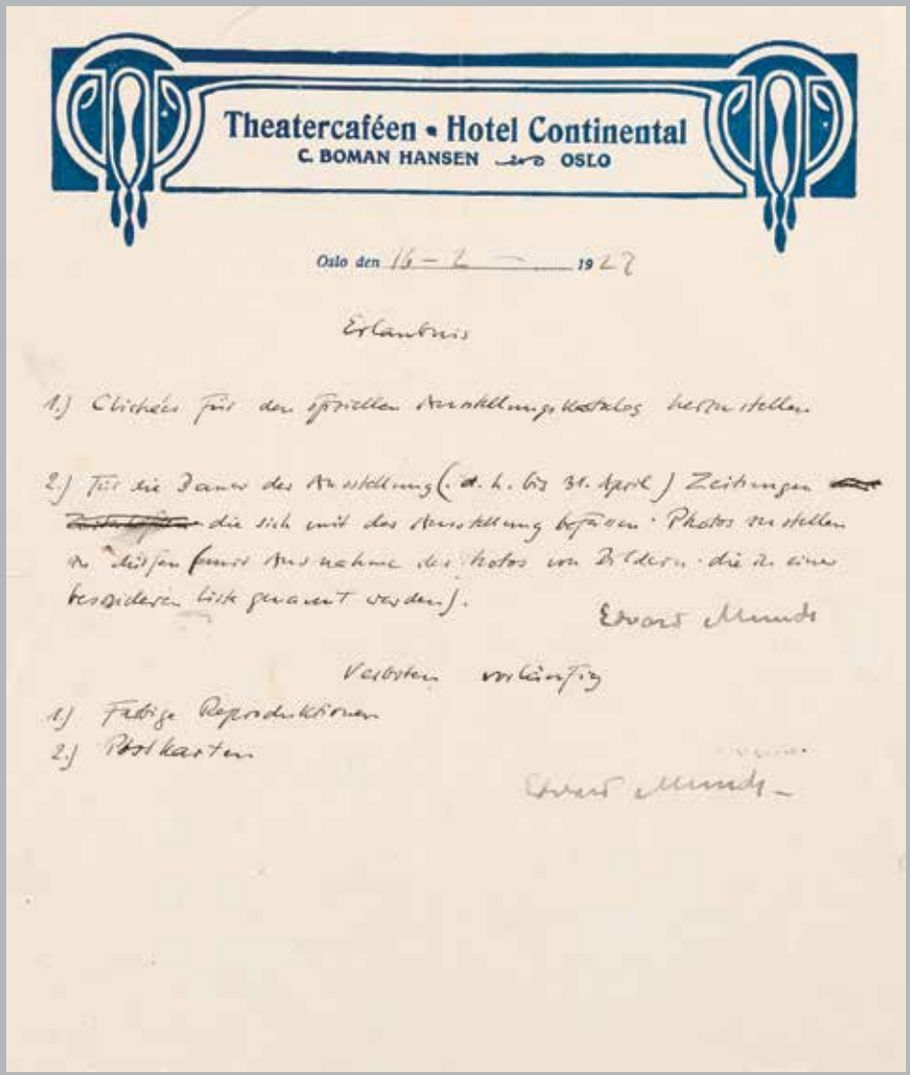

Theatercaféen • Hotel Continental
C. BOMAN HANSEN OSLO

Oslo den 16 – 2 1927

Erlaubnis

1.) Clichées für den offiziellen Ausstellungskatalog herzustellen

2.) Für die Dauer der Ausstellung (d. h. bis 30. April) Zeitungen die sich mit der Ausstellung befassen · Photos zu stellen

Verboten vorläufig

1.) Farbige Reproduktionen

2.) Postkarten

Edvard Munch

20. EDVARD MUNCH (LØTEN 1863 – OSLO 1944)

Skriftstykke – avtale («Erlaubnis») på 1 side folio, 37,5x21,5cm på brevpapiret til «Theatercaféen – Hotel Continental – C. Boman Hansen – Oslo»

Datering i Munchs hånd: Oslo den 16. februar 1927

Med to egenhendige signaturer av Edvard Munch.

Resten av skrivet trolig utført i en annen hånd (muligens Curt Glaser eller Ludwig Justi?)

Vi har fått uvurderlig hjelp av kunsthistoriker Hans-Martin Frydenberg Flaatten til beskrivelsen av dette objektet:

Curt Glaser og Ludwig Justi besøkte Munch på Ekely i januar 1927 i forbindelse med den kommende utstillingen i Kronprinzens Palais i Berlin, på denne tiden kjent som "Neue Abteilung der Nationalgalerie". Avtalen kan være blitt satt opp på hotellets brevpapir da de to var i Norge i januar, for så og bli undertegnet av Edvard Munch i Berlin februar 1927. Den store utstillingen i Berlin varte fra 12. mars til 15. mai. At det i avtalen står utstillingsvarighet til 30. april kan skyldes at utstillingsåpningen ble forskjøvet.

Skrivet omhandler noen praktiske ting rundt en utstillingskatalog, presse og fotos. «Erlaubnis» (Tillatt) og «Verboten vorläufig» (Foreløpig ikke tillatt). Munch ønsker åpenbart ikke at det lages fargereproduksjoner eller postkort av hans bilder. Dette er en interessant side ved Munch i følge Flaatten, og skrivet kan knyttes til andre brev og dokumenter der Munch er svært opptatt av den fotografiske reproduksjonen av sine bilder. Han var ytterst grundig på dette feltet i følge Flaatten.

Et uvanlig stykke «Munch memorabilia» med to flotte signaturer av kunstneren.

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon bind II,

30 000,-

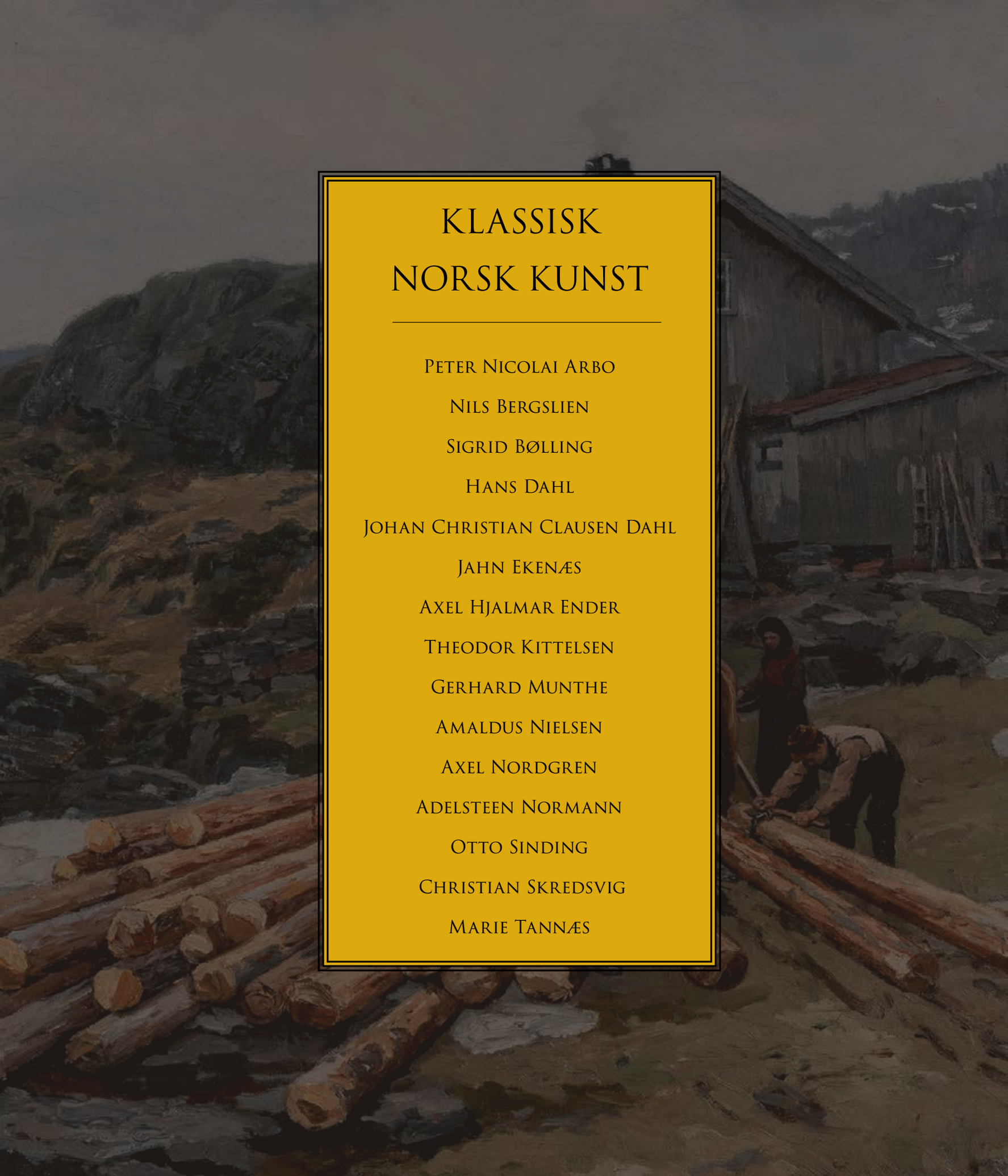

KLASSISK NORSK KUNST

Peter Nicolai Arbo

Nils Bergslien

Sigrid Bølling

Hans Dahl

Johan Christian Clausen Dahl

Jahn Ekenæs

Axel Hjalmar Ender

Theodor Kittelsen

Gerhard Munthe

Amaldus Nielsen

Axel Nordgren

Adelsteen Normann

Otto Sinding

Christian Skredsvig

Marie Tannæs

21. JOHAN CHRISTIAN CLAUSEN DAHL (Bergen 1788 – Dresden 1857)

«Seilskip og losbåt utenfor et kystlandskap»

Tegning utført med gallus blekk på papir, 18,8x28,8cm

Signert og datert nede til høyre: JDahl d. 25. Febr. 1833 (eller 35?, siste siffer litt beskåret)

En interessant tegning utført av vår viktigste romantiske maler på 1800-tallet. Komposisjonen med losbåten og seilskipet til venstre er benyttet på noen av Dahls malerier. I oeuvrekatalogen til Marie Lødrup Bang (1990) finner vi nummer 739 datert 1833 «Landskap i måneskinn»(bekrefter antagelsen om tegningens datering 1833), nummer 812 datert 1836 «Seilskip og losbåt nær kysten av Norge» og nummer 1014 datert «Landskap med seilskip og losbåt»

Selve tegningen med sin antatte datering fra februar 1833 er utført i Tyskland, men kan likevel ha sitt utspring i et norsk landskap.

Viktige og interessante tegninger av Johan Chr. Dahl er med tiden blitt sjeldne å finne i markedet.

Litteratur: Marie Lødrup Bang «Johan Christian Dahl 1788 – 1857 – Life and Works» Bind I – III. Universitetsforlaget 1987

30 000,-

22. AXEL WILHELM NORDGREN (STOCKHOLM 1828 – DÜSSELDORF 1888)

«ROMANTISK SKOGLANDSKAP MED EN KVINNE, 1853»

Olje malt på lerret, dette lagt på papplate, den strukket på lerret, 26x39cm

Signert innrisset i våt maling nede til høyre: A. Nordgren, Df-53

På baksiden gammel lapp med trykt tekst: Prof. A. Nordgren(svensk): Landskab

Selv om Axel Nordgren i utgangspunktet er svensk, så tilsier hans tette tilknytting til det norske miljøet i Düsseldorf, og alle hans studieturer i Norge, at han er godt kvalifisert til å være med i denne katalogen. Vårt firma har gjennom årene omsatt mange fine arbeider av kunstneren. Dette delikate lille maleriet er fra den spennende tiden rundt 1850 der innflytelsen fra August Cappelen klart kommer til syne.

18 000,-

23. PETER NICOLAI ARBO (GULSKOGEN VED DRAMMEN 1831 – KRISTIANIA 1892)

«DEN EROBREDE STANDARDT: EPISODE AF 30-AARS KRIGEN»

Olje på lerret, 34,5x43,5cm

Signert med monogram og datert nede til venstre: P.N.A. 1858

I en bred gullramme fra tiden.

Kunstneren Peter Nicolai Arbo er en av Norges fremste aktører innenfor genren historie og mytologi. Det var på akademiet i Düsseldorf, spesielt årene 1852 – 58, Arbo la grunnlaget for det som skulle gjøre han til spesialist i faget. Slik kom han på en måte til å erstatte Adolph Tidemand som lenge hadde tenkt å satse på historiemaleriet, men som etter Norgesreisen i 1843 valgte å ofre seg for folkelivsmaleriet. Arbo skal ha gått grundig til verks med realistiske studier, og han skal sågar ha samlet aktivt på oldsaker, utstyr og antikviteter for å ha førstehåndskunnskap rundt autentisk studiemateriale. Også studier av hestens ytre anatomi var noe Arbo gikk i dybden på. Han var i Düsseldorf elev av dyre- og slagmaleren J.E. Hütten (1827 – 1902).

«Den erobrede Standardt: En episode af 30-aars krigen» er Arbos første ordentlige historiemaleri og er et hovedverk av kunstneren fra disse tidlige årene. Man antar at ovennevnte Hütten fulgte med elevens arbeid med dette motivet. Vår friske versjon datert 1858 kan gjerne være en av de tidligste komposisjonene og studiene som eksisterer da litteraturen nettopp angir 1858 som året for de første versjonene.

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon bind I, Peter Nicolai Arbo 1831 – 1892 Drammen Museum Fylkesmuseum for Buskerud 3. juni – 28. sept. 1986, se under katalog nummer 9 og en avbildning s. 37 av en litt avvikende versjon etter et gammelt fotografi. Knut Ljøgodt «Historien fremstilt i bilder» Oslo 2011, kapittel 4. På side 69 er avbildet samme versjon som i katalogen fra Drammen museum.

I Drammens Museum finnes det en "Fortegnelse over mine samtlige Arbeider paabegynt 1877 [...] ": Nummer 21. "Bataillestykke. Den erobrede Standart" og nummer "Skizze til den erobrede Standart". Disse er listet opp under året 1857. Dette er ikke i tråd med øvrig litteratur vi har hatt tilgang til som daterer motivet til 1858 og senere. Det er i Arbos egen fortegnelse ikke listet opp noe verk knyttet til tittelen i 1858. Det kan ikke utelukkes at nummer 24 er vår studie og at kunstneren i 1877 kan ha husket feil rundt årstallet.

Takk til Drammens Museum for bistand med Arbos liste.

60 000,-

«HAGEIDYLL I KRAGERØ» AV OTTO SINDING

24. OTTO LUDVIG SINDING (KONGSBERG 1842 – MÜNCHEN 1909)

"FRU SINDING MED SØNNEN SIGMUND I KRAGERØ 1877"

Olje på lerret, 54x44,5cm

39ttractive datert nede til høyre: "Otto Sinding 1877"

Påskrevet på blindrammen: "Sinding Kragerö"

Originalrammen

Otto Sinding var født inn i en familie med dype kulturelle tradisjoner. Etter studier i juss ble han i 1867 kunstelev i Christiania under Philip Barlag og Johan Frederik Eckersberg påfølgende år. Videre studier på akademiene i Karlsruhe og München. Fra 1876 til 1880 var han bosatt i Kristiania med studieturer til Italia årene 1875 og 1880. Sinding 39ttra viktig kunstner i skildringen av Nord-Norge og livet langs kysten. I tillegg til norske kunstinstitusjoner er Sinding også representert i flere viktige utenlandske museer og samlinger.

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon bind III

Dette svært attraktive maleriet utført av Otto Sinding er malt med en frisk nesten impressjonistisk pensel. Besøket i Paris 1875 kan gitt ham kunstnerisk inspirasjon i denne retning. Motivet fra Kragerø sensommeren 1877 viser kunstnerens kone Anna Christine (fosterbarn av Hans Fredrik Gude og gift med Otto Sinding i 1873) og deres to år gamle sønn Sigmund. Han skulle også med tiden bli en kjent billedkunstner.

Proveniens: "Billede af Otto Sinding tilhörer P.B. Anker" (Inskripsjon på blindrammen)

Original ramme.

150 000,-

25. AMALDUS CLARIN NIELSEN (MANDAL 1838 – OSLO 1932)

«FJÆRLANDSFJORDEN (I SOGN) 1881»

Olje på papplate, 23x38cm

Signert og datert innrisset i våt maling nede til venstre: Amaldus Nielsen 1881

På baksiden av kunstneren med blyant påtegnet tittel, signatur og datering 1881.

En svært representativ gullramme etikettsignert «O. Skovsrud»

Vakkert og detaljrikt maleri utført av en av våre mest berømte kyst- og fjordmalere:

Vi takker kunsthistoriker Tone Klev Furnes i Mandal for følgende tekst vi har mottat av henne i forbindelse med dette maleriet:

Amaldus Nielsen regnes som vår første friluftsmaler. Amaldus Nielsen var elev av maleren Hans Gude i to perioder; først under sine studier ved kunstakademiet i Düsseldorf 1857-1859 og senere ved kunstakademiet i Karlsruhe i 1867-1868. Amaldus Nielsens arbeidsmetode karakteriseres allerede fra 1850- årene av gjennom et direkte og nært naturstudium, og en nesten vitenskapelig gjengivelse av atmosfæriske forhold som dis, tåke og brytninger i kontakten mellom luft og vann. Han fant sine motiver langs kyststripen Hvaler, Ny- Hellesund, Mandal, Jæren og Fjærland, men også steder som Rosendal og Balestrand, samt flere andre steder i norsk natur. Hovedvekten av hans studier og malerier viser motiver fra kysten. Med lyset som medspiller vandret han i norsk natur i en 70- års periode; fra 1850-årene til helsen vanskeliggjorde reisingen i 1920-årene. Amaldus Nielsen ville fange lysets skiftninger og farger direkte ute i naturen, og han gjorde det før dette var blitt vanlig arbeidsmetode i malerkunsten i Norge fra 1880-årene.

Amaldus Nielsen var på studiereiser til Vestlandet fra 1859, og det er sannsynlig at han var i Sogn i 1881. Bildet her er likevel neppe malt ute foran motivet, til det er det for detaljert. Trolig er bildet på plate malt etter en studie gjort på stedet i 1881. Siden bildet er så lite og malt på plate kan det også være at studien på plate er laget på stedet i 1881 for deretter og ha blitt ferdigstilt på atelieret senere.

Proveniens: Privatsamling i Bærum gjennom generasjoner

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon, bind III, 1986, Tone Klev Furnes: «Amaldus Nielsen (1838-1932) – Kystens maler» Dreyer Forlag 2000

145 000,-

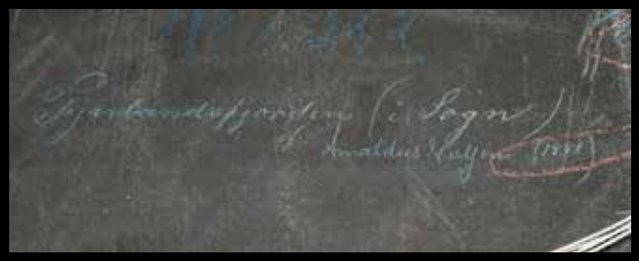

MALEREN SOM ØNSKET Å SPRE GLEDE

26. HANS DAHL
(GRANVIN I HARDANGER 1846 – SOGN 1937)

«SETERJENTA PÅ VEI NED FRA FJELLET»

Olje på lerret, 99x66,5cm

Signert nede til høyre: «Hans-Dahl»

Maleriet har tidligere ikke vært fremvist offentlig.

Hans Dahl var utdannet offiser, men kallet som kunstmaler skulle bli større. Han fikk tegneundervisning i Christiania av Knud Bergslien og Johan F. Eckersberg og var videre under Julius Middelthun. Utenlands ble Karlsruhe i Tyskland første stopp der Hans Gude var læremester. Deretter Düsseldorf og det kjente kunstakademiet i byen ved Rhinen ble hans oppholdssted de neste årene. Dahl deltok på Verdensutstillingen i Philadelphia i 1876. Fra 1888 og frem til 1919 var han bosatt i Berlin hvor han ble utnevnt til professor. Etter 1919 skal han for det meste ha oppholdt seg i Balestrand.

En stor støttespiller og beundrer av Hans Dahls kunst var Keiser Wilhelm II som nesten hver sommer besøkte Balestrand i Sogn. Her holdt Hans Dahl til gjennom sommeren i eget hus. Hans malerier spredde glede og humor og var kanskje blant datidens beste reklame for Norge i det gryende tyske og amerikanske turistmarkedet.

Galleri Bygdøy Allé – Kunstantikvariat PAMA har gjennom 30 års drift omsatt en rekke vakre malerier av Hans Dahl. Dette fordi kunstneren ligger innehaverens hjerte svært nær. Det bunner både i det at min farsslekt kommer fra «Sagi» på sørsiden av Lustrafjorden i Indre Sogn, og dette er utrolig nok nabogård til Munthehuset, men også fordi de gledesfyllte maleriene til Hans Dahl rører sterkt i mitt kunsthjerte og vekker min begeistring for den norske naturen. Derfor var det med stor glede og stolthet at Nasjonalmuseet våren 2012 kjøpte Kunstantikvariat PAMA's storslagne maleri av Hans Dahl «En pause i slåtten». Maleriet ble presentert på samarbeidsutstillingen med Grev Wedels Plass Kunsthandel i Gamle Logen.

Med dette som bakgrunn er det veldig gledelig at Frode Skag Storheim fra Bergen har påbegynt et biografisk verk om maleren Hans Dahl. Frode og undertegnede har hatt en rekke meget interessante samtaler rundt Dahls liv og virke basert på vår felles kjærlighet og lidenskap for kunstneren. Det er med stor takknemlighet Frode har hatt mulighet til å bidra med en tekst til jubileumskatalogen inspirert av utstillingens vakre kunstverk «Seterjenta på vei ned fra fjellet»:

200 000,-

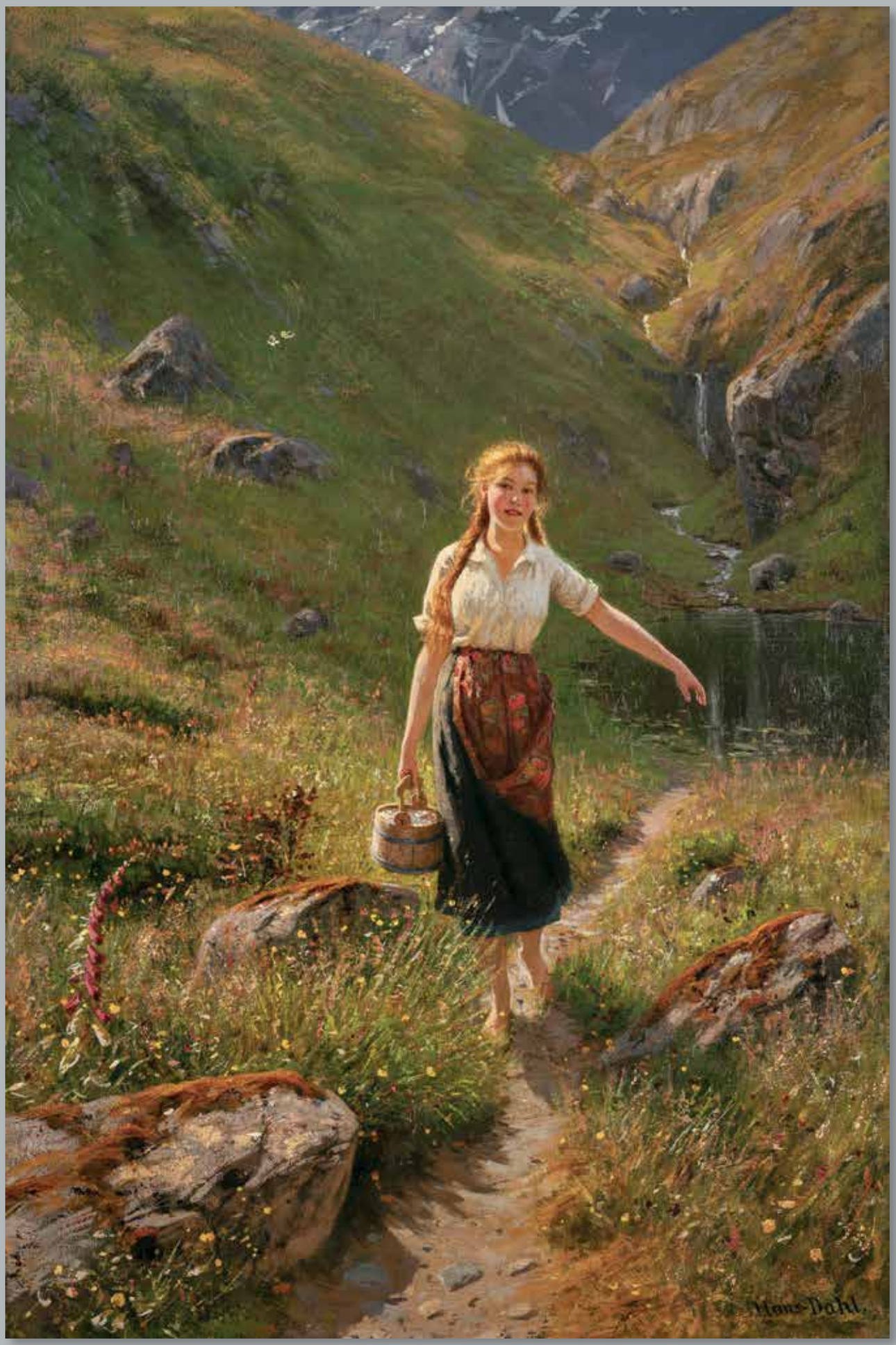
Hans Dahl.

NORGE I DET NITTENDE AARHUNDREDE

Av Frode Skag Storheim

På 1800-tallet nådde norsk malerkunst flere høydevannsmerker: Et betydelig må kunne sies å være da Brudeferden i Hardanger ble vist som levende tableaux i Christiania i mars 1849. Da kom så å si hele vår kunstelite hjem til Norge grunnet uroen i Europa: Ole Bull spilte fele i båten, Andreas Munch skrev teksten som Halfdan Kjerulf tonesatte, og Tidemand og Gude hadde fått sitt virkelige gjennombrudd som folkelivsskildrere. Sosieteten i hovedstaden var i ekstase. Drømmen om det norske var på alles lepper. Asbjørnsen og Moe samlet folkeeventyr, Lindeman samlet folketoner, og i Bergen var den seks år gamle Grieg begynt å spille piano.

Men gradvis skjer det en dreiing: Vår eksport av talenter til Tyskland for utdannelse begynner å sås tvil ved. Bjørnstjerne Bjørnson og Bull er redd de mister sin norske egenart ved å dra dit.

Det bres etter hvert en oppfatning av at dersom Norge skal finne seg selv, må det skje via Frankrike, frihetens og friluftsmaleriets land. Begrepene realisme og naturalisme brukes om en annen, men resultatet er uansett det samme: Kunst malt av norske malere utdannet i Tyskland ses på som mindreverdig, og mange av malerne som på 1870- og 80-tallet først dro til München prøvde senere å slette alle spor ved å «se lyset» i Paris.

Og i dette frankofile klimaet som sakte, men sikkert preget det meste av norsk kunstsyn, var det særlig en maler som virkelig ble skjøvet fullstendig til side: Hans Dahl.

Vi spoler til 1911. Europa er preget av et «stille før stormen»-klima, og politisk er dette en tid for alliansebygging, selvstendighetskamp og kvinnesak. Samtidig er det tiden for et vell av parallelle kulturer og kunstretninger. Paris formelig danset i det vi i dag kjenner som La Belle Epoque, i England hadde kong Edvard VII satt standarden for et noe mindre tilkneppet samfunn, både i klær og sosiale reformer, og her hjemme i Norge var den unge nasjonen på stadig søken etter seg selv.

«Norge må males i Norge» var parolen, og malerne i Lysakerkretsen var toneangivende for hvordan Norge skulle fremstilles. Werenskiold og Munthe hadde illustrert Snorre i 1899, og i praktverket «Norge anno 1900» som utkom ved århundreskiftet var redaksjonen i stor grad opptatt av å legge lokk på fortidens tyske impulser.

Hans Dahl: Hvile i slåtten
Solgt fra vårt galleri til Nasjonalmuseet 2012

Da er det uhyre interessant å kaste et blikk på hvordan Tysklands publikum, hvor Hans Dahls kunst ble høyt skattet, så radikalt annerledes på saken.

I en sak fra tidsskriftet «Hus og hjem» i 1911 er deres utsending på besøk hos Dahl i Berlin, og han forteller livlig om både sin kunst, sin patent på et speedometer, og ikke minst sin rolle som nettverksbygger i den tysk-prøyssiske hovedstaden:

«Hvordan kan de faa tid til at arbeide med opfindelser, som er saa produktiv maler?» spør jeg professor Hans Dahl, som jeg træffer i hans elegante og hyggelige hjem i Münchenerstrasse. – «Jeg arbeider i mitt atelier i Kurfürstenstrasse om dagen og i min fabrik i Ritterstrasse om aftenen, det gaar saa utmerket,» svarer han paa sitt livlige bergenske tungemaal. – «Og dessuten er De sjælen i den norske koloni her?» - «Aa, det er bare litt fornøielse ved siden av arbeidet det. Vi har megen glæde av at komme sammen, og der er nu virkelig godt samhold mellom nordmænderne i Berlin; vi har vor egen kirke, klub, gymnastikforening, roforening og selskabsaftener.»

I mitt arbeid med Hans Dahl-biografien har jeg fått fortalt flere lignende historier som bekrefter hans rolle som bindeledd på kontinentet: For sine kontakter i hjemlandet ordnet han gjerne med hotell, pakkeforsendelser og reiseruter. Ettertidens kunsthistorikere har imidlertid ofte omtalt ham med negativt fortegn som samfunnsaktør, blant annet skriver Anne Aaserud i sin bok om Adelsteen Normann at «Dahl var provoserende og på mange måter en oppvigler.» Dette skyldes nok at Dahl i større og større grad ble marginalisert i hjemlandet: han ble utelatt fra utstillinger, tråkket på av Nasjonalgalleriet, og nesten aldri anerkjent for sine kvaliteter. Forskjellen på Dahl og mange av hans samtidige var at han hadde en så solid markedsposisjon internasjonalt at han kunne heve sin røst i avisene uten å tape på det.

Og bare for nok en gang å illustrere motsetningene her, skriver Christian Krohg i Kampen for tilværelsen 3 i 1921 at «hvad Düsseldorferen Hans Dahl angaar, er han ikke min Vaabenfelle. Hvad han gjør, fortjener ikke engang Navn af Løgn. For at kunne lyve, maa man først kunne tale, men han fremstammer bare elendige Nødløgne, som han naarsomhelst kan knibes i.»

Ser vi dette utenfra, stiller saken seg imidlertid annerledes. Ved å returnere til saken fra Hus og hjem i 1911 hvor korrespondenten intervjuer Dahl, finner vi avslutningsvis følgende passiar:

Hans Dahl:

«Men der har De jo selve Balestrand» - jeg opdager pludselig det vakre maleri på veggen likeoverfor mig. – «Ja, det er mit sommerhjem, som jeg holder saa meget av.» Maleriet virker som den friskeste, muntreste Norgeshilsen og bringer mig uvikaarlig til at mindes, hvad jeg engang hørte en tysker si: «Hans Dahl er min beste medicin mot daarlig humør. Hans farverike billeder solskinsbilleder fra norsk natur og folkeliv og fremfor alt hans vakre, livsglade norske jenter gjør mig alltid så glad!» Det er ogsaa grunden til Hans Dahls store popularitet her, at hans kunst er så kjernesund.»

Det er tydelig at lyset og gleden Dahl ønsket å formidle av enkelte ble avfeid som useriøst. Andreas Aubert var korrespondent for Aftenposten, og i hans Breve fra Parisersalongen i mai 1884 skriver han blant annet at «Ligeoverfor Hans Dahls kunst er jeg bevidst min Uanstendighet ved at holde mig i en alvorligere Tone; netop fordi denne Kunstform er saa uden Alvor; og tillige, efter min Følelse, saa i Bund og Grund unorsk.»

Tidene var, som nevnt, i endring. Også Adolph Tidemand ble kritisert for sine søndagsidyller, men Dahl tar disse videre hva angår humør og lys. I en tid hvor kvinnesak ble satt på

"En fløtt". Solgt av Kunstantikvariat Pama våren 2012

dagsorden, samt at norsk kunst måtte springe ut av den franske, ser vi her at Dahl bommer fullstendig hos kritikerne. Det som kanskje da blir den endelige torn i øyet hos kritikerne er det faktum at han selger svært godt, og er meget velstående.

Men til tross for hans muntre sinn og livsanskuelse, det er åpenbart at han mot slutten av livet ble en nedbrutt mann.

I materiale som nylig er kommet meg i hende, er det et intervju med Kristi Haugen, ei av damene som var tjenestepike hos ham. Hun forteller at Dahl pleide å si at «grått og sind ser me nok av, det vil eg ikkje måla for å hengja på ein vegg. Nei, ljost og leikande må det vera (som han sjølv alltid var ljos.»

Videre forteller hun at «dei siste åra tykte han at bileti var urettferdig behandla, «men stakkarane, dei har ikkje betre vit,» sa han. Han gråt mange gonger, so ille tykte han det var, at kunsten etter hans syn var komen so lågt som den no er.»

Et av Dahls livsmotto var «ser du freidig på livet er lykken deg givet,» og gjennom sine fargerike og glade bilder ønsket han å spre glede og lys.

Hans samtidige publikum satte pris på det, publikum i ettertid har satt pris på det, og det er fremdeles disse kvalitetene som fremholdes av samlere.

Og nettopp derfor er tiden nå moden for en Dahl-biografi, også for å kaste lys over en periode som lenge har vært lite forsket på i norsk kunst- og kulturhistorie.

27. MARIE TANNÆS (CHRISTIANIA 1854 – KØBENHAVN 1939)

«MOD AFTENEN» (TROLIG RANDSFJORDEN)

Olje på lerret, 58,5x82cm

Signert og datert nede til høyre: Marie Tannæs 1888

Vakker originalramme

Marie Tannæs var tidlig bestemt på å bli kunstner. Inspirert av Christian Wexelsen og Carl Schøyen konsentrerte hun seg om landskapsmaleriet. Senere ble hun sterkt inspirert av friluftsmaleriet og spesielt Erik Werenskiold hadde stor påvirkning rundt hennes kunstneriske utvikling. Vinteren 1886 – 87 underviste Eilif Peterssen henne i tegning og figurmaling. Anne Wichstrøm skriver på side 225 «…hun utviklet et fritt, realistisk og følsomt landskapsmaleri, malt med bred pensel og palettkniv og med impulser fra impresjonismen…». En god beskrivelse av katalogens maleri fra 1888. De to kvinnene i landskapet gir maleriet en økt dimensjon og forfekter mye av det typiske i norsk 1880-talls kunst med et realistisk preg. Men det hviler utvilsomt også en romantisk stemning over maleriet der det lir mot aften. Interessant trekk da norsk maleri ikke lenge etter 1888 skulle bli sterkt preget av nyromantikken.

Marie Tannæs stilte hyppig ut på Høstutstillingene i Kristiania fra 1883 og senere. Maleriet vårt er meget sannsynlig nr. 164 på utstillingen i 1888 med tittelen «Mod Aftenen (Motiv fra Randsfjorden)». Marie Tannæs stilte også ut på Verdensutstillingene i Paris 1889 og 1900 samt i San Francisco i 1915. Hun er representert i en rekke museer både i inn- og utland.

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon bind IV, Anne Wichstrøm «Kvinneliv Kunstnerliv – Kvinnelige malere i Norge før 1900» Oslo 1997. Katalog Høstutstillingen 1888, nummer 164, Stiftelsen Modums Blaafarveværk «Kvinner i Kunsten» 19. mai – 23. september 2012, se artikkelen om Marie Tannæs forfattet av kunsthistoriker Ann Falahat

75 000,-

28. NILS BERGSLIEN (VOSS 1853 – EIDFJORD 1928)

«GODT HUMØR OG STOR STEMNING I STUA»

Olje på lerret, 57x71cm

Signert nede til høyre: Nils Bergslien

Nils Bergslien hadde sterke familiære bånd til kunsten gjennom sine onkler maleren Knud Bergslien og billedhuggeren Brynjulf Bergslien. Nils Bergsliens kunstnerskap er gjerne preget av en folkelig vinkling, ofte med lettere humoristiske innslag. Dette bevises til fulle gjennom vårt meget fint utførte kunstverk av høy kvalitet. Mange av Bergsliens motiver forefinnes i ulike replikker. Vi kan ikke se at dette motivet er blitt gjentatt eller nevnt i litteraturen vi har hatt tilgang til.

Litteratur: Magnus Dagestad «Dei tre Bergsli-Kunstnarane» Voss 1945, Thor Warberg «Bergslien-målarane – Folkeliv i fargar» Førde 2008, Norsk kunstnerleksikon bind 1

125 000,-

29. SIGRID LOUISE BØLLING (Vestre Aker 1852 – København 1917)

«Gamle seterhus i fjellheimen» (Trolig Fjærland i Sogn)

Olje på lerret, 60x74,5cm, gammel gullramme

Signert n.t.v. S. Bölling

Gammel etikett bak på lerretet: «Sigrid Bölling Christiania...»

Påskrift på blindrammen: «gamle Huse fra Fjeld…(?)», og etikett fra «Wangs Kunst og Antikvitetshandel, Christiania».

Motivet er ganske sikkert fra Fjærland i Sogn

Sigrid Bølling var av finere familie. Faren var offiser og godseier, moren baronesse Wedel-Jarlsberg. Hun er halvsøster til Fridtjof Nansen. Sigrid Bølling fikk en solid kunstutdannelse fra spesielt København og Paris i 1880-årene. Hun stilte jevnlig ut på Paris-salongen og ble med maleriet «Fiskeri i Norge» innkjøpt av den franske stat. Hun deltok på Høstutstillingene fem ganger mellom 1886 og 1902 og Verdensutstillingen i 1889. Hun skal ha malt flere motiver fra Fjærland.

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon bind I, Anne Wichstrøm «Kvinneliv Kunstnerliv – Kvinnelige malere i Norge før 1900» Oslo 1997

45 000,-

30. AXEL HJALMAR ENDER (ASKER 1853 – KRISTIANIA 1920)

«SLEDEFART MED STORFOLK TIL GARDS»

Olje lerret, 51,5x73,5cm

Signert nede til høyre «Axel Ender»

En klassisk versjon av «Enders sledefart» som i hvert fall på mange tiår ikke har vært vist i markedet. Et svært representativt verk i meget god teknisk tilstand. Ingen aktør i norsk kunst har malt hester og sleder vinterstid mer levende enn nettopp Axel Ender. Dette har selvfølgelig medført den store populariteten disse maleriene alltid har hatt.

Med stor tegnebegavelse fikk Axel Ender allerede som 14-åring undervisning hos Julius Middelthun på SHKS i Christiania. Etter kort tid hos J.F. Eckersberg ble han fanget opp av Kong Carl XV som bidro økonomisk til studier i Stockholm 1872 – 74 før ferden gikk videre til München årene ca. 1875 – 1880 og Paris 1878 og -80.

Hvor motivet er hentet fra får stå åpent og har da heller ingen betydning. Av og til blir motivet tillagt Mjøsa og Helgøya, men også Randsfjorden har vært nevnt som tittel. Uansett skal Enders «Sledefartsmalerier» betraktes som noe «universelt» i norske kunsthistorie rundt skildring av eleganse og bevegelse pakket inn i norsk vinterprakt.

Proveniens: Privat samling i Oslo gjennom mange år.

320 000,-

31. JAHN EKENÆS (HOF I VESTFOLD 1847 – FOLLEBU 1920)

«TØMMERDRIFT VED FAMILIEGÅRDEN 1899»

Olje på lerret, 61x107,5cm

Signert og datert nede til høyre: J. Ekenæs. 1899.

Jahn Ekenæs hadde sin kunstutdannelse fra Norge, København og München. Han har alltid vært en publikumsfavoritt med sine norske genremotiver nær beslektet med folkelivsbildene til Adolph Tidemand og Carl Sundt-Hansen. Dette svært representative maleriet viser til fulle hva Ekenes står for som kunstner som ekte skildrer av det norske bondemiljøet. Det er gjerne hverdagsscenene som dominerer kunstnerens motivkrets. Fiske, isfiske, jordbruk, tømmerdrift osv. er temaer som skildres levende og ekte.

Maleriet har originalrammen med original etikett: «C.W. Blomqvist».

200 000,-

«ANDERSNATTEN I SIGDAL»
ET AV KUNSTNERENS MEST SAGNOMSUSTE MOTIVER

32. THEODOR SEVERIN KITTELSEN (KRAGERØ 1857 – JELØY 1914)

«ANDERSNATTEN»

Akvarell og blandingsteknikk på papir, 33,8x49cm

Signert med blyant nede til høyre Th. Kittelsen.

Et følsomt kunstverk med et av kunstnerens mest berømte motiver.

En kort oppsummering hvilken enestående posisjon Theodor Kittelsen har i den norske kunst- og kulturhistorien finner vi i de fire første linjene om kunstneren i Norsk kunstnerleksikon: «Kittelsen har en spesiell posisjon i norsk kunsthistorie. På grunn av flersidig folkelighet overgår hans arbeider de flestes i utbredelse og popularitet».

Vårt «Kittelsenbilde» er ganske sikkert malt i årene etter 1899 da han var bosatt i Lauvlia i Sigdal. Fra atelieret hadde han utsyn mot innsjøen Soneren og Båneberget (Baaneberget), «og mot vest kneiser den forunderlige Andersnatten som sammen med de blå Eggedalsfjella speiler seg i vannet og skaper en trolsk og eventyrlig stemning» (se hjemmesiden til Lauvlia i Sigdal, publisert i 2014).

«Andersnatten» har ikke fått navnet sitt på grunn av mørke netter, men på den lokale dialekten sigdøling er «natt» en «knatt». Navnet skal komme fra et sagn at en Anders satte utfor fjellveggen på bare en ski. Han var forelsket i en jente, men kunne bare få henne ved å gjøre denne dristige manøver. Enda kan man se stripen i fjellet etter skistaven hans…Andersnatten ligger ved innsjøen Soneren og er 733 meter høy. Fjellet pryder Sigdals kommunevåpen. Sigdal ligger i en «Kunstnerdal» og Christian Skredsvig og Th. Kittelsen kunne fra hver sin side av fjellet, fra hver sin bolig, betrakte og studere den mytiske Andersnatten.

I oktober 2020 solgte Blomqvist Kunsthandel en stor versjon i olje av «Andersnatten». Dette maleriet satte med en tilslagspris på kr. 14 millioner rekord for et norsk maleri solgt i Norge.

Utstilling: «Theodor Kittelsen» Oslo Kunstforening 21. Januar – 1. Mars 1964. Katalognummer 546 i avdelingen «Akvareller». Opplyst eier: Ragnhild Ender, Oslo. Stempel og påskrift bak på bildet. Arket er brunet i forhold til opprinnelig, men papiret er stabilt og i meget god stand, muligens noe fargefalming.

Proveniens: Ragnhild Ender, maler og grafiker (Oslo 1886 – Oslo 1973)

160 000,-

KUNST & LITTERATUR - CHRISTIAN SKREDSVIG & KNUT HAMSUN «MYSTIKK & SYMBOLISME»

ET HOVEDVERK MED STERK UTSTILLINGSHISTORIKK OG TALLRIKE LITTERATUROPPFØRINGER

33. CHRISTIAN SKREDSVIG (MODUM 1854 – EGGEDAL 1924)

«HAMSUNS DIGTNING 1905» (MOTIVET ER BASERT PÅ KNUT HAMSUNS VERSEDRAMA «MUNKEN VENDT» FRA 1902)

Olje lerret, 150x230cm

Signert og datert nede til venstre: Chr Skredsvig 1905

Maleriet har en av de såkalte «Skredsvigs originalrammer». Rammen er dekorert med ranker av hasselnøtter og blader og er forgylt. Den ble utført hos Blomqvist i Kristiania på oppdrag for kunstneren. Tilsvarende ramme ble brukt på flere av Christian Skredsvigs store verk.

Christian Skredsvig er en av våre betydeligste kunstnere fra den såkalte «Gullalderen» de siste par tiår av 1800-tallet sammen med navn som Chr. Krohg, Frits Thaulow og Erik Werenskiold. Med en solid malerakademisk utdannelse i bagasjen som spenner fra J.F. Eckersbergs malerskole i Christiania 1869 – 70 til Léon Bonnat i Paris 1880, er det en kunstner som fremstår i et betydelig internasjonalt format. Han er den eneste norske kunstneren som har mottatt gullmedaljen på Salongen i Paris, det skjedde i 1881. Han har malt nasjonale klenodier som «Idyll» og «Seljefløyten».

Det enestående museumsprosjektet i Eggedal, «Hagan – Chr. Skredsvigs Kunstnerhjem» ledet av oldebarnet Hege Skredsvig, befester den sterke posisjonen kunstneren har den dag i dag med de årlige godt besøkte skiftende temautstillingene gjennom Galleri Skredsvig. Museet er i dag en del av Buskerudmuseet.

Maleren Christian Skredsvig var en stor beundrer av dikteren Knut Hamsun og de kjente hverandre også personlig. Det som sterkt bandt de to kunstnerne sammen var naturen, dens mystikk og romantikk. Dette gikk både på litteraturen og malerkunsten. Skredsvig utviklet etter 1900 selv et aktivt forfatterskap. Christian Skredsvig var en av kunstnerne som prydet veggene på Nørholm.

Det eksisterer også en større brevkorrespondanse de to imellom.

Maleriet «Hamsuns diktning» ble påbegynt etter utgivelsen av Hamsuns versedrama «Munken Vendt» fra 1902. «Den handler om Munken Vendt, en Peer Gynt-skikkelse, en outsider og en fantast, som lever halvt i eventyrets verden» (Thomsen side 152). «Scenen ute i skogen med de tre kvinnene – den unge lysende dansende, den kjærlighetsrøde og den mørke magre i bakgrunnen – er som motiv ikke ulikt Munchs «Kvinnen i tre stadier». Det er åpenbart at fargene er brukt symbolsk for å fremme livsstadiene. Bildet er blitt en egenartet blanding av norsk folkelivsskildring og fransk salongmaleri, men med sitt store format og særegne innhold gjør det et ganske imponerende inntrykk» (Thomsen side 153). I «Skredsvig» (2018) er det som nummer 497 og 498 listet to studier også datert 1905.

Maleriet fikk først tittelen «Knut Hamsun», men kort etter ble den åpenbart endret til «Hamsuns digtning».

Vårt maleri av Christian Skredsvig har en enestående utstillingshistorikk. Første gang er allerede i mars 1905 hos Blomqvist Kunsthandel på Karl Johans gate 35: «…flere nye, store arbeider, hvori hans maleriske Talent og digteriske Begavelse er forenet saa stærkt som nogensinde» (Se Kjersti Sundt Sissener «Salongen i Paris» side 156).

Maleriet har en av de såkalte "Skredvigs originalrammer". Rammen er dekorert med eikenøtter og løv og er forgylt. Rammen er etikettsignert fra Blomqvist som utførte rammen etter oppdrag fra kunstneren. Tilsvarende ramme ble brukt på flere av Christian Skredvigs store verk.

Det synes å være en dypere mening med at Galleri Bygdøy Allé i herværende jubileumskatalog presenterer for salg nettopp dette hovedverket av Christian Skredsvig. Det er den sterke koblingen til Knut Hamsun. Det utløser stor entusiasme hos oss at det i samme katalog kan presenteres en enestående samling med Knut Hamsuns bøker 1877 – 1949. Dette inkluderer et vakkert håndbundet eksemplar med de røde omslagene av «Munken Vendt» fra 1902. Med denne boken og tidligere verk fra 1890-årene som «Pan» og «Mysterier», finner vi mye av bakgrunnen og inspirasjonen til utstillingens maleri.

De siste årene har det blitt mer oppmerksomhet rundt norsk kunst i utlandet og alt tyder på at denne interessen bare vil øke i tiden fremover. Utstillingens maleri signert Skredsvig, «Hamsuns digtning» har i form og stil mye til felles med elementer fra internasjonal kunst rundt 1900. Ut fra form og uttrykk hadde ingen blitt overrasket om et slikt verk faktisk hadde vært signert og utført av et av de virkelige berømte kunstnernavnene i for eksempel England eller Frankrike.

Proveniens: Familien Thorleif Scheldrup. Han var eier av den store eiendommen Inkognitogaten 1. I 1946 ble eiendommen og inventaret inkludert maleriet av Skredsvig solgt til Nasjonalforeningen mot tuberkulose, senere forandret til Nasjonalforeningen for folkehelsen. Fra 1998 til 2006 var maleriet deponert i «Hagan – Chr. Skredsvigs Kunstnerhjem» i Eggedal, Blomqvist Kunsthandel 2006 – 2007, privat eie fra 2008 ervervet direkte fra Nasjonalforeningen, de senere år frem til sommeren 2022 har maleriet på nytt, i kortere og lengre perioder, vært deponert i «Hagan – Chr. Skredvigs Kunstnerhjem». . I 2016 var maleriet med på utstillingen «Poesi» i Galleri Skredsvig og presentert i boken.

Utstillinger: Kunstsalong Keller & Reiner, Berlin 1905. Maleriets tittel: «Knut Hamsun»

Blomqvist Kunsthandel i Karl Johans gade 35 (sammen med Asta Nørregaard)

Le Salon i Paris 1906

Expostition des Independants 1906

Blomqvist «Mindeutstilling Christian Skredsvig» 1924. Der med tittel «Knut Hamsun» katalognummer 53 Kunstnernes Hus «Minneutstilling» 1954. Tittel «Knut Hamsuns digtning» kat.nr. 75

Fra 1998 til 2006 deponert i «Hagan – Chr. Skredsvigs Kunstnerhjem» og på nytt 2008 – 2022.

I følge boken «Skredsvig» nummer 499 har maleriet også vært utstilt i Lillehammer Kunstmuseum, Drammens Museum og Sørlandets Kunstmuseum 2009 - 2010

Litteratur: Ingrid Reed Thomsen: «Chr. Skredsvig» 1995, maleriet er omtalt side 152 – 153 og avbildet i farger på side 152, Norsk kunstnerleksikon bind III, 1986. Maleriet omtalt side 588, Anne Vira Figenschou, Kjersti Sundt Sissener, Øystein Sjåstad og Inger Scholdager (katalogred.): «Christian Skredsvig» Orfeus 2018, nummer 499, avbildet på dobbeltside 272 – 273, Kjersti Sundt Sissener: «Salongen i Paris» Orfeus 2020, kapittelet «Mysterier». Se side 156 – 157 der «Hamsuns digtning» er omtalt og avbildet

1 200 000,-

EN AV VÅRE VIKTIGSTE SKILDRERE I MALERKUNSTEN AV NORD-NORSK NATUR OG KULTURHISTORIE

34. ADELSTEEN NORMANN (VÅGØYA, BODIN 1848 – KRISTIANIA 1918)

«Fra Nord-Norge» Olje på lerret, 79x118cm

Signert nede til høyre: «A Normann»

Originalrammen

Motivet er ganske sikkert fra Lyngsalpene og Lyngenfjorden og trolig utført etter 1900

Etter først å ha tatt handelsskole i Bergen og København kom Adelsteen Normann til kunstakademiet i Düsseldorf i 1869, bare 21 år gammel. Han fikk først historiemaleriundervisning av Otto Mengelberg og det var sikkert inspirert av Adolph Tidemands tilstedeværelse på akademiet. Normanns hovedlærer fra desember 1872 til februar 1874 var kjente Eugen G. Dücker. Han flyttet i 1887 til Berlin og Tysklands hovedstad ble heretter hans hovedbase, men med hyppige studiereiser hjem til Norge.

Siden vår Jubileumskatalog også presenterer et grafisk hovedverk av Edvard Munch utført i Berlin 1895, er det på sin plass å nevne at det var Adelsteen Normann som først inviterte landsmannen Munch til å stille ut i Berlin. Dette etter å ha sett Munchs utstilling i Tostrupgården i Kristiania 14. september 1892. Utstillingen gjorde et uutslettelig inntrykk på Normann. Flere kunsthistorikere har spekulert på hvorfor nettopp den tradisjonsbundne fjord- og fjellmaleren Normann var den som inviterte den mest radikale av de unge norske malerne til Berlin. Jens Thiis måtte selvfølgelig kommentere: «Gud vet hvorledes Normann kunde finne på noe slikt» (Aaserud side 175). Svaret ligger kanskje i at Adelsteen Normann selv, og med rette, bevisst stadig utviklet sin penselføring i tråd med de moderne strømningene i 1890-årene. Dette kombinert med en nasjonal stolthet, og at han i landsmannen Munch så en aktør som stod for en viktig kunstnerisk fornyelse.

Adelsteen Normann er vår kanskje mest kjente «fjordmaler» og utvilsomt den med sterkest internasjonal posisjon. Det kan være de mektige fjordene på Vestlandet, sikkert preget av hans mange opphold i Balestrand, men kanskje er det motivene fra sin egen fødelandsdel Nord-Norge som best fremkaller egenarten til kunstneren. Vårt kraftfulle maleri har flere fellestrekk med to malerier gjengitt hos Aaserud: Nummer 170 «Lyngenfjorden» (fra ca. 1907) og Nummer 174 «Lyngsalpene» (antagelig 1914). Det rike maritime miljøet løfter i tillegg utstillingens maleri betydelig innholdsmessig.

Proveniens: Privat samling i Bergen

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon III, 1986, Anne Aaserud «Adelsteen Normann – Fra Bodø til Berlin» Orkana Akademisk, Stamsund 2013. Kapittelet «Munchs utstilling og samarbeid med Munch», se sidene 169 – 182, videre side 239 og 242

150 000,-

35. GERHARD MUNTHE (ELVERUM 1849 – BÆRUM 1927)

«EN EVENTYRHAGE»

De fire akvarellutkastene utført i 1914 til fire store oljepaneler utført for Dr. Kristian Kornelius Hagemann Brandt. De prydet først spisestuen i legeboligen ved Kvinneklinikken i Kristiania, men ble overflyttet til spisetuen Jon Smedstadsvei 10 da ekteparet Brandt flyttet hit.

De fire akvarellene av Gerhard Munthe er det komplette forarbeidet til veggpanelene i professor Kristian Brandts nye hus ved Kvinneklinikken i Kristiania. Kristian Kornelius Hagemann Brandt (1859 – 1932) var blant landets ledende gynokologer. Panelene stod antagelig ferdig i løpet av 1914. Det var et omfattende oppdrag Munthe fikk av Hr. og Fru Brandt. Drivkraften i prosjektet var fruen. Hun var født Louise Olsen og skal ha hatt stor sans for kunst. Hun kjente Munthe fra før gjennom blant annet et kunstneropphold i Eggedal. Sammen med ektemannen doktor Brandt hadde de også truffet hverandre i forbindelse med Lysakerkretsen. I tillegg til veggkunsten bestod oppdraget i levering av et fullt møblement. Hr. Brandt syntes dette begynte å bli kostbart, men Munthe skal ha overbevist kona om at her var det ikke noe komprimiss. Høyeste kvalitet har sin pris. Gerhard Munthe var med sin bakgrunn vant til dialog med de øvre sosiale lag i samfunnet! Til hjelp for utførelse av de store panelene med høyde 110cm og lengde opp til over 3 meter, fikk Munthe hjelp av maleren Per Smith-Kielland.

Da Doktor Brandt fylte 70 år i 1919 måtte de ut av huset ved Kvinneklinikken og flyttet da til Jon Smedstads vei 10. Inventaret fra Gerhard Munthe skulle overflyttes, men feilmåling i det nye huset gjorde at panelene måtte beskjæres. Dette var bare begynnelsen på det store prosjektets endelikt da interiøret ved Dr. Brandts død i 1932 ble splittet opp og «pietetsløst forandret» i følge Bakken side 262.

De fire motivene av Gerhard Munthe utført for doktor Brandt og frue fremstiller en «Eventyrhage», grønn og frodig. «I det største feltet kommer en underlig enhjørning ruslende gjennom hagens trær, mens en fugl vipper på dens gullbeslåtte horn. Her er ingen menneskelige figurer» (Bakken).

Det er et representativt stykke norsk kunst- og dekorasjonshistorie som vises gjennom utstillingens fire bilder akvareller. Gerhard Munthe er den viktigste aktøren innenfor den dekorative norske malerkunsten kort før og etter 1900.

Proveniens: Akvarellene var i Gerhard Munthes eie frem til 1919, akvarellene ble kort tid før 18. desember 1919 solgt til nåværende eiers oldemor Aagot Løken. Hun var gift med Dr. Hans Løken. Da han, som Brandt var lege, har de trolig kjent hverandre fra før. Bildene gikk så videre i arv og ble i 1987 gitt nåværende eier på dennes 30-årsdag.

Utstillt: Disse fire forarbeidene var utstilt i Kunstnerforbundet 1915

Litteratur: Hilmar Bakken «Gerhard Munthes dekorative kunst» Oslo 1946, se side 261 – 264, Norsk kunstnerleksikon bind II, settet «Eventyrland» nevnt på side 1010

180 000,-

FORARBEIDENE TIL VEGGPANELENE «EN EVENTYRHAGE» TIL DR. BRANDTS STUE I KRISTIANIA. ET AV GERHARD MUNTHES STORE DEKORASJONSPROSJEKTER. «MIN UDÖDELIGHED» (SITAT AV G. MUNTHE I VEDLAGT POSTKORT)

«Tiurleg – Prof. Brandt Spisestue (Felt 1) 1,08 (bredt) x1,10 m»

Akvarell og blandingsteknikk på papir, 24x23cm

Signert nede til høyre: G Munthe

Brunete flekker grunnet skade reparert med tape.

Av Gerhard Munthe påskrevet bakpå og med hans navn som utstillingsetikett

På baksiden et påskrevet postkort fra Gerhard Munthe datert 18. desember 1919 til fru doktor Aagot Løken:

«Höistærede Frue. Min kompliment for deres Kunstforstand som ikke lod Dem forvirre af de bedaarende Landskaber men valgte af det som Advokat Onsager kalder min «Udödelighed». Takk for Handelen. Gid De vil bli glad i de kjöbte Ting, og at Hr. Doktoren heller ikke vil bli skuffet. «Glædelig Jul» - og velkommen i min Wigwam – selv om De ikke optræder som Kunde. Deres ærbödige Gerhard Munthe – Den 22 okt reiser jeg til Simonsens og glæder mig»

Aagot Løken, nåværende eiers oldemor, kjøpte akvarellene i desember 1919 (Se motstående side under proveniensen)

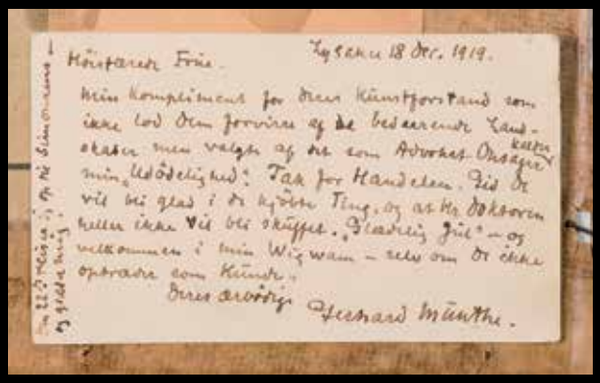
Höistærede Frue.

Tyskeu 18 Dec. 1919.

Min kompliment for deres Kunstforstand som ikke lod Dem forvirre af de bedaarende Landskaber men valgte af det som Advokat Onsager kalder min «Udödelighed». Tak for Handelen. Gid De vil bli glad i de kjöbte Ting, og at Hr. Doktoren heller ikke vil bli skuffet. «Glædelig Jul» – og velkommen i min Wigwam – selv om De ikke optræder som Kunde.

Deres ærbödige Gerhard Munthe.

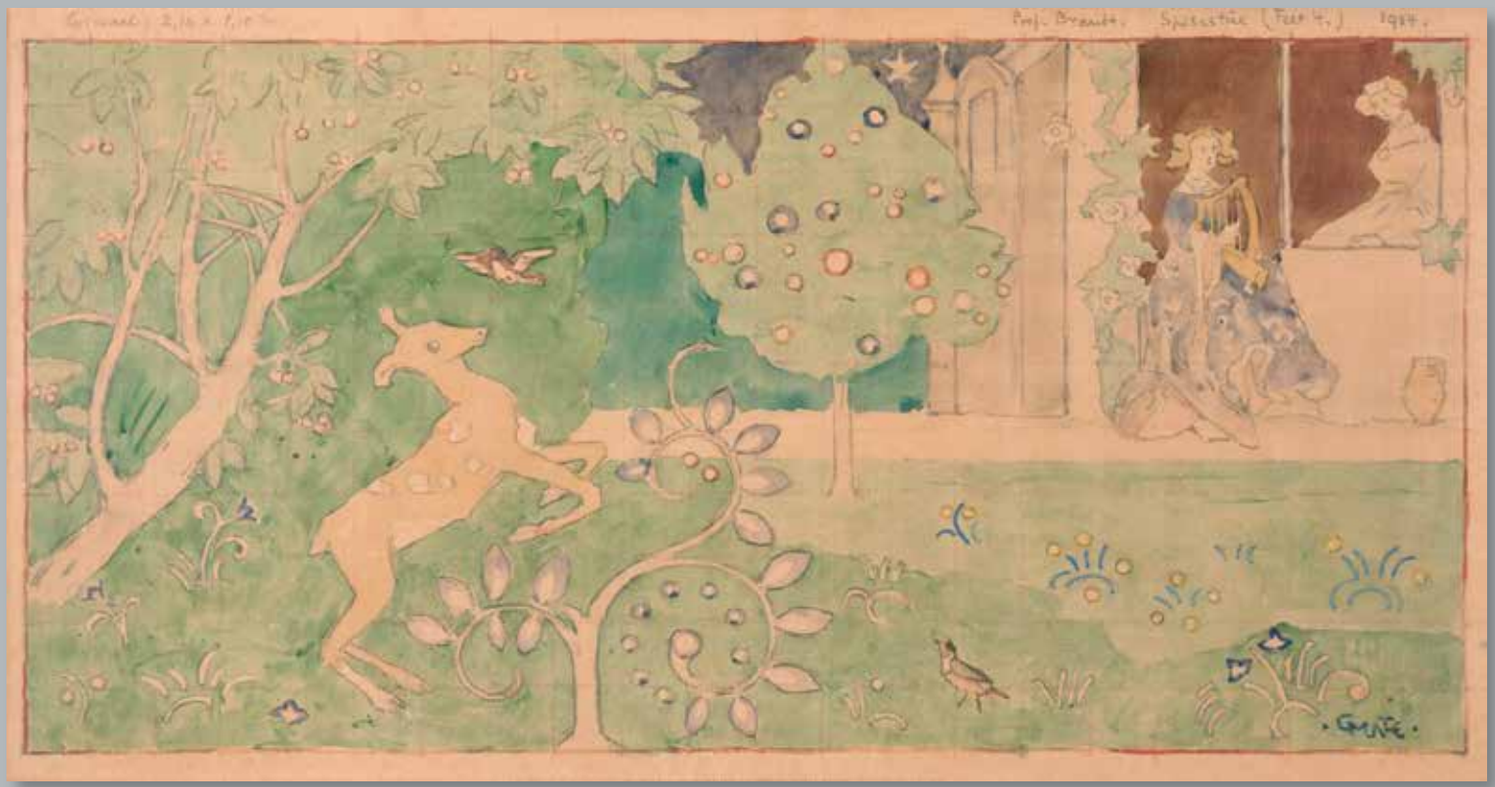

«Enhjørningen. Prof. Brandt Spisestue (Felt 2) 1914. Lysmaal 3,22x1,10 m»
Akvarell og blandingsteknikk på papir, 24x66cm
Signert nede til venstre: G Munthe
Av Gerhard Munthe påskrevet bakpå og med hans navn som utstillingsetikett

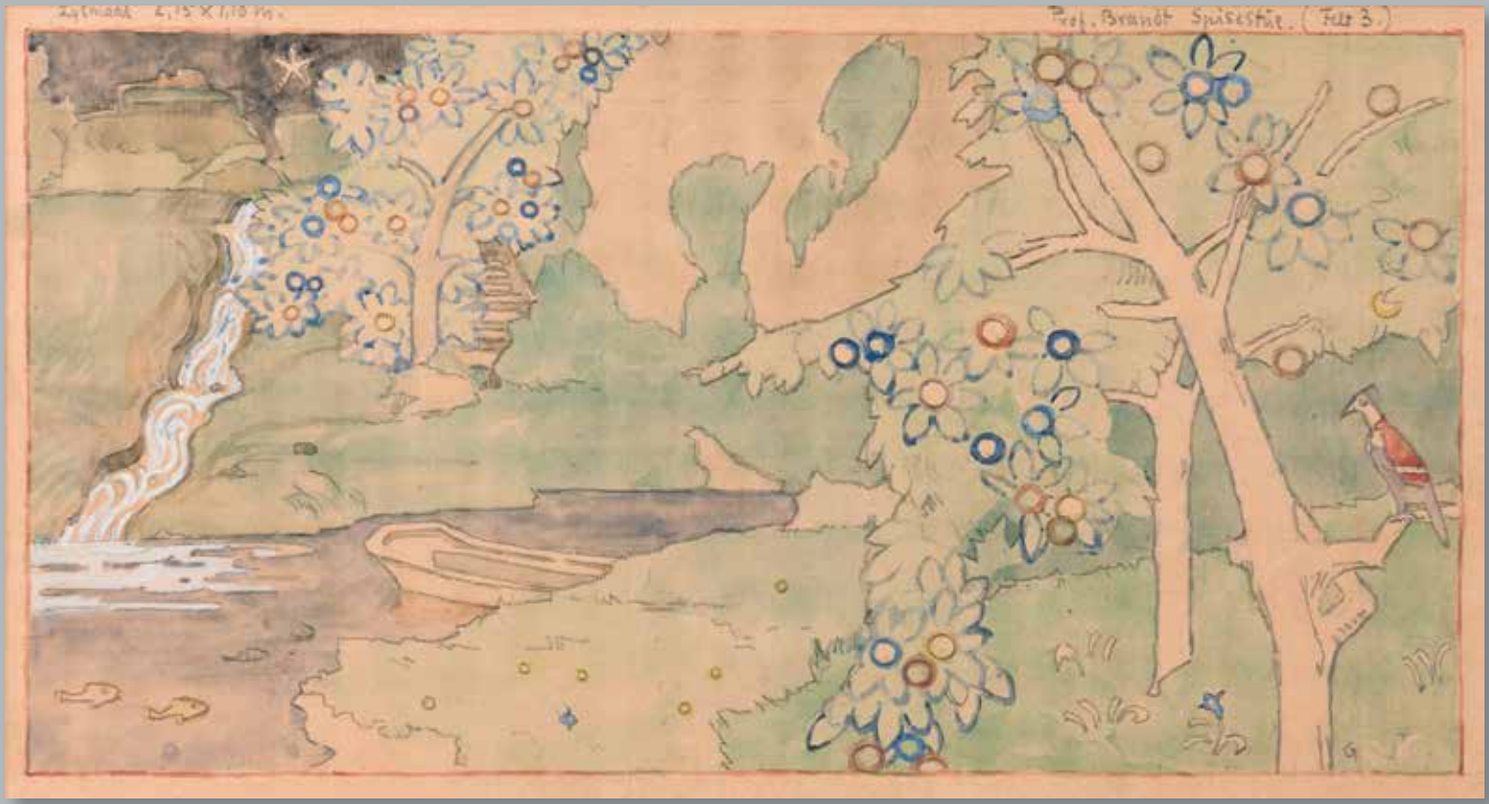

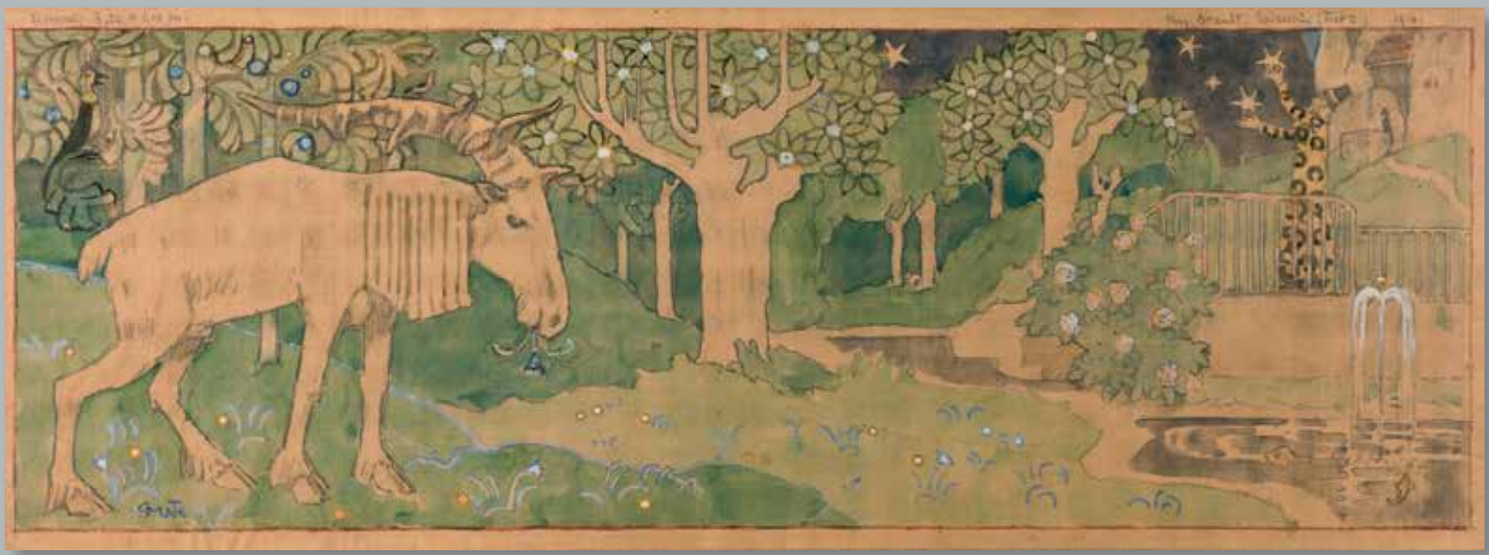

«Den röde fugl – Prof. Brandt Spisestue (Felt 3) 1914. Lysmaal 2,15x1,10 m»
Akvarell og blandingsteknikk på papir, 24x45cm
Signert nede til høyre: G Munthe

«Vinden som danser – Prof. Brandt Spisestue (Felt 4) 1914. 2,16x1,10 m»
Akvarell og blandingsteknikk på papir, 24x45cm
Signert nede til høyre: G Munthe
Av Gerhard Munthe påskrevet bakpå og med hans navn som utstillingsetikett

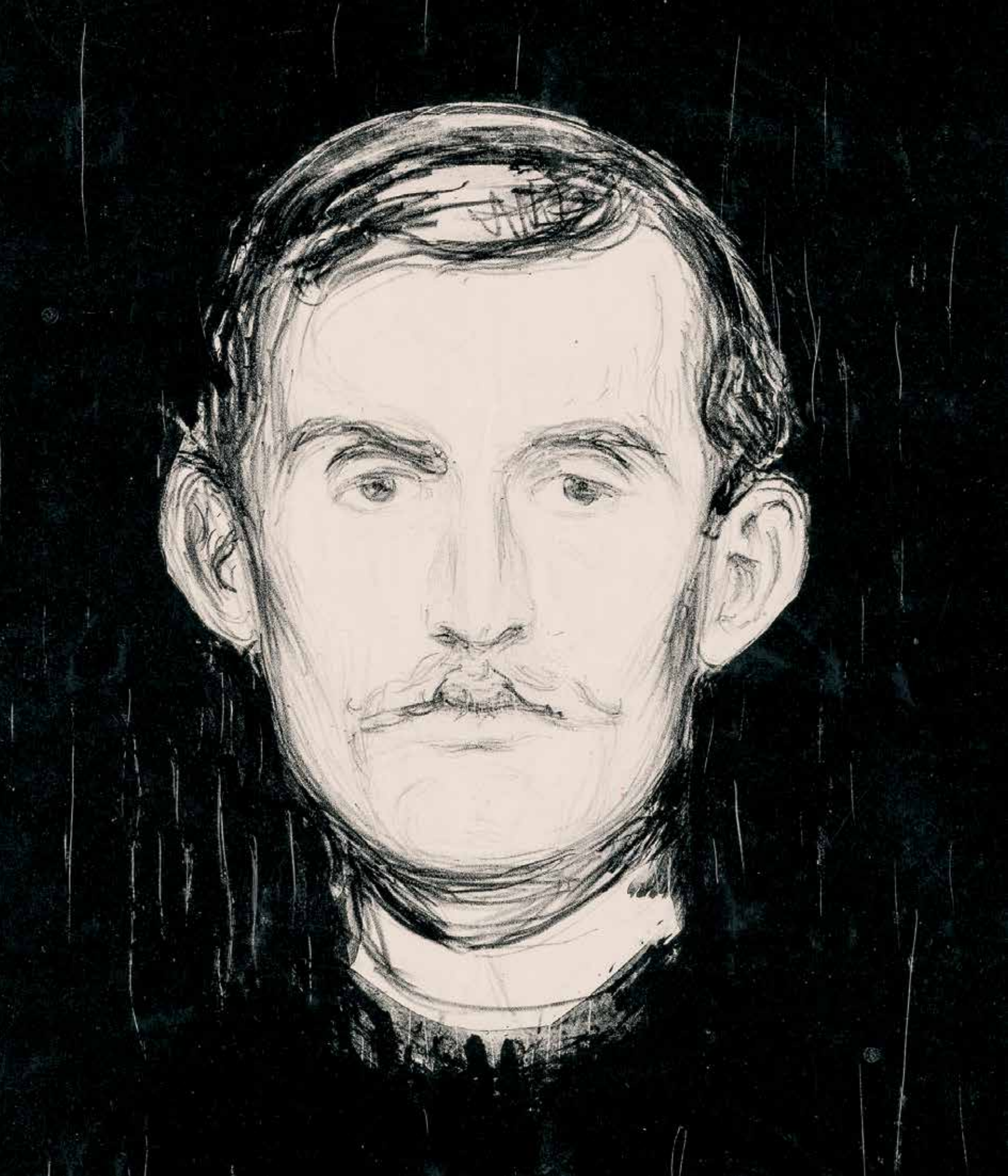

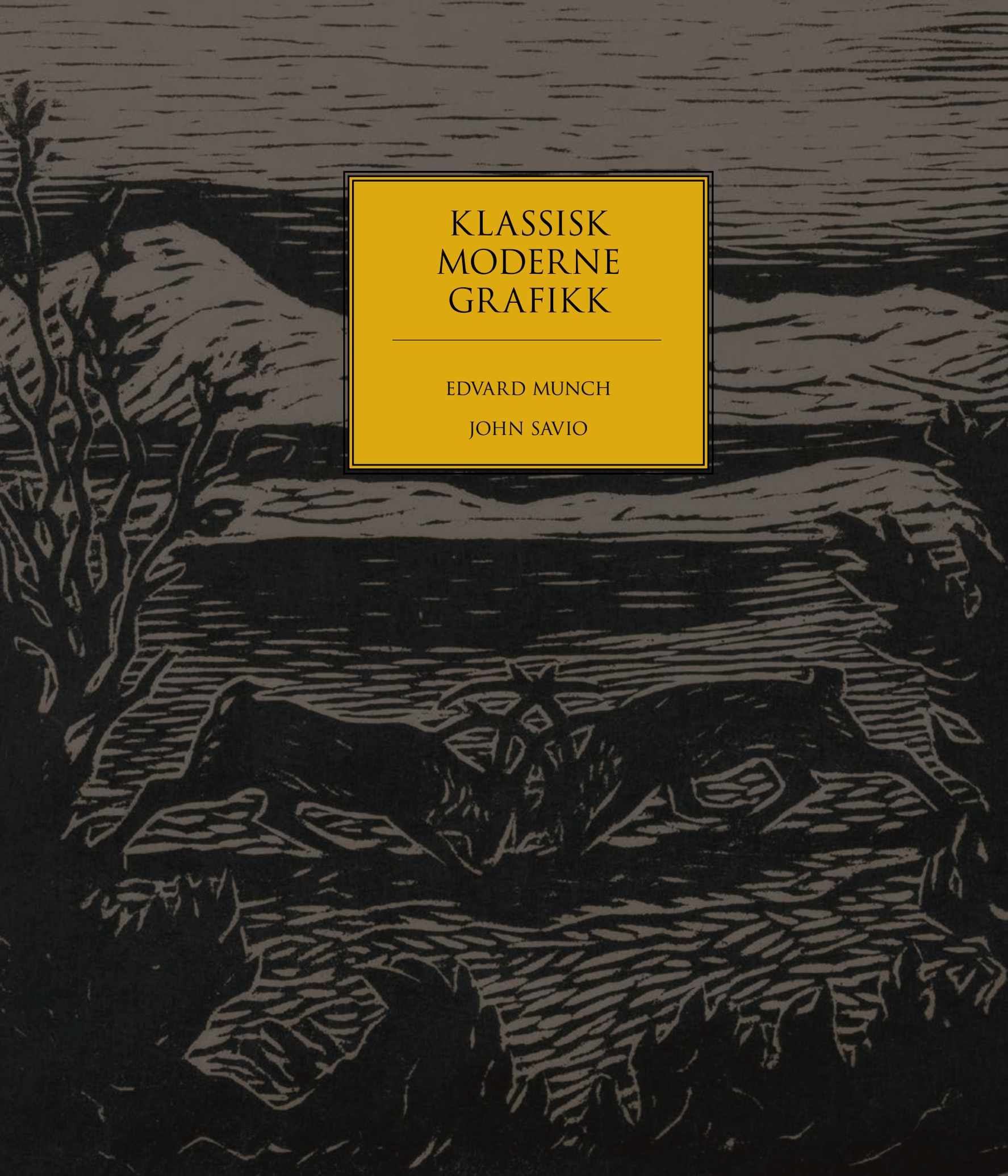

KLASSISK MODERNE GRAFIKK

EDVARD MUNCH

JOHN SAVIO

NYOPPDAGET VIKTIG PROVENIENSEKSEMPLAR

36. EDVARD MUNCH (LØTEN 1863-OSLO 1944)

«Selvportrett – Self-Portrait» (Selvportrett med knokkelarm)

Litografi trykt hos Lasally i Berlin 1895

Trykt på tykt kremfarget papir

Motivet måler ca. 45,2x31,7cm, hele arket måler 56,3x42,3cm

Av kunstneren i nedre høyre marg signert, datert og med dedikasjon i rødstift:

«An meinem Freund Fr. Servaes

Edv. Munch 1895»

Woll 37 – II (av IV). Eksemplaret på tykt papir med brede marger.

I følge Woll: Tilstand I – bakgrunnen er ujevnt dekket med sort tusj (kun ett eksemplar kjent)

Tilstand II – (Vårt eksemplar). Bakgrunnen dekket med tusj som skaper en helhetlig sort

flate. Trykt på ulikt type papir

Tilstand III – Øvre bord og skjellettarmen dekket til. Trolig utført etter 1906. Litografiet

I denne tilstanden skal også ha blitt overført til en ny sten og det skal ha

blitt trykt eksemplarer i Norge av Nielsen i 1915

Tilstand IV – Som III, men det gamle «bortfallet» i øvre venstre hjørne er nå fyllt inn

Det kan synes som at majoriteten av forekommende eksemplarer av «Selvportett med knokkelarm» er trykt på tynt «China-papir» uten marg. Disse eksemplarene har gjerne Munch signert med blyant til høyre på skjelettarmen.

Vedlagt: Stanislaw Przybyszewski «Das Werk des Edvard Munch». Berlin 1894. Med bidrag av Stanislaw Przybyszewski, Dr. Franz Servaes, Willy Pastor og Julius Meier-Graefe. Den sjeldne originalutgaven av den første bok om Edvard Munch. Foreligger her i et komplett eksemplar med de originale omslagene inntakt. Se nedenfor i teksten.

Tilstandsbeskrivelse:

På tykt og godt papir og med brede marger. Lukket rift i venstre marg 2,5cm fra motivet, fem andre restaurerte margrifter fordelt på de andre sidene, men alle er godt unna motivet. Noen trykkbretter i nedre marg. Bladet kan en gang muligens ha vært rullet med horisontale spor av det.

Et spennende provenienseksemplar av et ikonisk kunstverk.

«Selvportrett med knokkelarm» fra 1895 er et tidlig grafisk arbeid av Edvard Munch og er det første grafiske selvportrettet. Trykket regnes i dag å være et ikon og blir gjerne benyttet i de fleste sammenhenger hvor Munch skal fremheves eller omtales. Således foreligger det i litteraturen en rekke tolkninger og beskrivelser rundt motivet.

Vårt eksemplar har en svært interessant proveniens fra trykkets samtid. Munch har dedisert bladet til Franz Servaes (Køln 1862 – Wien 1947), tysk forfatter, journalist og kritiker. Servaes var en av fire bidragsytere i den første boken om kunstneren som kom i Berlin 1894. Initiativtager, redaktør og en av bidragsyterne til artikkel for «Das Werk von Edvard Munch». var polskfødte Stanislaw Przybyszewski (1868 – 1927), fra 1893 gift med Dagny Juel (1867

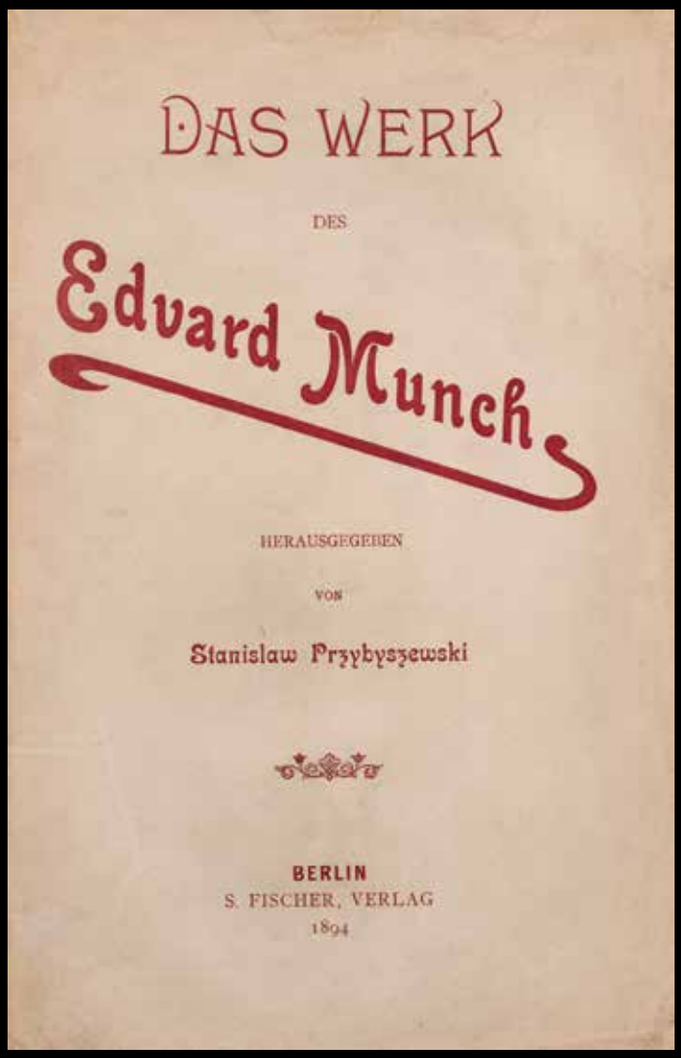
DAS WERK

DES

Edvard Munch

HERAUSGEGEBEN

VON

Stanislaw Przybyszewski

BERLIN

S. FISCHER, VERLAG

1894

– 1901). De øvrige to bidragene i boken var skrevet av Julius Meier-Graefe (1867 – 1935) og Willy Pastor (1867 – 1933). Alle tilhørende samme miljø rundt vertshuset «Zum schwarzen Ferkel» i Berlin.

Proveniens: Franz von Servaes (1862 – 1947), tysk privatsamling. Eksemplaret var utstilt i Det Norske Selskap i Oslo fra februar til mai 2022

Galleri Bygdøy Allé er meget takknemlig for at kunsthistoriker Hans-Martin Frydenberg Flaatten har sagt seg villig til å bidra med tekst til det presenterte eksemplaret av «Selvportrett med knokkelarm 1895». Dette for publisering i vår jubileumskatalog. Flaatten vil gi oss et spennende innblikk i det som må sies å ha vært et unikt kunstnermiljø i Berlin omkring 1894 – 95. Et sentrum for kunstnertreffene var vertshuset «Zum schwarzen Ferkel». Vi får gjennom artikkelen ny og utvidet kunnskap om hvem Franz Servaes var og rundt hans lange vennskap med Edvard Munch.

Litteratur: Gerd Woll: «Edvard Munch The Complete Graphic Work» London, New York, München og i samarbeid med Munchmuseet 2001, Stanislaw Przybyszewski «Das Werk des Edvard Munch». Berlin 1894. Med bidrag av Stanislaw Przybyszewski, Dr. Franz Servaes, Willy Pastor og Julius Meier-Graefe. Samme: Norsk oversettelse med etterord av Eivind Tjønneland, Orkana Forlag 2021

1 250 000,-

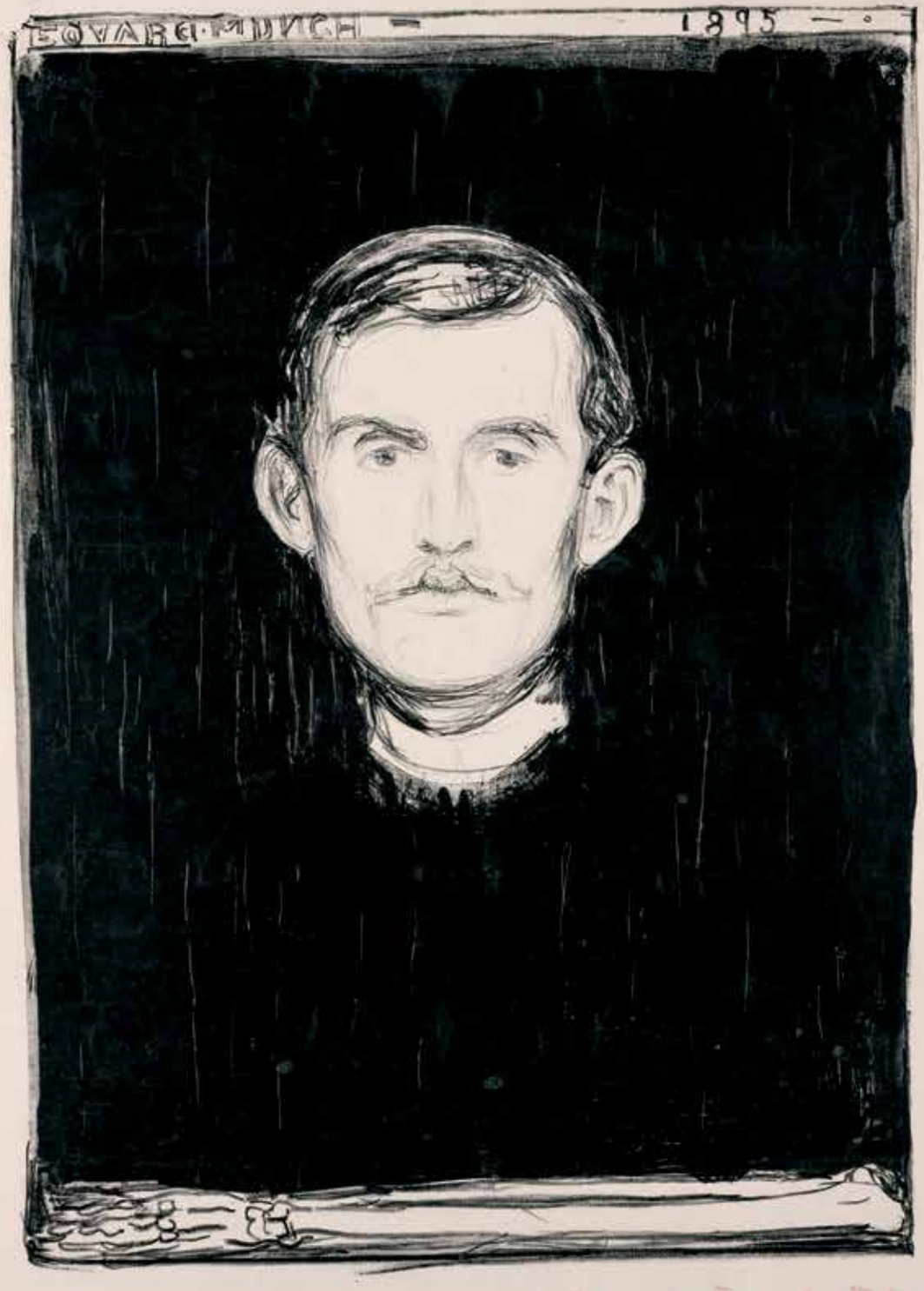
EDVARD MUNCH
1895

UKJENT TIDLIG TRYKKTILSTAND

37. EDVARD MUNCH

«Dr. Max Linde» 1902

Radering på kobberplate, på «Papir Holland» (vannmerke), 32,6x22,8cm

Signert med syltynn blyant av trykkeren O. Felsing nede til venstre,

Signert med blyant av kunstneren nede til høyre: E Munch

Hele papirarket inntakt 67,3x49cm (!)

Nær perfekt eksemplar. Med hele arket i behold inkludert frynsekantene. De fire hjørnene med knappenålshull.

Er dette et unikt tilstandstrykk av Dr. Max Linde (Woll 210) ?

Under katalogiseringen av trykket oppdaget vi at utstillingens eksemplar enkelte steder skiller seg betydelig fra det avbildete trykket hos Gerd Woll. Dette går spesielt på Dr. Lindes hår og venstre halsområde som har mye tettere skravering («hatching») enn bokens avbildete eksemplar. Videre sammenligning av andre observerte eksemplarer viser at vårt eksemplar må være i en tidligere trykktilstand. At bladet er trykt på det som er et helt ark kan også tilsi at det er et spesielt eksemplar. Hos Woll og i annen litteratur er det bare angitt en tilstand av trykket.

Litteratur: Gerd Woll: «Edvard Munch The Complete Graphic Work» London, New York, München og i samarbeid med Munchmuseet 2001», nummer 210, Gustav Schiefler «Verzeichnis des graphischen Werks Edvard Munch» nummer 178

90 000,-

38. EDVARD MUNCH

«Interiør med et barn. Lothar Linde» 1902. (Dr. Max Lindes yngste av fire sønner)

Etsning på kobberplate, 18x11,1cm

Signert av trykkeren O. Felsing nede til venstre

Signert med blyant av kunstneren nede til høyre: E Munch

Hele arket 42,4x34,2cm

Nydelig eksemplar med store marger. Nedre høyre hjørne med svake spor av en brett

Litteratur: Gerd Woll: «Edvard Munch The Complete Graphic Work» London, New York, München og i samarbeid med Munchmuseet 2001» nummer 218, Gustav Schiefler nummer 186

55 000,-

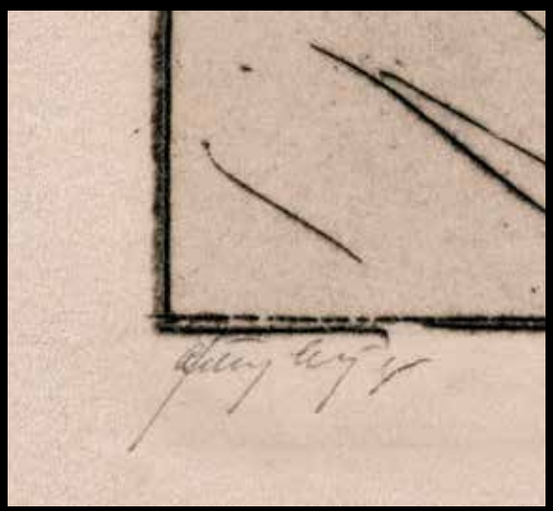

39. EDVARD MUNCH

«Ottilie Schiefler» 1907

Radering på kobberplate, 23,2x15,5cm

På valset japanpapir

Hele arket 38,8x27cm

Signert nede til høyre med blyant: E Munch

I følge Woll som refererer til Schiefler, er bladet trolig trykt sommeren 1915.

Perfekt eksemplar.

Litteratur: Gerd Woll: «Edvard Munch The Complete Graphic Work» London, New York, München og i samarbeid med Munchmuseet 2001» nummer 293b, Gustav Schiefler 264.

60 000,-

40. EDVARD MUNCH

«Woman with Long Hair – Kvinnestudie med langt hår» 1896

Etsning på kobberplate, 25x10,5cm

Lysåpning passpartout 32x18cm, Hele arket måler 45,5x32,3cm

Av trykkeren O. Felsing signert nede til venstre

Signert nede til høyre med blyant: Edv Munch

Litteratur: Gerd Woll: «Edvard Munch The Complete Graphic Work» London, New York, München og i samarbeid med Munchmuseet 2001» nummer 54 III, Gustav Schiefler 47

Opprinnelig var motivet etset på samme kobberplate som «Kvinnen og hjertet» (Woll 55, Sch. 48), men platen ble senere splittet. Det finnes eksemplarer med trykk fra dobbeltplaten, og i følge Woll som igjen refererer til Schiefler, skal det også være gjort noen enkelte avdrag fra platen før splittelsen, men med de to motivene separert. Vårt eksemplar er tilstanden trykt hos Felsing med høyre kant på trykkplaten hårfint stusset etter at platen ble splittet.

Dette så tidlige og typiske Muncharbeidet er sjeldent fremme i markedet.

Trykt på godt, kraftig papir med svært brede marger. Papiret med svak bruning utenfor lysåpningen. For øvrig i svært god teknisk tilstand.

120 000,-

JOHN ANDREAS SAVIO
(BUGØYFJORD I SØR-VARANGER 1902 – OSLO 1938)

I 2019 presenterte Galleri Bygdøy Allé én stor samling på 48 trykk av den samiske kunstneren John Savio. Det var svært gledelig at disse trykkene da ble innkjøpt av Nasjonalmuseet som med dette fikk utvidet Saviosamlingen betydelig. Det er derfor med stor glede at vi som oppfølging i vår jubileumskatalog kan presentere seks nummer med representative arbeider av det som de fleste mener er den mest kjente samiske kunstner.

Det første nummeret består av fire originaltegninger i en ramme, i katalogiseringen av de fem tresnittene har vi valgt rekkefølgen hos Berntsen – Parmann (1980). Dette hovedsakelig på grunn av at de aller fleste av Savios tresnitt er avbildet i boken. Denne nummereringen er merket BP. Men en grundigere og delvis mer korrekt beskrivelse og fremstilling av Savios liv og virke og hans kunst, er nok utstillingskatalogen fra Oslo Kunstforening 2002. Niels Christian Bang var helt sentral i dette prosjektet ikke minst som eier av den omfattende samlingen som den gangen ble utstilt. Bangs samling er for øvrig nå permanent plassert i Saviomuseet i Kirkenes. Bangs nummerering er hovedsakelig bygget på antatt kronologi av trykkenes fremstilling og er i vår katalog merket NCB. Vi har i all hovedsak benyttet trykkenes titler slik de er gjengitt hos Bang.

Litteratur: Norsk kunstnerleksikon bind III, Arnstein Berntsen – Øistein Parmann «Savio Grafikk» Oslo 1980, Ailo Gaup, Niels Christian Bang, Svein Moen og Anne Marie Lorck «John Andreas Savio» Oslo Kunstforening 2002, Ørnulv Vorren «Savio» Utstillingkatalog, uten sted og år, 1970-årene

41. JOHN SAVIO

4 TUSJTEGNINGER/AKVARELLER MED ULIKE MOTIVER I ÉN RAMME.

Portrett, kamp med ulv, lassokaster, tre badende kvinner

Minste tegning måler ca. 6x8cm, største 12,5x9cm

To av tegningene er signert «J. Savio» og to «Savio»

Bruttomål hele rammen 45x43cm

Proveniens: Tegningene kommer fra tidligere Riksantikvar Harry Fetts samling. Påskrift bakpå av Chr. Fett. Deretter i privat samling i Oslo

30 000,-

42. JOHN SAVIO

KORTSPILLERE /HEDNINGER? / BAKKINAK

Tresnitt, 24,3x21,5cm

Nummer 4/100. Med blyant påskrevet: «Kuorta-chasskek». Signert nede til høyre John Savio

Litteratur: BP 35, NCB 106

35 000,-

43. JOHN SAVIO

«OPGJÖR»

Tresnitt, 19,5x25,8cm

Eksemplar 96/100, påskrevet tittel Opgjör og signert nede til høyre: John Savio

Litteratur: BP 57, NCB 102

Både Parmann og Bang skriver tittelen Oppgjör

32 000,-

44. JOHN SAVIO

«Njurostæggje / Lassokaster»

Tresnitt trykt på japanpapir, 20,6x30,7cm

Eksemplar 96/100

Påtegnet tittel, nummerert 96/100 og signert John Savio

Litteratur: BP 68, NCB 149, iflg NCB finnes det et eksemplar datert 1936

30 000,-

45. JOHN SAVIO

«Ung reinokse»

Tresnitt, 18,5x26cm

Eksemplar 87/100, påskrevet tittel og signert nede til høyre: John Savio

Litteratur: BP 71, NCB 9

28 000,-

46. JOHN SAVIO

«Gumpek ja buatsuk / Ulv og rein»

(«Reinflokken på flukt for ulvene»)

Tresnitt, 20,8x31,3cm

Eksemplar 95/100, påskrevet tittel og signert nede til høyre: John Savio

Litteratur: BP 81, NCB 122

I følge Bang kjennes et eksemplar datert 1934

Proveniens: Ing. H. G. Hall. På baksiden av rammen en rekke avisutklipp fra 1930-tallet og med en påtegnelse: Billedet er signert av Savio og kjøpt av ham selv året før han døde av Ing. H.G. Hall.

32 000,-

«VINTAGE TRAVEL POSTERS»

FIRE KLASSISKE NORSKE SKIPLAKATER

Siden høsten 2020 har det kommet til én ny spesialitet i sortisementet til Galleri Bygdøy Allé, originalplakater med tema «Reiser til og i Norge». Dette svært internasjonale samlerområdet går under betegnelsen «Vintage Travel Posters».

Vi som driver med historisk formidling ser jo umiddelbart at dette temaet som i all hovedsak hører 1900-tallet til, er en direkte følge av 1800-tallets oppdagelse av Norge. De aktørene som for alvor satte den utenlandske turismen i gang var kunstnerne. Fra ca. 1860 var det et stort antall norske kunstnere som bodde i Tyskland, og som fikk sin kunstutdannelse her. På kontinentet malte de norske motiver basert på sommerlige studieturer til Norge. Det var vakre malerier fra fjord, fjell og folkeliv. Kjøpere av kunsten var ikke bare den tyske overklassen, men også en økende middelklasse fikk muligheten til å kjøpe kunst med motiver fra Norge. Landet her oppe i nord ble sett på som en eksotisk destinasjon, med ro og fred, vakker natur, og et folk som fortsatt i stor grad levde i pakt med naturens verdier.

Neste skritt ble opplevelsesturer som etter hvert særlig gjennom skipsreiser, «cruise», fikk en sterk organisert form. Keiser Wilhelm II og hans tallrike turer til norske fjorder bidro betydelig til markedsføringen av Norge som en turistdestinasjon. Og nå begynte ballen å rulle, og store trykte plakater – posters ble utført av ofte kjente tegnere og malere. Plakatene fikk en stor rolle som markedsøringsverktøy. Etter hvert ble også hjemmemarkedet viktig for turistnæringen, og vi skal etter hvert få en rekke spennende plakater også på norsk.

Det som har gjort det mulig for Galleri Bygdøy Allé å inkludere denne type plakater i vår portefølje, startet gjennom vår gode kontakt med Johan Ditlev Simonsen. Han koblet oss på Dag Suul i Trondheim. Dag er trolig den i Norge som har mest kunnskap rundt «Vintage Travel Posters», og det er trygt både for oss og våre kunder og ha en slik kapasitet med på laget.

47. BARTHOLOMEUS B. HUSZÁR (1878 – 1935) – DESIGNET AV

«Winter Saison in Oslo Norwegen» - «Norges Statsbaner – Reistrafikkforeningen for Oslo og Omegn»

98x61cm

Huszar var av jødisk avstamning. Opprinnelig var han fra Budapest i Ungarn og flyttet til Tyskland. Konverterte til katalolisismen. Kom til fra Tyskland i 1915. Denne sjeldne skiplakaten fra 1933 – 34 ble designet av Bert Huszár. Plakaten vant førstepremien i en plakatkonkurranse arrangert av Oslo kommune.

Montert på plate, noen restaureringer gjort av konservator, spesielt på to hjørner.

36 000,-

48. DAGFIN TH. HANSSEN (1904 – 1975) – DESIGNET AV

«Norge Skisportens Hjemland»

100x62cm

En meget etterspurt skiplakat fra 1935 signert Dagfin Th. Hanssen. Senere tok han i bruk navnet Dagfin Torød. Plakaten viser en skiløper på vei opp en bakke i et klassisk norsk skiantrekk fra denne tiden. Strikkede strømper, nikkers og treski.

Montert av konservator på lerret.

55 000,-

49. REIDAR JORDAN (1908 – 1992) – DESIGNET AV

«Winter in Oslo Norway»

Published by Norwegian Government Railways - Norges Statsbaner - Reisetrafikkforening for Oslo og Omegn - Printed in Norway P.M. Bye & Co. A/S Oslo.

Litografisk trykk hos P.M. Bye & Co, 100x62cm

Utgitt i Oslo etter 1945

En sjelden og stilfull norsk skiplakat designet av Jordan for å promotere Oslo som vinterdestinasjon.

Plakaten er montert på lerret av konservator. Liten rift reparert.

39 000,-

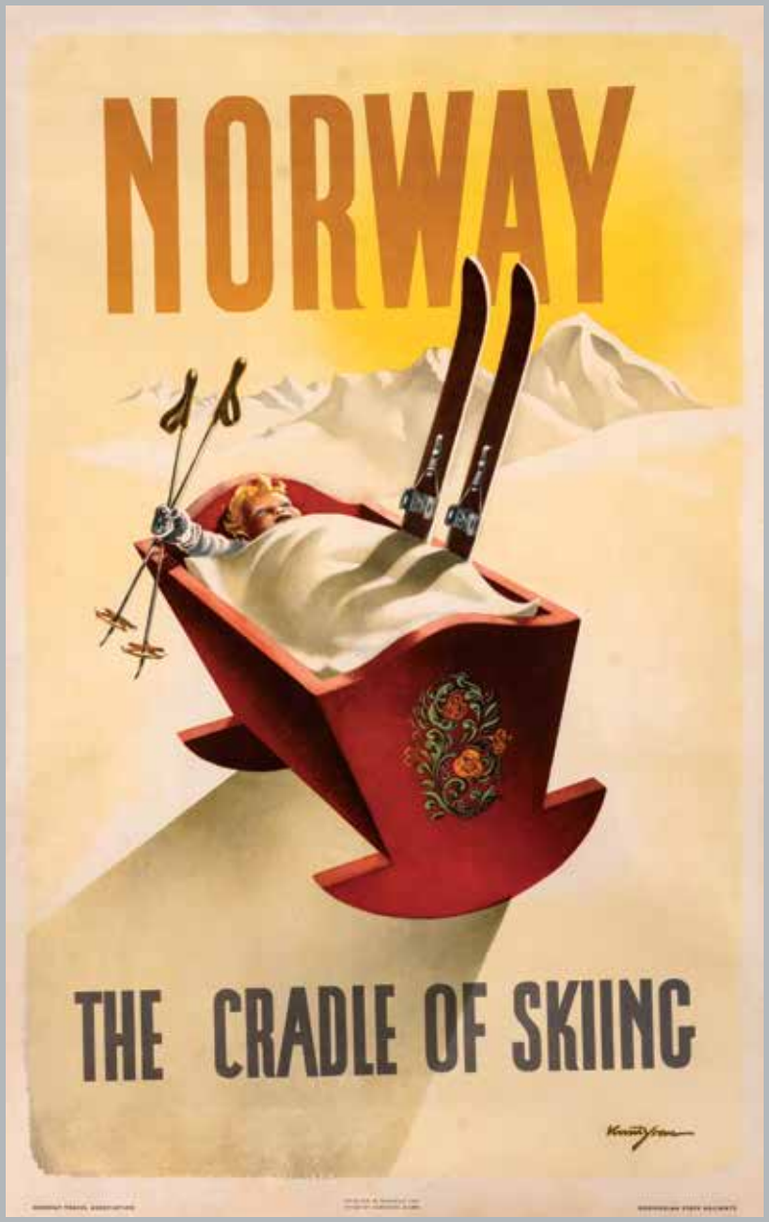

50. KNUT YRAN (1920 – 1998) – DESIGNET AV

"The Cradle Of Skiing"

Norway Travel Association – Norwegian State Railways

Printed in Norway 1951, Offset by Grøndahl & Søn

Trykt i offset hos Grøndahl, 100x62cm

Knut Yran (opprinnelig Johannesen frem til 1942) var illustratør, designer og forfatter. Han fikk malerisk undervisning i 1941 av Torstein Torsteinson. Yran var en betydelig bidragsyter og utøver innen norsk reklame og bokkunst på 1950-tallet. Han satt i flere styrer innen norske og utenlandske designorganisasjoner. Flere av hans turistplakater som OL 1952, The Cradle of Skiing, Land of the Midnight Sun og Trollidays er etterspurte samlerobjekter.

Utstillingens eksemplar er en meget ettertraktet skiplakat tegnet av Knut Yran. Dette er førsteutgaven fra 1951. Eksemplaret er uten streken som deler SkI-ING, dette kom til i senere utgivelse.

Noen margrifter er fint restaurert av konservator og fagmessig montert på lerret, også noen svakt synlige papirrynker.

49 000,-

En norsk Skielöber.

Ein Skielaufer (eine Art Schlittschuhe oder Schienlaufer) in Norwegen.

N.º 6

APPENDIKS TIL JUBILEUMSKATALOGEN

FIRE EKSTERNE TEKSTER SKREVET AV:

ERNST BJERKE – ERIK EDVARDSEN

INGAR SLETTEN KOLLOEN – HANS-MARTIN FRYDENBERG FLAATTEN

APPENDIKS I
ET MANUSKRIPT AV WERGELAND OG ET DEDIKASJONSEKSEMPLAR

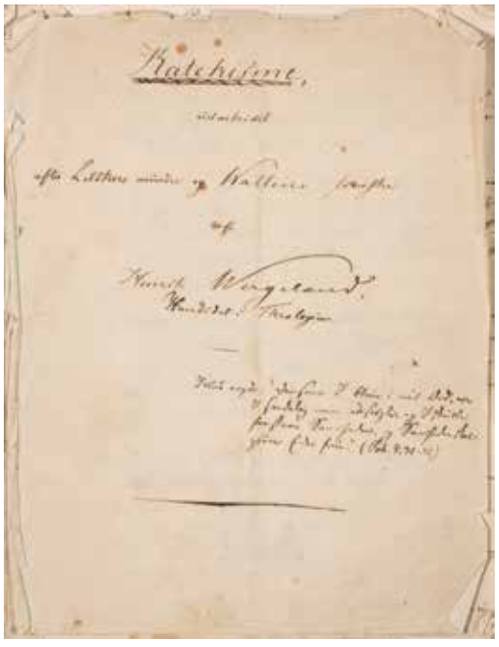

16. HENRIK WERGELAND (CHRISTIANSAND 1808 – CHRISTIANIA 1845)

«KATEKISME, UDARBEIDET EFTER LUTHERS MINDRE OG WALLINS SVENSKE AF HENRIK WERGELAND. KANDIDAT I THEOLOGIEN.»

+ Vedlagt bok: Henrik Wergeland «Nordmandens Katechisme. Af Henrik Wergeland». Anden forøgede og omarbeidede Udgave. Feilberg og Landmarks Forlag Christiania 1845

På Fribladet Henrik Wergelands dedikasjon til Isak Muus datert 19 April (18)45. «Til en Sand Normand min Ven Isak Muus»

Proveniens: Oppgitt på tittelbladet på 100 årsutgaven av Supplement: « Efter ms. hos pastor Mollestad, Drammen; våren 1836», Peter Eger, Oslo, Elisabeth Mollestad født Eger, videre i arv i samme familie frem til i dag

ET MANUSKRIPT AV WERGELAND OG ET DEDIKASJONSEKSEMPLAR

Ved Samlingsforvalter ved Stiftelsen Oslo katedralskole, Ernst Bjerke ph.d.

Det hører til sjeldenhetene at større manuskripter i Henrik Wergelands karakteristiske hånd dukker opp på markedet. Mange av Wergelands etterlatte håndskrifter ble stykket opp av enken Amalie og delt ut som minner til venner og støttespillere, mens det som ennå fantes i familien tidlig på 1900-tallet ble overført til det daværende Universitetsbibliotekets håndskriftsamling. De siste hundre årene er også mange spredte, større og mindre fragmenter blitt gjenforent ved Nasjonalbiblioteket, men manuskriptene til større verker, som Den engelske Lods eller Hasselnødder, er stadig fordelt mellom et antall ulike biblioteker. Mye er også bevart som arkivstykker, enten ved Riksarkivet eller andre institusjoner som Wergeland selv stod i forbindelse med. Utover dedikasjoner i trykte bøker, sirkulerer bare mindre antall autografer idag blant private samlere. Bjørn Ringstrøm eide et blad av manuskriptet til Den engelske Lods, og i auksjonskatalogen over Bjørn Hanssons samling (1996), opptrer en gruppe korte diktmanuskripter og to blad av Hasselnødder. Per Meyer eide et brev og noen mindre

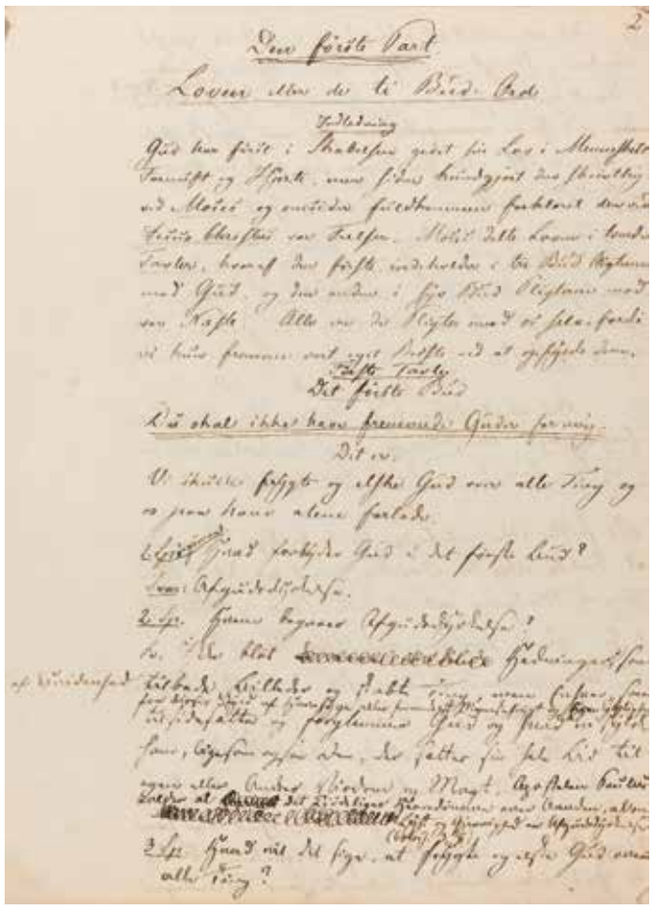

fragmenter, som i likhet med Ringstrøms enkeltblad og Hanssons materiale senere er kommet til Oslo katedralskole.

For Norges fremste boksamler på 1900-tallet, høyesterettsadvokat Jonas Skougaard, fremstod Wergeland som den mest betydningsfulle norske forfatteren. Fra ungdommen av og frem til han døde i 1968, samlet Skougaard alt han kunne komme over av Wergeland, enten trykt eller håndskrevet. Samlingen av trykte bøker har siden funnet et hjem ved Katedralskolen, mens den store samlingen av Wergeland-manuskripter, som omfattet omtrent alt som var fremme på markedet gjennom Skougaards samlertid, tilfalt Universitetsbiblioteket som testamentarisk gave. Dette omfattende materialet fylte i 1974 et siste supplementsbind til den store, vitenskapelige utgaven av Wergelands skrifter.

Når et Wergeland-håndskrift på hele 28 mer eller mindre tettskrevne sider uventet kommer for salg etter flere generasjoner i samme slekts eie, må det altså regnes som noe av en sensasjon. Teksten er i og for seg ikke ukjent. Manuskriptet ble stilt til rådighet for utgiverne av Wergelands Samlede skrifter og i sin helhet trykt i 1937 (bd. VI:1), men så vidt vi vet, har det ikke siden vært fremme i lyset. (Med manuskriptet følger et korrekturavtrykk av de relevante sidene i Wergelands Samlede skrifter.) Det er flere grunner til at dette manuskriptet påkaller så stor oppmerksomhet. Dels er det uten sammenligning det lengste skriftstykket i Wergelands hånd som har vært tilbudt for salg på flere mannsaldre; dels knytter det seg til helt sentrale sider ved Wergelands virksomhet, og dels har vi å gjøre med et aldri fullført verk, som selv i samtiden bare var kjent for en engere krets.

På Wergelands tid var Luthers lille katekisme fra 1529 fremdeles den første og viktigste teksten norske barn fikk å lese. «Norges viktigste bok», kaller professor Jon Haarberg den. Ingen annen tekst, forteller han, «kan sier å ha hatt en betydning som kan måle seg med Luthers tyske barnelærdom». I biskop Pontoppidans pietistisk fargede forklaring fra 1737 forble Luthers lille katekisme grunnboken for all undervisning frem til midten av 1800-tallet. Wergelands aldri fullførte katekismeforklaring ble til våren 1836, i en periode da han – ikke minst gjennom skriftserien For Almuen – for alvor viet seg til å skaffe de brede lag av den norske befolkningen både praktisk og åndelig veiledning. At Wergeland, som skrev nedsettende om Pontoppidans

«Dunkelhed og tvære Stiil (Samlede skrifter VI:3:620), ønsket å gi den oppvoksende slekt et bedre alternativ, er sånn sett ingen overraskelse. Men boken ble aldri utgitt, og i stedet er det farens Lærebog iden Evangelisk-Lutherske Christelige Religion (1836) som er blitt stående som det fremste eksemplet på opplysningstidens katekismeforståelse i Norge. Også den var et forsøk på å erstatte Pontoppidans gamle forklaring, som «gjennem saamange Slægter har standset Religionens Aand i dens Flugt, og hindret de ædlere Kræfters Udvikling i Folket». Far og sønn arbeidet altså, som dette manuskriptet viser, samtidig med hver sin katekismeutgave.

At Henrik Wergeland utforsket katekismegenren er velkjent, og Normandens Katechisme (1832 & 1845), opprinnelig utgitt i serien For Almuen, var blant hans mest leste bøker. Selv om boken fremstår som en slags veiledning i patriotisme, er det spørsmålene om gud, menneskesjelen og moralen som dominerer. Ved å innlemme dette stoffet i en verdslig, nasjonal ramme, kunne Wergeland løsrive religionskunnskapen fra strenge bud, trosartikler og sakramenter. Normandens katechisme var på den måten en katekisme forkledd som en katekismeparodi. Da andreutgaven utkom, var den også i det ytre innpakket som en tradisjonell katekisme, men der man ville vente å finne Luthers portrett som tittelbilde, fant man i stedet den norske dølen med Grunnloven i hånden.

Normandens Katechisme var et folkeopplysningsskrift, en antidogmatisk «frihetskatekisme», men boken var ikke ment å legges til grunn for allmueskolenes undervisning. Den 28. mars 1836 sendte Wergeland imidlertid Kirkedepartementet et forslag om å utgi en ny, offisielt sanksjonert katekismeforklaring, om ikke annet som supplement til Pontoppidans gamle Sandhed til Gudfrygtighed. Sammen med brevet sendte han departementet «et Exemplar af den stockholmske Biskop Wallins Katekismus, sidste Udgave».

Den svenske dikterpresten Johan Olof Wallin (1779–1839), som i 1837 ble erkebiskop i Sverige, hadde noen år tidligere utgitt Katechesen omarbetad för nya elementar-skolan, og det var andreutgaven fra 1835 som nå var kommet Wergeland i hende. Wergeland beundret Wallin, både som dikter og prest, og hadde som ung mann selv truffet ham i Stockholm. Wallin, fortalte Nicolai Wergeland senere, «tiltalte ham som en Fader med Varme og rørende Formaninger, gav ham sin Velsignelse og et Pragtexemplar af sine Prædikener». I et svensk minnedikt fremstilte Wergeland biskopens håndspåleggelse som sin virkelige innvielse i poesiens mysterier: «Hans hand har hvilat på min hjessa./Den lagerlös är då berömd./Han signadt mig; det var en mässa,/som kunde frälsa en fördömd».

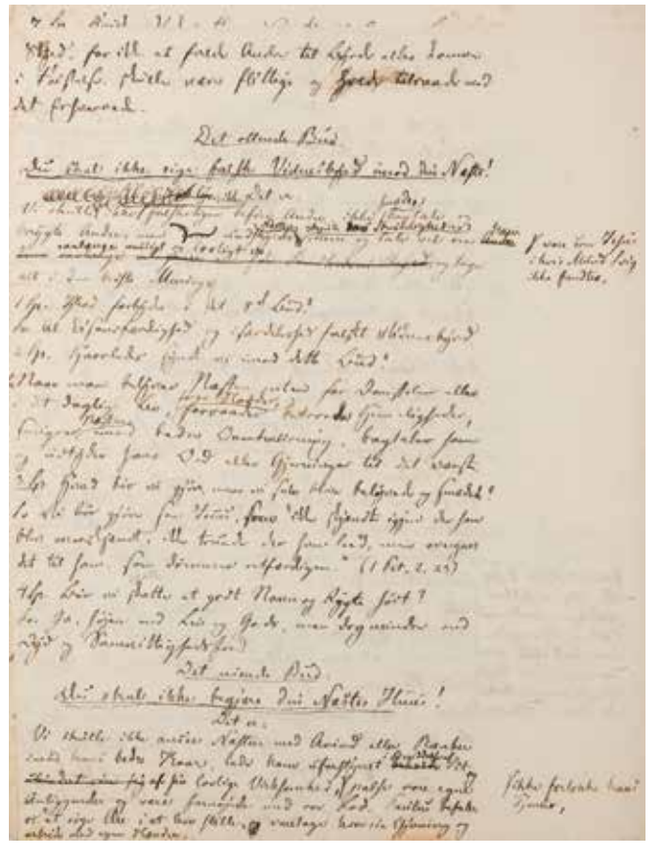

Nå tok Wergeland til orde for at departementet skulle la Wallins katekismeforklaring «oversætte og udgive under sin Autoritet som en Bog, der har sin Plads imellem den gjængse Katechismus og Forklaringen og sin Anvendelse baade i Almueskolerne og af de mange Confirmander». Det ble ikke krevd mer enn at barna skulle kunne katekismen på rams, beklaget Wergeland, men «om man kun havde en saadan passende Bog», kunne de fleste av dem «drives et Skridt videre». I likhet med Wallin ville han heve religionsundervisningen over den rene utenatslesningen og bidra til skolebarnas åndelige utvikling som borgere. I Wergelands oversettelse ville Wallins katekisme bidra til dette formålet, om myndighetene bare ville utgi gi den og innføre den i religionsundervisningen. «Undertegnede», avsluttet Wergeland brevet, «tilbyder ihenseende til Oversættelsen, om det kongelige Departement derfor skulde bestemme sig, sin beredvillige Tjeneste».

Wergeland ventet ikke på svaret fra kirkedepartementet, men kastet seg ivrig over arbeidet med oversettelsen. Enten departementet ikke ville bevilge pengene, eller det – i frykt for forsvenskning – simpelthen ikke ønsket en svensk lærebok lagt til grunn for den norske allmueskolen, ble oversettelsen aldri fullført og boken aldri utgitt. Kanskje var det heller ikke plass til Henrik Wergelands katekismeforklaring ved siden av

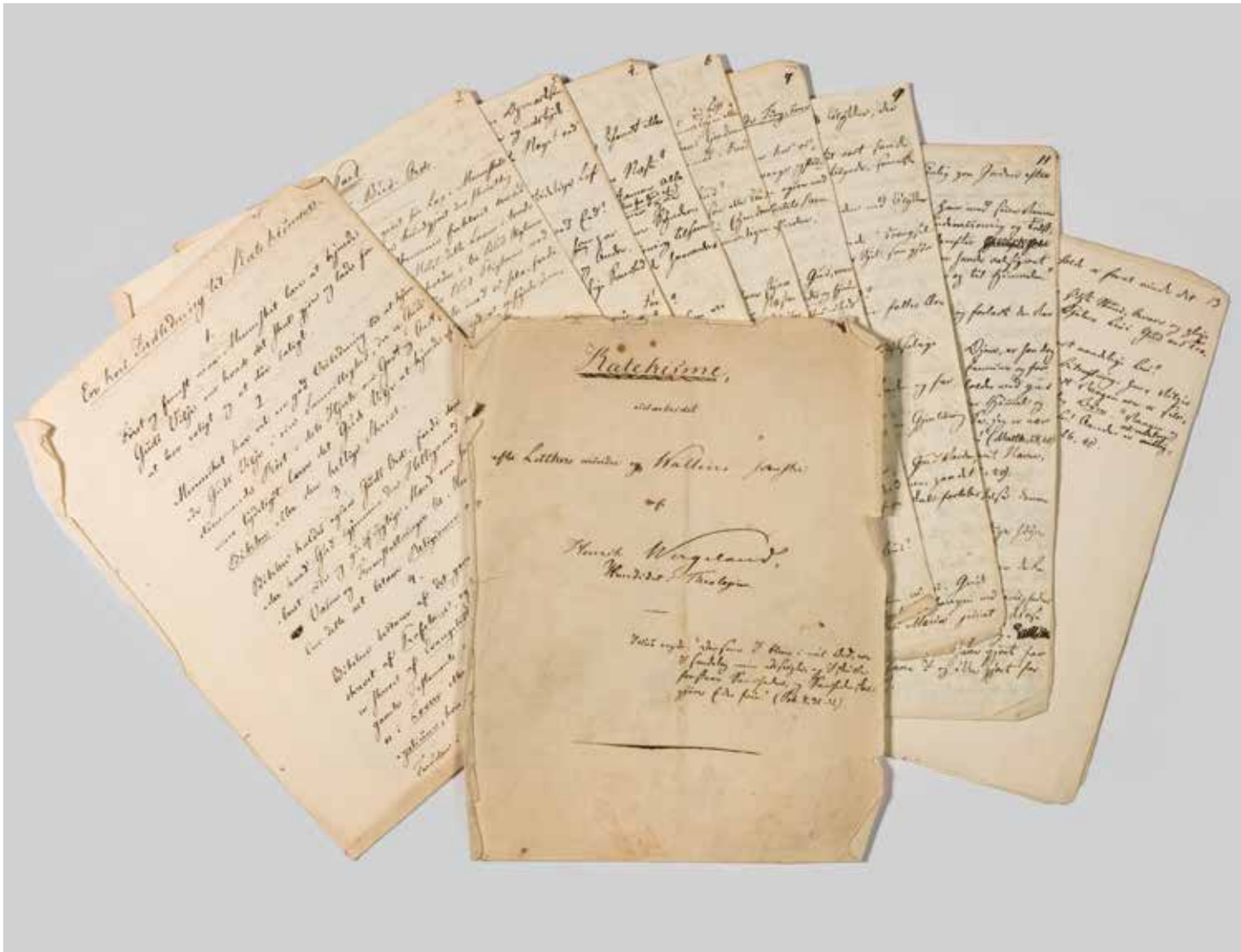

farens. Etter å ha oversatt bokens to første «Parter», skrev Wergeland ned overskriften til «Den tredie Part», om bønnen, la ned pennen og vendte aldri tilbake til arbeidet. Teksten slutter midt på en side, og selv om manuskriptet er ufullendt, er det altså ikke ufullstendig. I alt rakk Wergeland altså å oversette to av katekismens til sammen fire deler.

Da Wergelands tekst ble gjengitt i Samlede skrifter, la utgiverne til en note om at den var trykt «efter ms. hos pastor [K. O.] Mollestad, Drammen». Hvor han selv kom over håndskriftet, vet vi ikke, men det har siden gått i arv til hans etterkommere.

Vedlagt manuskriptet ligger idag et eksemplar av andreutgaven av Normandens Katechisme (1845). Også det stammer fra samme familie, men fra en annen slektsgren. På innsiden av forpermen står Wergelands egenhendige dedikasjon «Til en sand Normand|min Ven Isak Muus!|19 April/45.– Henr W», skrevet på dødsleiet i Grotten. Det enkle halvbindet med marmorert overtrekkspapir tilsvarer Wergelands eget eksemplar av boken, slik det er bevart ved Oslo katedralskole, og må være bundet for forfatteren. Hilsener i Wergelands hånd er ettertraktede, og i alt er det bare registrert omkring hundre dedikasjonseksemplarer. Av dem finnes vel halvparten i Katedralskolens Wergeland-samling, mens et drøyt dusin er bevart ved Nasjonalbiblioteket. Dedikasjonen til Muus er tidligere gjengitt i Samlede skrifter (6:1:356) etter en «fotostatkopi UB Oslo 585 fol.». Eiendomsspekulanten Isach Muus (1787–1865) var kjent for sine ball og selskaper på Ullevål gård og blant Wergelands nærmeste venner. «Henrik Wergeland», heter det i slektsboken, «inntok en særstilling blant hans venner og gikk ut og inn på gården som sitt eget hjem». Muus var også blant de utvalgte som ifølge Wergelands «sidste Vilje» skulle følge ham til graven.

APPENDIKS II
BREV AV HENRIK IBSEN FRA AUG-SEPT 1845

17. HENRIK IBSEN (SKIEN 1828 – KRISTIANIA 1906)

EGENHENDIG BREV 4SS, HVER SIDE 21,2X17,5CM

Stedsbestemt (udatert) Grómstad den…

Signatur klippet ut medførende teksttap på side 3 og 4.

Brevet har vært brettet og lenge vært oppbevart i en slitt konvolutt med trykt navn på baksiden: «E.J. Brønlund – Arendal». På forsiden av konvolutten med gammelt blekk: «Henrik Ibsen Brev»

Vedlagt en eldre maskinskrevet transkribering på fem sider folio-format av brevet.

HENRIK IBSENS HEMMELIGE BREV FRA GRIMSTAD – OM STRANDHUGG, RELIGIØSE FANTASTER OG NAIVE MEDBORGERE

Ved Erik Edvardsen, konservator ved Ibsen Museum & Teater.

Det hender fremdeles at det dukker opp ukjente brev fra Henrik Ibsens hånd. Men da dikteren kun unntaksvis var særlig meddelsom i sin korrespondanse, gir de sjelden opplysninger av større personlig eller litterær verdi. Ettersom årene går og avstanden i tid tiltar, bør en også utvise største forsiktighet ved mottakelse av «nye» håndskrevne tekster, tegninger og malerier som påstås å stamme fra dikterens hånd. Med tegninger og malerier er det til og med så bakvendt at et signert verk er sikreste tegn på at Henrik Ibsen ikke kan være opphavsmann, ettersom han aldri satte navnet sitt på bildene han utførte. Derimot har han i noen få tilfeller etter at han returnerte som verdensberømt dramatiker fra et 27 år langt utenlandsopphold, gått med på å verifisere eget kunstnerskap gjennom navnetrekk og dato til en akvarell av Store Follestad i Skien (OLM 3) og til i alt fire oljemalerier; – av losen Svend Hansen Haaø (OLM 5), Landskap med foss og sagbruk (OLM 9), Vik i Eidsfjord (OLM 24) og Fjordlandskap i Hardanger (OLM 25).

Med en slags avstandstagen til tidligere kunstnerisk utfoldelse fulgte det ofte en beklagelse med innrømmelsen, at han dessverre ikke kunne fri seg fra ansvaret for å ha utført foreviste bilde. Dertil kommer en del bilder som Ibsen for å skaffe ekstra inntekter selv sørget for å publisere i xylografiske gjengivelser i 1850- og begynnelsen av 1860-årene. Det skjedde både som illustratør for «Manden» / Andhrimner og som en slags redaksjonsmedarbeider for Illustreret Nyhedsblad. I 1890-årene godkjente han dessuten gjengivelse av enkelte bilder i ukeblader og tilleggshefter. Selv hadde ekteparet Ibsen i sitt eie ikke andre tegninger enn fødselsdagskortene til fruen, samt ett og annet som Ibsen hadde rablet ned på kladdepapiret mens han arbeidet med dramaene.

Angående tegninger og malerier har det, til tross for mange henvendelser fra mennesker som mener å eie originale Ibsen-bilder, ikke dukket opp et eneste som med noen grad av troverdighet kan knyttes til hans utførelse. I offentlige arkiver og blant tidligere trykte kilder er det kun dukket opp en håndfull 'nye' illustrasjoner.

Når det gjelder brev forekommer det fremdeles noe tilvekst, men mest av intetsigende forretningsmessige disposisjoner, likeledes et par-tre dikt og noen tidlige utkast til Lille Eyolf. Dessverre er autografer på fotografiske portrett, korte meddelelser, hilsener og dedikasjoner i bøker enkle å forfalske, ikke minst takket være tallrike forlegg, tilgjengeliggjort gjennom skannede håndskrifter i digitale medier, og som faksimiler i sekundærlitteraturen. Det er bare å ta inn over seg at antallet forfalskninger synes å stige i takt med mindre tilgang på ekte varer. Derfor var overraskelsen stor da et meget tidlig og svært innholdsrikt brev, tilskrevet Henrik Ibsen, dukket opp hos Pål Sagen i Bygdøy Allé Kunstgalleri.

Vi starter med å gjengi teksten. Mine tilføyelser grunnet teksttap og utelatelser vil bli begrunnet nedenfor, og er her plassert i klammeparentes:

Grømstad den [= datoen mangler]

Kjære Fætter!
Med sidste Post erfarede jeg, at Du endelig
er kommet hjem, og vil derfor benytte en ledig Stund
til at skrive nogle Linier, som jeg troer er de første
Du endnu har modtaget fra mig her; men
førend jeg gaaer vidre, har jeg et Par Betingelser,
som jeg paa det alvorligste vil paalægge Dig at
overholde, nemlig først og fremst, at Du ret
snart besvarer dette Brev og i Dit Svar ikke for-
om Natten ikke at forglemme[,]
glemmer at fortælle Dine Bedrifter ____og Hændelser
paa Din Reise, saavel ombord som iland, saa nøi-
agtigt som mulig. Dette var nu den første Betin-
gelse; nu kommer No 2 som næsten er ligesaa
vigtig, den bestaar nemlig i, at Du ikke viser dette
Brev til noget tobenet Menneske i hele Verden; men
Johan Ibsen derimod maa gjerne see det. Da
jeg nu ikke paa næsten 2 Aar har talt med Dig,
kunde jeg nok have mangt og meget at fortælle,
som jeg troer vilde falde i din Smag, men af
Mangel paa Tid, maa jeg for denne Gang indskræn-
ke mig til at fortælle dig, at vi – jeg med nogle
gode Venner – havde forrige Søndag foranstaltet
en Lysttour til en Ø, som ligger strax udenfor
Grømstad. Festen forherligedes ved en 18 Fods Baad og en
noget mindre Ditto, begge synkende ladte med – Damer,
tænk dig bedste Ven! – med Damer – Efterat have
spiist tyk Melk, trakterede et Par Krambodrotter
som vare med, med Punsch, det koster dem jo Ingen-
ting, da de har hele Kramboden at tage af. Men som
alting i Verden, fik ogsaa denne Dag en Ende, og jeg vendte
tilbage med en propfuld Mave, tungt Hoved[,] men en
langt lettere Pengepung. – En af mine bedste Venner
her, har jeg mistet medens jeg var hjemme, nemlig
paa følgende Maade. Dersom du spørger Johan,
vil han vist kunne erindre, at jeg har fortalt ham
et Par Smaahistorier, om en vis P: H: fra Stavanger, –
som i længere Tid har været paa Contoret hos Byfogden
hersteds; bemeldte P: H: havde fra Stavanger flere Bekjendte
her, som hører til de Hellige, hvoraf her gives en saadan
Mængde, at der aarlig fødes 10 – 12 Løsunger i Selve
Byen allene. – Disse verdige Mend holde ofte
Forsamlinger, og medens jeg var hjemme havde de
faaet H: til at bivaane en saadan – efter at have
præket og læst og bedet sikkert i et Par Timer, forgik Taalmodig-
heden min Ven, og han forsøgte alt muligt, for at
komme bort; men til ingen Nytte, endelig greb

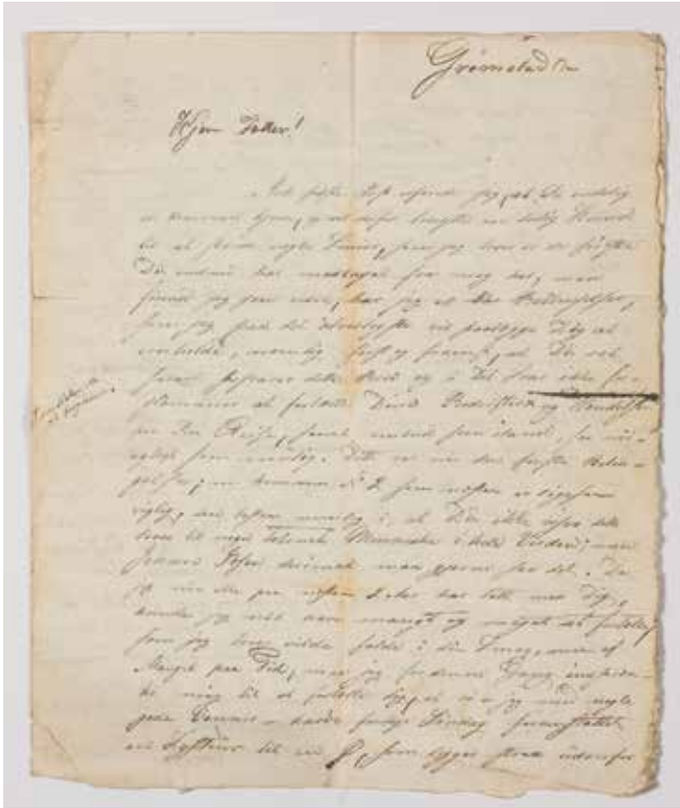

Portrett av Johan Ibsen
Daguerreotypi ca. 1850

han til det sidste Middel – det sidste – Johan –
nu gjaldt det – han reiste sig op, som om han
vilde tale og slog idetsamme – en Fjært
efter Beskrivelsen at dømme, saa stor, at Fader
neppe kunde gjøre Magen. Det hjalp dog, –
og han blev udviist, som en forhærdet Synder. –
Den gode Ven havde imidlertid lært saameget
i Forsamlingerne at Bibelen siger, Menneskerne
skulde vorde «frugtbare og forplante deres Afkom»
og han holdt det formodentlig for en Synd ikke
at opfylde dette Lovens Byd; en Pige der tjente
hos Byfogden var nok af samme Mening,
– og Følgen blev – hvad tænker Du? –
medens jeg var hjemme, blev de omtalte Følger mere
og mere synlige og han rømte. – En Skipper her-
fra Byen har ogsaa faaet sig en lille Arving,
uden mindste Umage, han har [nemlig været]
ude paa Tour henimod to Aar [og fandt ved sin]
Hjemkomst sin kjære Ægtehustrue [kommen i velsig-]
nede Omstændigheder, Manden [der ikke havde]
Børn før, er ude af sig selv af [Glæde og for-]
tæller til alle sine Bekjendte, som en stor Lykke,
at hans Kone, efter at han har været borte i 2 Aar,
er bleven frugtsommelig, og hvis ikke alle gode
Mærker slaa Feil, vil nedkomme med To; –
han ved naturligviis ikke andet end at han selv
[var] Fader. – Nu er jeg saa udtømt, som om
[jeg ha]vde havt Mavesyge i 8te Dage og
maa derfor see til, at ende da Papiret snart
er fuldt – Lad mig nu see Du skriver med
næste Post, – det er dog altid noget, da jeg ikke
saasnart kan vente at faa tale med dig. –
Om et Aarstid tænker jeg at blive saavidt færdig, –
at jeg maaskee kunde komme ind til Christiania,
endskönt jeg ikke kan nægte at jeg af visse
Grunde kunde ønske at blive længere her.
Jeg har saamange Hilseninger fra Theodor
Loss til Hanna, vi vare ifølge paa Dampskibet, da jeg reiste
hid. – Endnu engang gjentager jeg min
anmodning om at skrive mig til. –
Lev imidlertid vel saalænge og hils Tante,
[Christine, o]g Bedstemoder fra din hengivne
[H. J. Ibsen]; men lad endelig ingen see dette
Brev.

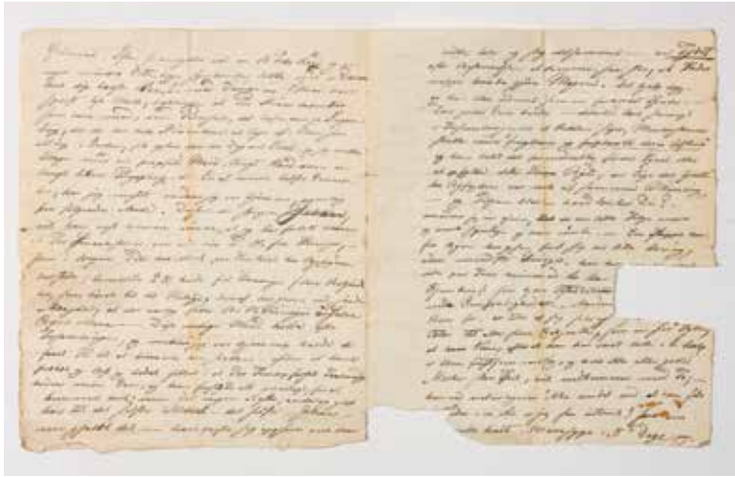

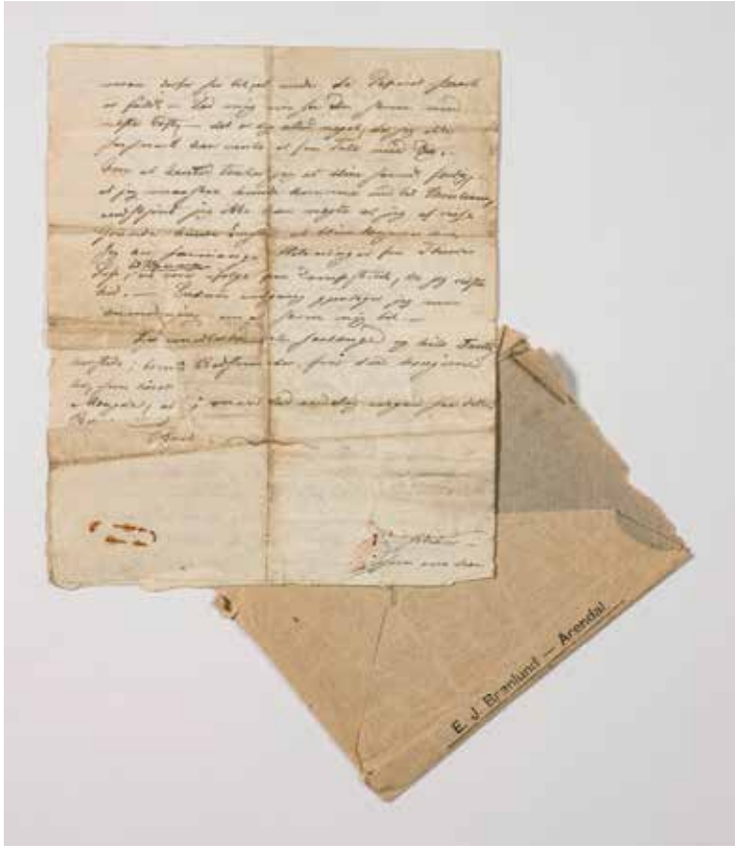

Vi kan bare beklage at brevskriveren ikke har tilføyd datoen. Mulig at planen var å sjekke kalenderen senere, men det må altså ha blitt glemt da brevet var skrevet ferdig. Signaturen er åpenbart klippet bort som en suvenir. Eierne har ikke bevart brevet som noe privat familieklenodium de ønsket å gjemme unna. Grunnen til at innholdet har forblitt ukjent, skyldes alene dette at det savner konkrete opplysninger om avsender og mottaker. Usikre på om brevskriveren virkelig var Henrik Ibsen, ble det 21/2-1978, i forbindelse med Ibsens 150-års jubileum, sendt en kopi til Fylkesmuseet for Telemark og Grenland. Derfra ble det svart at det var vanskelig å bringe klarhet i ektheten ettersom dikteren flere ganger i løpet av livet endret håndskrift. I 2021 avslo også Nasjonalbiblioteket forespørselen om å undersøke brevet. De kunne hverken «av- eller bekrefte ut fra innholdet» om brevet stammet fra Ibsen, og kunne heller ikke påta seg «tekniske analyser» av dokumenter de ikke selv eide. Men tar en seg bryet med å tyde kopiene, får en i alle fall som Ibsen-forsker lyst til å dykke ned i materien, ettersom det åpenbart inneholder opplysninger av betydning for kunnskapen om dikterens levnet fra en tid vi vet ytterst lite om. Det er således et privilegium å få anledning til å etterprøve fakta og korrigere diverse påstander og gjettverk i biografiskrivingen.

Stedsangivelsen «Grømstad» leder oss til årene 1843 til 1850, mens endringene i håndskrift helst viser til overgangen som først skjedde i 1867 med venstrehellende steilskrift. Likevel har de som kviet seg for å gyve løs på verifiseringen neppe ant hvor riktig de traff. En sammenlikning av de ennå eksisterende brev fra den aktuelle tidsperiode viser stor grad av variasjon. Det virker som om Ibsen i disse årene bevisst forsøkte å finne sin egen identitet i skriftbildet. Bare signaturen vitner om hvordan han eksperimenterte med å finne form på håndskrift og bokstavering.

Tross variasjoner i brevene befinner skriftbildet seg innenfor rammene av den samme hånd, men skiller seg lite ut fra hvordan andre jevnaldrende skrev. I dette tilfellet må vi altså legge avgjørende vekt på innholdet, og her finnes et vell av detaljer å gripe fatt i.

Hva brevet forteller

La oss slå det fast med en gang: Det levnes ingen tvil om at brevskriveren er Henrik Ibsen. Frem til han den 12. april 1850 tok avskjed med Grimstad, er det kun bevart en håndfull personlige brev, og en slik meddelsom epistel gir oss derfor kjærkommen tilvekst av førstehånds informasjon. De offisielle kildene er sparsommelige, så utgangspunktet er ikke det beste. Riktignok finnes en del erindringsmateriale samlet inn i etterhånd fra Skien og Grimstad, men meddelelsene viser

I tillegg til disse signaturene fra Grimstad finnes navnet på resepter fra 28/8-1846; «H Ibsen» og 16/12-1848; «Henr: Ibsen», fra forliksprotokollen 13/8 og 5/11-1845; «H. J. Ibsen», og i korkskuffen på apoteket; «Henrik J. Ibsen 15-4-1850», for arbeidskontraktens opphør.

tallrike eksempel på selektiv hukommelse, og vitner om at Ibsens senere berømmelse har øvd atskillig innflytelse på det memorerte. Iblant gir informantene også direkte motstridende utsagn, som når den aldrende losen, Jørgen Peder Eriksen, under intervju i 1910 fremstilte Ibsen som en kranglefant han ofte måtte stagge, mens tjenestepiken Marie 'Maja' Thomsen repliserte at den plagsomme var Jørgen Peder selv, og at Henrik Ibsen aldri slåss (Eitrem 1940:23).

Brevet gjør dessuten mer enn å underbygge den ungdommelige dikters sans for festlige sammenkomster og hang til harselas. Det gir bl.a. vektige momenter til avklaring av tidspunktet den nylig konfirmerte Henrik Ibsen ankom Grimstad med sjakten Lykkens Prøve.

Vi får også korrigert inntrykket som er skapt av at apotekerdrengen var ensom og venneløs i den første perioden i Grimstad. Ettersom ovennevnte Maja mente å huske at Ibsen var så opptatt med arbeidet at hans kontakter begrenset seg til apotekerfamilien, en aldrende assistent, Svend 'Fjeldmand' Udgaarden fra Seljord, og de to tjenestepikene, Else Sophie Jensdatter Birkedalen, som han gjorde gravid, og henne selv (Eitrem 1940:20–22), er det blitt slått fast at i de «første Aar hadde Ibsen ingen Venner» (Bergwitz 1916:18). Oppfatningen av Ibsens skjulte tilværelse synes dertil underbygget av at

det knapt finnes beretninger om ham fra denne tid, og at Christopher Due fremstilte det slik at det var ham personlig som brakte Ibsen ut av isolasjonen. Straks etter at Due høsten 1845 mottok en underordnet stilling på tollkontoret, gjorde han seg et ærend innom apoteket for å kjøpe heftplaster for fire skilling i den hensikt å treffe den merkelige apotekerdrengen (Due 1909:21). Det hersker selvfølgelig ingen tvil om at triumviratet Ole Carelius Schulerud og han selv ble Ibsens trofaste medsammensvorne. Men det er en slående likhet mellom det fortrolige brevet til fetteren og innholdet i brevet til Poul Dorotheus Winther Lieungh (2/3 1827–18/3 1860) av 20. mai 1844. Ikke bare at Ibsen også der ber om at brevet ikke må forevises andre: «Lad endelig ikke Nogen see dette …», men at begge gir inntrykk av kurtisering og deltakelse i ungdommelige forlystelser. De to sjektene «… synkende ladte med – Damer», motsvares av påstanden om oppvarting av «antagelige» kvinner i det foregående til barndomskameraten, der Ibsen forsikrer om at han gjør sitt ytterste for å vinne deres gunst.

Også hans utakknemlige holdning overfor de såkalte «Krambodrotter», som trakterte «med Punsch, det koster dem jo Ingenting, da de har hele Kramboden at tage af», finner klangbunn i hva Due karakteriserte som Ibsens bitre «Misstemning ligeoverfor 'de tomme Hjerner med fulde Punge'» (Due 1909:39). Selv da en av de bedrestilte blant kameratene fylte ham med undring over å innvilge kreditt, fant Ibsen snart ut at det i grunnen kun «stadfæstede den citerede Sats» om rikdom og dumskap (Due 1909:43). Kjøpmennene som spanderte punsj var trolig Jacob Holst, som tok handelsborgerskap i 1844, og hans fetter, Gunder Holst. Vi gjenkjenner den noe eldre Jacob, og Gunder, som var omtrent jevngammel med Ibsen, i vennekretsen som om kveldene pleide å møtes på apotekets vaktrom i Østregate etter at farmasøyten Lars Nielsen i 1847 hadde overtatt offisinet og flyttet det til andre siden av byen. Gunder Holst var ansatt hos kjøpmann Mathias Gundersen. Det var om hans handelshus at Ibsen improviserte niddiktet: «Skjær min penn, sier Gundersen. Jeg har ikke stunder sier Gunder …» (Edvardsen 2001:36).

Tidens religiøse brytninger kjente Ibsen fra hjembyen Skien, og ungdommen i Grimstad var heller ikke spesielt drikkfeldig eller usedelig. I 1845 hadde Grimstad omlag 800 innbyggere, og der var noen år tidligere startet en avholdsforening som nå talte 24 medlemmer.

Av gjenkjennelige navn i brevet er Henrik Ibsens yngre bror, Johan Ibsen, mens «Kjære Fætter» som også blir tiltalt som Johan, er Johan Andreas Altenburg Stenersen (31/8 1830–ca. 20/9 1856). Ibsen kunne selvfølgelig, som i brevet til Poul Lieungh, ha skjelnet mellom fetterne med benevnelsen «min Broder Johan», men kan hende navnelikheten førte til at de i familiekretsen vanligvis omtalt de to ved fullt navn for å skille dem ad? Ellers nevnes kusine Hanna, eller Johanne Christine Stenersen (5/10 1828–10/7 1904), som han også korresponderte med. De var barn av Christine Altenburg (1798–1882), storesøster til Ibsens mor, Marichen Cornelia (1799–1869). Tante Christine var i 1827 blitt gift med skipskaptein John J. Stenersen (1781-1830), som døde 6. september 1830, etter bare tre års ekteskap, og etterlot seg datteren på nesten to år og en nyfødt sønn. Dødsfallet styrket nok båndet mellom familiene, og det ble i omgangskretsen lagt merke til at Ibsens søster, Hedvig Cathrine, tilbrakte mye tid hos sin fetter og kusine i Porsgrunn (Haave 2017:86).

P. Feilberg «Prospekt av Skien» litografi
Trolig utført i Skien ca. 1830

Henrik Ibsen opplyser videre å ha ankommet Grimstad med dampskip. Det gjorde han bare én gang, da han i 1845 returnerte fra sommeropphold i Skien etter å ha deltatt i brorens konfirmasjon. Ibsen fikk fri en hel måned og reiste 20. juni 1845 med dampskipet på 2. klasse fra Grimstad til Brevik med 40 pund bagasje fordelt på «3 Colly». I 1824 ble pundet fastsatt til 498,112 gram, så Ibsen brakte med seg en vekt på i underkant av 20 kilo. For turen måtte han betale 1 Spd. 60 Skilling. Lillesøster Hedvig mintes som aldrende dame gleden ved gjensynet, og at broren brakte med seg sukkertøy til henne. Sist i juli meldte avisene på Østlandet at sommeren hadde vært særdeles gunstig, og at varmt solskinn og regn hadde avløst hverandre og gjort åkrene fruktbare. På reisen tilbake med dampskipet Prinds Carl den 24. juli 1845,

var Ibsen øyensynlig blitt bedre utstyrt hjemmefra, ettersom han i dampskipsregnskapene sto registrert med den samme bagasjevekt på 40 pund, men «bestående av en koffert og en hatteeske» (Dahl 2001:67). Selv om dampskipet på sin ferd sydover ikke var innom Grimstad, fikk han likevel løst billett helt frem. Dampskipet gjorde nemlig stans i Leiholmsundet mellom Ytre Maløya og Indre Leiholmen, hvorfra passasjerer og postsendinger ble ført ombord og fraktet i land med losbåter. Hans Eitrem fikk av Reimanns sønn vite at Ibsen ved den anledning hadde tatt «med sig forskjellige småting, som heste og vogner på papp –» til ham (Eitrem 1940:132), en hendelse Michael Meyer feilaktig har datert til 1848 (Meyer 1971:39n). Berikelsen av gutterommet må jo ha skjedd tre år tidligere, da Ibsen faktisk besøkte i Skien, og mens apotekeren fremdeles het Reimann, og ikke Lars Nielsen.

Kontrollpunkter og datering

Det som avgjør brevets tilknytning til Ibsen, er hilsenen han videreformidlet fra Theodor Loss til Hanna. Loss finnes ikke tidligere nevnt i forbindelse med Ibsen, men de må ha kjent hverandre, vært passasjerer på samme dampskip, og hatt felles referanse til kusinen. Theodor Bergmann Meldahl Loss (7/3 1821–16/1 1876) var ennå ungkar, og ble gift først i 1863. Han drev utstrakt salg av trelast og eide en bondehandel i Kristiansand. I Christianssandsposten for 25. juli 1845 finnes det ganske riktig en notis om at han dagen før var ankommet byen med Prinds Carl fra Arendal. Samtalen mellom Loss og Ibsen må altså ha skjedd på strekningen mellom Arendals havn og skipsleia utenfor Grimstad. Familien kom opprinnelig fra Svelvik, men faren, løytnant Peter Christian Loss (1769–1834), mottok i 1830 stillingen som tollkasserer i Skien, slik at Theodor og søsknene vokste opp der. Som voksen flyttet Theodor Loss, en søster og to brødre til Kristiansand, men hilsenen har helst sin grunn i en yngre søster, Christiane Eleonore Loss (1828–1884). Hun var like gammel som Hanna

Passagerer
med Dampskibet „Prinds Carl".
Ankomne den 24de Juli. Fra Christiania: Generalinde Gedde med Datter og Jfr. Cappelen. Fra Holmestrand: Treu og Messel. Fra Fr.værn: P. Werkshuus. Fra Arendal: Jfr. Olsen, Loss, S. Wiken og Ingeborg Olsdatter. Fra Grimstad: O. Lippe og Petersen samt Fru Pharo med Barn og Tj.pige.

Christiansandposten No. 57 fra 1845
Ankomst av dampskipet "Prinds Carl"

og ble boende hos sin mor, enkefru Charlotte Eleonore von Zernichow Loss (1786–1882) i Skien. Fra hjemmet tilbød hun sine tjenester som syerske etter å ha lært skreddersøm i Stavanger.

Ettersom Ibsen var tilbake i Grimstad torsdag 24. juli, kunne søndagsutflukten som han meddeler å ha tatt del i, tidligst ha funnet sted 27. juli. Og når han opplyser at lystturen skjedde «forrige Søndag», og ikke sist søndag, blir første mulige dato for brevskrivingen søndag 3. august. Men hendelsen behøvde ikke ha skjedd så raskt etter tilbakekomsten.

Ettersom det hemmelige brevet ikke finnes nevnt i postjournalen, lar det seg heldigvis gjøre å avgrense hvor lenge han kunne ventet for å la det passere uregistrert. Apoteker Jens Aarup Reimann (1805–1873) hadde siden 1841 fungert som byens postmester, men han var allerede da an mistet sin forrige medhjelper, i april 1843, blitt bøtelagt for apotekets «mislige Forfatning». Til prinsipalens lettelse fulgte Ibsen samvittighetsfullt opp virksomheten på alle mulige hold, og postforsendelsene var kanskje også blant de mange oppgavene som fikk hvile på den unge medhjelperens skuldre. 13. august 1845 møtte Ibsen til og med som Reimanns stedfortreder i forlikskommisjonen. Men omsider ble det kjent for formannskapet at alkoholproblemer la hindringer i veien for at apotekeren kunne skjøtte sine verv, og han ble fratatt poståpneriet.

Allerede i ovennevnte, tidligst eksisterende brev fra Ibsens hånd, fikk Poul Lieungh vite hvilken gunst føring av postjournalene ga: «Reimann er ogsaa Postmester, og Du kan derfor gjerne lade min Broder, Johan, lægge Dine Breve ind i dem han skriver, da Du paa den Maade undgaaer at betale Noget for dem» (HIS 12 2005:29). Det ble oppnådd fri postgang ved at frankert korrespondanse fra Skien ble underslått og porto fra Grimstad unngått. Over et «tidsrom av 21 måneder fra februar 1844 til oktober 1845 [er det] ikke registrert brev mellom Ibsen og hans familie i Skien» (Dahl 2001:62). Eneste unntak er en postsending fra Skien 8. mai 1844, og en annen, trolig fra Reimann til Ibsen i Skien 30. juni 1845, mens han var på hjemmebesøk i fødebyen.

På grunn av kassasjonsbestemmelser finnes postjournalene utelukkende bevart for årene 1844 til 1846. Før perioden med gratis forsendelser ble det i løpet av de to månedene fra 14. januar til 17. mars 1844 sendt fem brev til og fra Ibsen. Etter en pause fulgte fjorten måneder, fra 9. november 1845 til 13. desember 1846, med hele 21 registrerte brev. Så selv om postjournalen tier, tyder frekvensen før og etter ikke på brevtørke med familie og venner i det mellomliggende tidsrom.

Ettersom det uregistrerte brevet til fetteren føyer seg inn i rekken av de som fikk passere portofritt, må det ha blitt sendt mens poståpneriet fremdeles befant seg i apoteket. Den Norske Rigstidende meddeler, at «Under 8de d. M. har Finantsdepartementet constitueret Student Frederik Dürendahl til at fra 1ste Januar 1846 og indtil videre at bestyre Postmesterembedet i Grimstad.» Reimann var formelt blitt entlediget 23. oktober 1845, men som det fremgår av Forhandlingsprotokollen for Grimstads Formandskap, utba skipsfører Peder Holst seg alt i formannskapsmøtet 13. oktober 1845 «en Attest til Vedlæggelse af hans underdanige Ansøgning om den hersteds ledigværende Postmesterbestilling». Dermed lar det seg ytterligere gjøre å innsnevre hvor lenge Ibsen kunne nyte godt av sitt tilranede privilegium. Nært opp mot avviklingen ville det nok være for risikabelt å fortsette underrapportering av forsendelsene, så brevet bør sannsynligvis kunne dateres til månedsskiftet august / september.

Enda en detalj synes å bekrefte tidsbestemmelsen. Mens Ibsen i de bevarte brevene til Poul Lieungh og Hanna Stenersen fra 1844, og i de etterfølgende skriv til byfogd Johan Caspar Preus 7/12 1846, Ole Carelius Schulerud 15/10 1849, 5/1 1850 og 10/2 1850 og til Cathrine Martini 12/4 1850 med diktet «Maaneskinsvandring efter et Bal» (Schøyen 2022:312) angir byens navn som «Grimstad», er det kun i det foreliggende brev, og i en hilsen til Abrahamine Wahl samme høst, at Ibsen gjør bruk av skrivemåten «Grømstad»:

Jomfru M: Wahl hilses venskabeligst fra

Henrik Ibsen.

Grømstad den 1/8-45.

Ellers var «Grømstad» den flittigst anvendte skriftform i formannskapsprotokollen. Det må tilføyes at hverken hilsenen til Mina Wahl, tilståelsen for byfogd Preus eller avskjedsdiktet til Cathrine Martini burde vært kategorisert som brev etter den restriktive definisjonen som ble lagt til grunn for Henrik Ibsens skrifter, der kriteriet var at brevet skulle vært sendt via tredje person – et bud – mellom avsender og mottaker. Likevel er de tatt med (HIS 12 2005:34–35 og 41–42). Med den utvidete definisjonen som Øyvind Anker la til grunn for Ibsen-brev, holder derimot karakteristikken, og hos ham finnes i tillegg gjestebokshilsener og de tegnede og beskrevne gavekortene til fru Suzannah Ibsen inkludert.

Abrahamine Petronelle Nielsdatter Wahl (18/9 1819–23/1 1904) fra Porsgrunn, tjente som guvernante hos presten Axel Christian Pharo (1809-1884) i Fjære kirke ved Grimstad på samme tid som Ibsen var apotekerdreng. Pharo var 21. mars 1846 blitt utnevnt til sokneprest i Fjære og Grimstad, etter at soknekallet ved resolusjon av 31. oktober 1845 ble skilt ut fra Øyestad prestegjeld (Landgraff 18:151). Det er opplyst at Mina delte Henrik Ibsens interesse for å male prospekter (Anker 1981:16), så trolig fikk hun hilsenen levert rett i hånden med en eller annen gave, uten at de behøvde å bry postbudet. Om Mina er det ellers å si at hun 6. oktober 1850 ble gift i Kråkstad kirke med instrumentmaker og orgelbygger Isak Olsen Engh (9/3 1813–3/2 1893) fra Våler. Ekteparet bosatte seg i Porsgrunn og ble nære venner av Brønlunds.

Fortsatte gåter

Dessverre har det ikke vært mulig å avsløre hvem kameraten var som finnes skjult bak initialene P. H. Likeledes mangler identiteten til kvinnen han gjorde gravid, og som jobbet sammen med ham på sorenskriverkontoret hos byfogd Johan Caspar Preus. Disse burde det vært en grei sak å lete frem dersom de aktuelle kirkebøkene ikke var gått tapt i brann.

Det var også senere, gjennom cand. jur. Johan Theodor Gude Smith (1822–1884) og kopist Sigurd Ørbech, populært kalt Sigurd med Mynten eller Sigurd von Finkelbech, innslag av kontorister fra Vestre Nedenes sorenskriveri blant Ibsens vennekrets. Ibsen måtte dessuten selv troppe opp hos Preus 7. desember 1846 for å avgi tilståelse og forklaring etter at Else Sophie hadde utlagt ham som far til sønnen Hans Jacob Hendrichssen. Ibsen hadde nok ytret seg atskillig mer lavmælt angående ureglementerte barnefødsler dersom han hadde visst at han bare et halvt år senere skulle gjøre tjenestejenta gravid. Preus var for øvrig en hjelpsom mann, og bidro velvillig til å finansiere skolegang og studier for flere av byens ungdommer, deriblant senere skuespiller Andreas Isachsen. Inntil han den 11. september 1851 ble fradømt embetet, vitner formannskapsprotokollen om en både pliktoppfyllende og omsorgsfull herre.

Det har heller ikke vært mulig å identifisere skipperen som gjorde seg til narr ved å anta at han selv, tross toårig fravær, kunne være far til hustruens forventede tvillinger. Ministerialboka for Grimstad prestegjeld for 1850 til 1877 vakte håp om at det rundt 1860 kunne la seg gjøre å finne et søskenpar blant konfirmantene som var født enten senhøstes 1845 eller like over nyttår i 1846. Det ga dessverre ingen treff blant de aktuelle årskull.

Teksttap

Om vi henleder oppmerksomheten på forsøket på å rekonstruere manglende ord, er teksttapene på grunn

av utklipp på tredje side erstattet med hva som av sammenhengen oppleves som temmelig opplagte utfyllinger. I de fem bortklippede linjene i høyre kant, er det fjernet to til fire ord i hver. I tillegg er det et par orddelinger, som av endelsen til venstre gir pekepinn om hva første stavelse bør være. Ved nærmere gransking fremgår at det er mulig å se rester av høye bokstaver i overkant og lave bokstaver i underkant av utklippet. Avstanden mellom dem viser seg å stemme perfekt med ordene som var satt inn.

Øverst ser vi toppen av bokstavene l og t, og nederst bunnen av en formskrift-G og den nedre bøy av en g, der plassering og avstander er fullt overensstemmende med forslagene som er gitt.

Her vises de utfylte bokstavene i slitasjehullet nederst på nest siste side.

til tanten som skal hilses og brevskriverens egen underskrift. Den ene som får hilsen er deres felles bestemor, 82 år gamle Hedvig Christine Paus Altenburg (29/10 1763–7/3 1848), som bodde hos Stenersens i Porsgrunn. Hun var enke etter Johan Andreas Altenburg (1763–1824). Grunnen til at også tante Christines navn som var plassert rett over brevskriverens navn, er klippet bort, tør ha sin egen naturlige forklaring.

Siste side med rekonstruksjon av de bortklipte navnene.

Det er ytterst usikkert hvordan Ibsen selv undertegnet, men av plasshensyn virker H. J. mest sannsynlig, noe som dessuten rimer med signaturen i brevet til kusine Hanna året før.

Proveniens

Brevet ligger i en konvolutt med opplysningen «Henrik Ibsen Brev» påført for hånd og stemplet «E. J. Brønlund – Arendal». Eierrekken videre avslører at det dreier seg om Hannas svoger, Edward Andreas Tybring Jørgensen Brønlund (14/11 1835 - 7/12 1927). Slekten Brønlund kom fra Arendal. Hannas ektemann, Rasmus Jørgensen Brønlund (29/9 1824–18/6 1894), etablerte sammen med Ibsens fetter et metallstøperi i mor Christine Stenersens bryggerhus, men foretaket fikk en brå ende da «hele produksjonslokalet brant opp» (Haave 2017:172). Dermed gjenopptok Rasmus sine seilmakerkunster. I 1857 grunnla han et nytt jernstøperi, og på privat basis opprettet han i 1884 også Skiensfjordens Skole til Uddannelse af mekaniske Arbeidere, som senere ble til Skiensfjordens mekaniske Fagskole, og i 1994 fusjonerte med Høyskolen i Telemark.

Johan Stenersen dro til sjøs som skipsfører. I 1856 kjøpte han sitt eget fartøy, briggen Sex Sødskende. Skipet hadde vært innom i Hayle på sørvestspissen av England, og ble i Port Talbot i Wales fullastet med jern og cinders (= varmt kull) bestemt for Göteborg. De må ha trosset faretruende værtegn og varsler, da de torsdag 18. september 1856 la ut med kurs for Den engelske kanal. 17. september meldte Bergens Tidende at «Vedholdende Storm og Regn, forenet med en ualmindelig Kulde, har nu afløst det i den senere Tid hafte overmaade deilige og for Indhøstningen velsignelsesrige Veir. Denne pludselige Overgang vil vel ikke alene foraarsage mange Ulykker paa Søen, men ogsaa Sygdomme inden Byen.» Det endte med forlis, og ifølge Den Norske Rigstidende druknet alle ombord. Johans hustru, Maisi Alette f. Svendsen, var også med på ferden. Hennes bror, bakermester Ole Andreas Svendsen, og hustru, Anne Marthe f. Iversen, fikk den 3. mai 1857 en datter som de kalte opp etter begge de

forulykkede. Da hun 1. juli ble båret til dåpen i Porsgrunn kirke fikk hun navnet Maisi Johanne Stenersen Svendsen. Det ble 8. september 1857 holdt stervboauksjon i Johans og Maisis hjem, mt. nr. 83A i vestre Porsgrunn, over eiendeler og løsøre; «bestaaende af Sølv, Kobber, Tin, Sengklæder, Linned, Dækketøi og Meubler m. m.» Det er nærliggende å anta at brevet også skiftet hender ved denne anledning og fant sin fremtidige eier.

Med så mange treff levner brevet ingen tvil om at avsenderen er Henrik Ibsen, og ettertiden får være glad for at fetteren tok vare på det hemmelige brevet uten å destruere det. At brevet havnet hos svogeren skyldtes trolig den løsslupne, kameratslige tonen, som kan hende ble for mye å bære etter Johans triste endelikt. Bare navnene til tante Christine og Henrik Ibsen må ha blitt klippet ut som et minne, før Hannas svoger fikk beholde resten av brevet. Edward Jørgensen Brønlund ble gift med Mary Ann Symons (1841–30/8 1913), og da de forble barnløse, adopterte de Jørgine Lovise (20/6 1869–3/1 1951), kalt Georgie. Hennes biologiske foreldrene var Ingeborg Marie og Anton Nilsen. Georgie ble gift Trost-Nielsen, og til alt hell har brevet siden vært bevart i hennes etterslekt. Dermed kan vi 177 år etter at brevet ble skrevet, komplettere den ibsenske brevsamling med en epistel som korrigerer påståtte inntrykk av en venneløs tid, og erstatter den med en ung dikter som ikke var mer isolert og opptatt med apotekersaker enn at han både tok aktivt del i ungdommelige løyer og ytret seg kritisk om religiøse personer, handelsmenn og sjøfolk.

Appendiks: Lykkens Prøve

Da Halvdan Koht søkte etter reisene som Lykkens Prøve foretok mellom Skien og Grimstad i 1840-årene, falt han ned på det eldste belegget han kunne finne. Dette stadfestet utkvittering fra Skien havn på lille julaften i 1843. Koht fant det med rette urimelig at sjøfolkene ikke skulle holde julaften og første juledag hellig, og fant en rimelig forklaring i at skipperen, som var bosatt i Brevik, trolig lot skipet ligge utfartsklar ved hjemmet til annen juledag. På denne turen ankom dekksjakten Grimstad 3. januar 1844. Tidspunkt for avreise har, tross Kohts usikkerhet med hensyn til om Henrik Ibsen fulgte med på ferden, fått andre til å anta at det upassende tidspunkt for avskjed skyldtes alvorlige uoverensstemmelser med foreldrene, og at han nærmest måtte ha blitt jagd hjemmefra. Hva kunne vel være så ille at den unge Henrik ble nektet å tilbringe julehøytiden sammen med familien?

Ved to anledninger har imidlertid Henrik Ibsen selv opplyst å ha hatt tilhold i Grimstad siden 1843, først i farskapserklæringen av 7. desember 1846, og dernest i en ansøkning «Til Kongen» av 12. juli 1850 om å få refundert skolepenger til examen artium. Begge stadfestelsene ligger så nært i tid at det hverken kan ha inntrådt minneforskyvning eller glemsel. Tilståelsen for sorenskriver Preus, hvor han oppgir å ha vært ved apoteket siden sommeren 1843, er dessuten attestert av apoteker Reimann. Så tidsangivelsen skyldes åpenbart skriftlig overenskomst om ansettelse, men Ibsen måtte jo først bli konfirmert.

Ettersom konfirmasjonen fant sted i Gjerpen kirke 1. oktober 1843, bør det søkes en dato i de nærmest følgende reisene Lykkens Prøve foretok mellom Skien og Grimstad. Heldigvis lyktes det Per Kristian Heggelund Dahl å oppdrive en oversikt som viser dekksjaktens samtlige bevegelser i 1843. Kun en enste gang var det at Lykkens Prøve gjestet Grimstad i løpet av årets siste tre måneder. Den la ut fra Skien 16. november, og forlot Grimstad igjen 29. november 1843 (Dahl 2001:121). Det er imidlertid uvisst om de ankom dagen før og overnattet, eller om de solgte unna sine registrerte varer og tauverk og returnerte uten opphold den samme dag.

Gjennom datering av brevet til månedsskiftet august / september 1845, kan vi med Ibsens opplysning om at de «nu ikke paa næsten 2 Aar har talt», slå fast at også dette bygger opp om angitte avreisedato medio november. Avgjørende for avskjeden med barndomshjemmet halvannen måned etter konfirmasjonen, er at vi ser konturene av den samme omsorgsfulle og stolte far som i 1875, i det eneste kjente brevet han sendte sin sønn, fremdeles var irritert over at Peder Lensmand 30 år før hadde bestukket presten med en bedre kalvesteik for å få sønnen plassert først på kirkegulvet, enda Henrik var den som svarte best ved overhøringen. Likeledes mottok Oskar Mosfjeld den opplysning fra en eldre skiensmann, at Knud Ibsen sørget for sønnens fremtid ved å be grosserer I. H. Halvorsen forespørre inntektsgivende arbeid for ham, mens han som agent for Christopher Hansen Bloms reperbane fulgte med Lykkens Prøve for å selge tauverk (Mosfjeld 1949:116). Det må ha vært under toktet til Grimstad 15. mai 1843, og Reimann nettopp hadde mistet sin forrige medhjelper, at det lyktes Halvorsen å få avtalt en post ved apoteket (Dahl 2001:59 og 120). Riktignok meddelte Henrik Ibsen i brevet til Poul Lieungh at lysten til å sanke urter og koke medisiner «i Begyndelsen ikke var synderlig stor», men at interessen var vakt gjennom apotekerens godhetsfulle veiledning. Ibsen lot seg endog motivere til å reise til Arendal og avlegge medhjelperprøven, og bestemte seg for å fortsette med legestudier, noe det heldigvis for dramatikken aldri ble noe av.

Litteratur

Anker, Øyvind 1980: *Henrik Ibsen Brev 1845–1905.* Ny samling. II: Kommentarene. Registre. Ibsenårbok 1980. Oslo: Universitetsforlaget.

Bergwitz, Johan Kielland 1916: *Grimstad 1800–1850 som Type paa norsk Smaaby. Med en Indledning: Henrik Ibsens Ophold i Grimstad.* Kra. og Kbh.: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag.

Christianssandsposten 1845: P*assagerer med Dampskibet «Prinds Carl». Ankomne den 24de Juli. Christianssandsposten Nr. 57. Fredagen den 25de Juli 1845*, s. 4.

Den Norske Rigstidende 1845: *Christiania den 9de December. Den Norske Rigstidende No. 343. Tirsdag den 9de December 1845,* s. 3.

Den Norske Rigstidende 1857: P*roclamata. Den Norske Rigstidende No. 67. Løverdag den 22de August 1857,* s. 4.

Dahl, Per Kristian Heggelund 2001: *Streiflys. Fem studier.* Oslo: Ibsenmuseet.

Ebbell, Clara Thue 1966: *I ungdomsbyen med Henrik Ibsen.* Grimstad: Ibsenhuset og Grimstad Bymuseum.

Edvardsen, Erik Henning 2001: *Henrik Ibsen om seg selv.* Oslo: Genesis forlag.

Eitrem, Hans 1940: *Ibsen og Grimstad.* Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

Forhandlingsprotokoll for Grimstads Formandskap: Kuben AAKS/KA0904-PK/01/L0005. *Forhandlingsprotokoll for Grimstads* Formandskap 8de Mai 1837–20de Feb. 1851, s. 111a. https://media.digitalarkivet.no/view/111791/113.

Have, Jørgen 2017: *Familien Ibsen.* Trondheim: Museumsforlaget.

HIS 12 2005: Brev 1844–71. *Henrik Ibsens skrifte*r, bd. 12. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

Landgraff, Jonas 1892: *Grimstadslægter* [1]. Grimstad: Christianssands Aktiebogtrykkerie.

Meyer, Michael 1971: *Henrik Ibsen. En biografi.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Mohr, Otto Lous 1953: *Henrik Ibsen som maler.* Kunst og kulturs serie. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag [= OLM].

Mosfjeld, Oskar 1949: *Henrik Ibsen og Skien. En biografisk og litteratur-psykologisk studie.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Schøyen, Martin 2022: *Henrik Ibsen.* Norske og danske trykte utgaver 1850–1906. Tekst- og bindvarianter. Manuscripts in the Schøyen Collection series (MSC) volume 40. Oslo: Bibliofilklubben.

Hanna, gift Brønlund, tante Christine og Johan Stenersen. Oljemaleri av Christian Ditlev Frederik Grandjean, ca. 1840

APPENDIKS III
KNUT HAMSUN & MARK TWAIN

19. KNUT HAMSUN (HAMARØY 1859 – GRIMSTAD 1952)

28 FØRSTEUTGAVER FRA 1877 TIL 1949 OG EN PIRATUTGAVE AV «BJØRGER» FRA 1925

+ Kalender fra 1932 med tekst av Knut Hamsun fra livet med barna på Nørholm
+ Knut Hamsuns private rimleksikon med hans arbeidsnotater
+ Manuskript med følgebrev og konvolutt fra januar 1929, en hyllest til Mark Twain.

Knut Hamsun og Mark Twain

Av Ingar Sletten Kolloen, Forfattter og Hamsun-biograf

Et knapt år før Knut Hamsun døde, mottok han et brev fra USA. Etter han i krigsårene så ettertrykkelig hadde ødelagt sitt eget ry, må innholdet ha moret ham stort. Det handlet om Mark Twain.

Twain var 24 år eldre enn Hamsun. Begge var bondetamper, men ikke bondestudenter. Hamsun hadde 252 skoledager i Hamarøy i Nordland, Europas desiderte utkant, og Twain ikke særlig mer etter fem års folkeskole i Hannibal i Missouri, USAs vestlige grenseområde.

Det første spor jeg har funnet av Twain i Norge er i 1874. 22. april annonserer H. Aschehoug & co. Utvalgte Skidser i Aftenposten. De neste årene gjør norske og danske forlag norske lesere oppmerksomme på at bøker av Twain er oversatt, fortrinnsvis hans reiseskildringer. Hamsun kan ha lest noen av disse før han på nyåret 1882 la i vei til Amerika.

Tilbake i hjemlandet to og et halvt år senere har han fremdeles ikke klart å skrive noen roman, men han er litt nærmere målet. Han har lest mer og øvd flittigere på å skrive og det

fortsetter han med. Han tilbyr aviser og ulike publikasjoner artikler om amerikanske emner. En av disse gir han tittelen «Mark Twain». Constantius Flood i Ny illustreret Tidende trykker den i sitt velrenommerte ukeblad i tre påfølgende uker i mars og april 1885. Høyst sannsynlig blir noen i København gjort oppmerksomme på Hamsuns artikkel om Twain, for 24.4 1885 averterer J. H. Schubothes Boghandel i Aftenposten at Huck Finns Hændelser, som Twain utga året før, er oversatt til dansk av C. L. With.

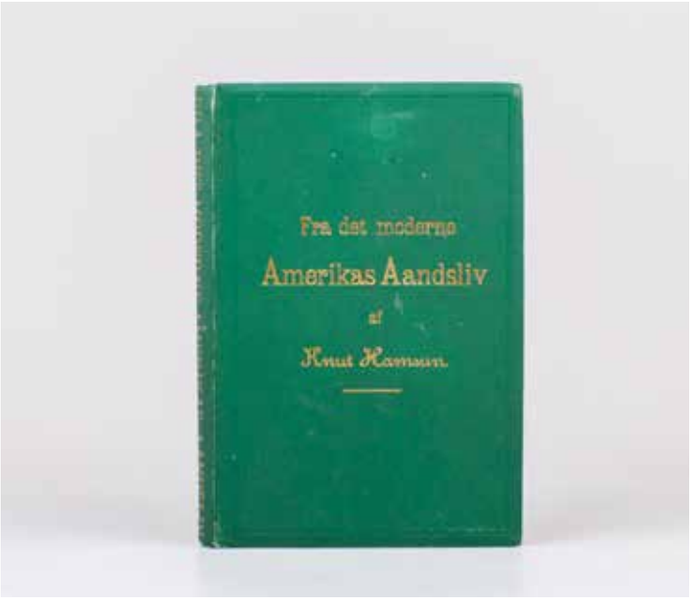

I artikkelen harselerer Hamsun over den amerikanske litteraturen. «Den er ikke diktning, den er oppspinn, dikteri, magasinlitteratur, full av dårlige vers og common scool-moral.» Noen få diktere holder mål, som poetene Henry Longfellow og Walt Whitman. Mark Twain, slår han fast, er den amerikanske humordiktningens største og mest populære mann. «Denne geniale moromaker.» Han trekker fram bildebruken, de uvørne, overraskende og morsomme overdrivelser og gir eksempler: En mann drakk sodavann og svulmet så voldsomt ut, at det eneste han kunne bruke i sin garderobe var paraplyen. En annen var så høy, at han måtte legge seg på kne når han ville stikke hånden i lommen. En tredje var så kort, at han måtte stå på en stol når han skulle kløe seg i hodet. Trær var så høye at det måtte to mann til for se hele lengden. «Dette er arten av hans latterlig overdrevne, men på ingen måte meningsløse yankee-humor.» Han påpeker at «Twain er ingen innvendig mann, ingen fin ironiker som står frem med et overlegent smil og snerter, han bruser opp med latter og larm – og slår.» Mark Twain «lyver sanne løgner». Hamsuns beskriver Twains språklige oppfinnsomhet, påvirket av innvandrernes «lydrike dialekter». Hvordan han bruker «lokale vendinger og nylagete ord – kraftige, smidige, dristige uttrykk, som nye skudd på den gamle språkstamme.»

Et drøyt år senere, forsommeren 1886 skildrer han i artikkelen «Paa Turné» sitt ikke helt vellykkede forsøk på å reise rundt i Sør-Norge som foredragsholder. Humoren, de horrible overdrivelsene og de språklige vriene viser han at han grundig har studert Mark Twains teknikker.

Høysommeren 1888 går han i land i København etter et nytt Amerika-opphold. Bjørnson har fått ham til å forstå at setninger skal hogges opp. Strindberg har gjort ham trygg på at man ikke kan studere seg inn i diktningen, men må kjempe seg inn i den med forstanden som innsats. Dostojevskij har vist ham at det går an å skape stor kunst ut av de hemmelige kampene stoltheten og underlegenheten utkjemper. Og Mark Twain har hjulpet ham til å skjønne at den hemningsløse overdrivelsen, som han kjenner så godt fra Nordland, ikke skal gjøre det han vil fortelle morsommere, men sannere. I København slipper han inn i et litterært-intellektuelt miljø, der det kreves at de nye dikterne må inngå en pakt med det moderne nerveliv. Dermed har Knut Hamsun alt på plass. Han skriver den første setningen i det som skal bli en av verdenslitteraturens aller mest berømte bøker: «Det var i den tid, jeg gik omkring og sulted i Kristiania, denne forunderlige by som ingen forlader, før han har fået mærker av den.»

I april 1929 takker Hamsun den amerikanske forfatteren. Hyllesten skal brukes i en bok, men står først på trykk i Overland Monthly: «Bare ved navnet Mark Twain føler jeg nu at jeg sitter og smiler, for hans humoristiske ånd var overvældende. Men han var ikke bare humorist, hans humor har tyngde, han var lærer og opdrager. Han indga menneskene i vittig form de dype og værdifulde sandheter.»

På etterjulsvinteren 1951 brøt svære snømengder ned uthustaket på Nørholm. Hendelsen kan ses som et uttrykk for Hamsuns og familiens miserable økonomi – og posisjon. Men i mars mottok han et brev fra Amerika. Han var slått til ridder i The International Mark Twain Society for sine bidrag til verdenslitteraturen. Det må ha gledet ham, og den eldgamle skøyeren må ha kaldflirt over skjebnens ironi, da han oppdaget hvem som hadde vært med på å tildele ham ridderslaget. De hadde vært hans fiender gjennom hele krigen, som Winston Churchill, Dwight D. Eisenhower og Harry Trumann.

Mark Twain hadde hjulpet Knut Hamsun til å bli dikter. Nå hjalp Twain ham indirekte igjen, denne gang med å løfte dikteren ut av asken.

APPENDIKS IV
FRANZ SERVAES – EDVARD MUNCHS VENN FRA ZUM SCHWARZEN FERKEL I BERLIN

34. EDVARD MUNCH (LØTEN 1863-OSLO 1944)

«SELVPORTRETT – SELF-PORTRAIT» (SELVPORTRETT MED KNOKKELARM)

Litografi trykt hos Lasally i Berlin 1895

Trykt på tykt kremfarget papir

Motivet måler ca. 45,2x31,7cm, hele arket måler 56,3x42,3cm

Av kunstneren i nedre høyre marg signert, datert og med dedikasjon i rødstift:

«An meinem Freund Fr. Servaes

Edv. Munch 1895»

Vedlagt: Stanislaw Przybyszewski «Das Werk des Edvard Munch». Berlin 1894. Med bidrag av Stanislaw Przybyszewski, Dr. Franz Servaes, Willy Pastor og Julius Meier-Graefe. Den sjeldne originalutgaven av den første bok om Edvard Munch.

FRANZ SERVAES – EDVARD MUNCHS VENN FRA ZUM SCHWARZEN FERKEL I BERLIN

av kunsthistoriker Hans-Martin Frydenberg Flaatten

Vinkneipa Zum schwarzen Ferkel i Berlin med sitt kunstneriske miljø var et viktig møtested for Edvard Munch fra 1892 til 1895 da han bodde og arbeidet i den tyske hovedstaden. Her traff han mange venner og støttespillere, og blant disse var også Franz Servaes. Han skrev en tekst i den første og etter hvert velkjente artikkelsamlingen Das Werk des Edvard Munch. Vier Beiträge (Edvard Munchs verk. Fire bidrag), som den polske forfatteren Stanisław Przybyszewski (1868–1927) redigerte i 1894. Denne tekstsamlingen er fortsatt i dag en viktig kilde for å forstå hvordan Munchs kunst ble oppfattet i hans samtid. I anledning åpningen av det nye Munchmuseet i fjor ble denne boka for første gang utgitt i en norsk oversettelse av litteraturhistorikeren Eivind Tjønneland, som også har skrevet et etterord.

Servaes har i ettertida havnet litt i skyggen av de andre bidragsyterne, slik som Przybyszewski og den seinere så kjente kunsthistorikeren Julius Meier-Graefe (1867–1935). Den sistnevnte ble i løpet av det neste tiåret en av de mest toneavgivende kunstkritikerne og -historikerne i Europa. Men på dette tidspunktet var Meier-Graefe en nybegynner i kunstkritikerfaget. Teksten om Munch var hans første av dette slaget. Servaes hadde studert både kunst- og litteraturhistorie, slik som også den fjerde av bidragsyterne til antologien, Willy Pastor (1867–1933). Nettopp derfor kan det være interessant å se nærmere på hva Servaes skriver, og den rollen han spilte på denne tida, men også studere hans seinere kommentarer til Munchs karriere.

Servaes og kunstnermiljøene i Berlin: Servaes var født i Köln, tok sin doktorgrad i 1887 og dro deretter til Berlin, der han arbeidet som journalist og ble kjent med mange kunstnere og forfattere. Først ble han en del av den såkalte friedrichshagenske dikterkretsen, som fikk sitt navn etter stedet Friedrichshagen rett utenfor Berlin, der de fleste av deltakerne bodde og møttes. Den som introduserte Servaes til dette miljøet, var hans tidligere skolekamerat, forfatteren og naturforskeren Wilhelm Bölsche (1861–1939), som også var en sentral aktør i denne gruppa. Medlemmene av denne viktige dikterkretsen var opptatt av naturalismen i kunsten, og de var politisk radikale. Denne gruppa med forfattere og intellektuelle var en forløper for og en viktig bidragsyter til det livlige miljøet i vinkneipa Zum schwarzen Ferkel. Dette stedet het egentlig Gustav Türkes Weinhandlung und Probierstube, men fikk det kjente kallenavnet sitt av forfatteren August Strindberg (1849–1912) da han i 1892 kom til den tyske hovedstaden og brukte det som stamsted. Her vanket etter

hvert også bl.a. Stanisław Przybyszewski, hans kone fra 1893, pianistinnen og forfatteren Dagny Juel (1867–1901), Franz Servaes (som var en god venn av ekteparet Przybyszewski) og ikke minst Edvard Munch. I dette livlige litterære miljøet diskuterte man den kunsten som skulle komme etter naturalismen, den retningen som Przybyszewski i et essay om Munch i et tidsskrift kalte for «Psychischer Naturalismus».

Servaes som kunstkritiker: Berlins kunstliv var på begynnelsen av 1890-tallet i endring, og Servaes fulgte som fagmann denne utviklingen. I den lille boka Berliner Kunstfrühling 1893, som kom ut samme sommer, samlet han sine kritikker. Også Munchs «skandale-utstilling», som ble stengt etter en uke i Berlin høsten 1892, spilte en viktig rolle i denne sammenhengen, men Servaes nevnte ikke den omdiskuterte nordmannen i artikkelsamlingen sin. Derimot skrev Servaes ett av bidragene i Przybyszewskis lille antologi, der polakkens førnevnte essay kom ut i bokform våren / sommeren 1894. Utgangspunktet for artikkelforfatterne var Munchs utstilling i Berlin i desember 1893, der bl.a. maleriene Skrik og Vampyr ble vist for første gang. Det er fristende å si at Servaes på dette tidspunktet, ved siden av Willy Pastor, hadde den tyngste kompetansen på billedkunst blant forfatterne. Det bærer også teksten hans preg av, og han var opptatt av å plassere Munch i malerkunstens utvikling, både i forhold til den forutgående naturalismen, som han eksemplifiserer med kunstneren Max Liebermann (1847–1935), og de nyere utviklingstrekkene i kunsten som ny-idealisme og symbolisme, der malerne Franz von Stuck (1863–1928) og Paul Gauguin (1848–1903) ble brukt som eksempler. Ifølge Servaes var Munch ikke opptatt av å skildre bøndenes enkle liv, slik som Liebermann, eller antikkens mytologiske skikkelser, slik som Stuck. Munch hadde mer til felles med Gauguins søken etter det «primitive» på Tahiti, men for Munch dreide det seg om spor etter det «primitive» i menneskesinnets dypere lag.

Servaes var også begeistret for Munchs portretter, og beskrev svært levende hans vakre helfigursmaleri av Dagny Juel, uten at han nevner hennes navn.

Erindringer og minner om et vennskap i 1890-tallets Berlin: Servaes skildret seinere flere ganger det fargerike miljøet som omgav ham og Munch i den tyske hovedstaden. Den unge Dagny Juel, som ble kalt «Ducha» (hennes polske kjælenavn som betyr «ånd»), beskrev Servaes som «en forbløffende kvinne som alle menn forelsket seg i og alle kvinner beundret». Han husket også godt hvordan hun satt «høyreist og stille på teppet i den enkle salen, der hennes venn, den norske maleren Edvard Munch, løp frem og tilbake for å henge opp sine bilder». Servaes var altså et øyenvitne til kunstnerens forberedelser til en av hans utstillinger i Berlin. Et par postkort fra april 1894 adressert til Munchs atelier i Kurfürstendamm 121 dokumenterte også den sosiale kontakten mellom Servaes og maleren på denne tida. Korrespondansen gjaldt en invitasjon til Munch om å komme på middagsbesøk hjemme hos forfatteren i Friedrichshagen.

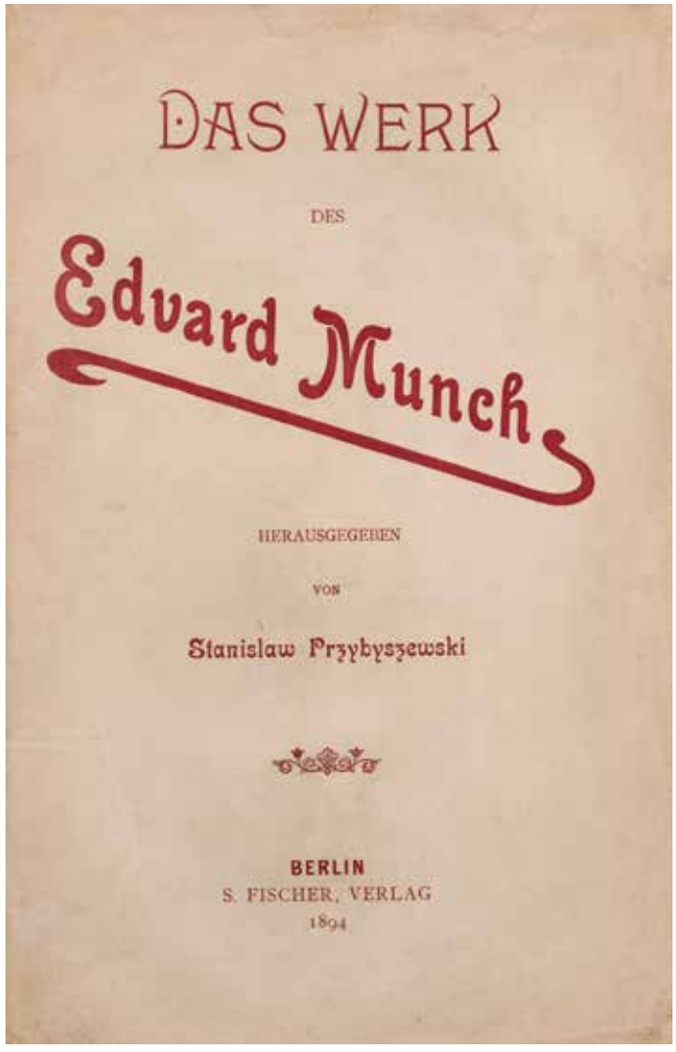
DAS WERK

DES

Edvard Munch

HERAUSGEGEBEN

VON

Stanislaw Przybyszewski

BERLIN

S. FISCHER, VERLAG

1894

Den samme vennskapelige kontakten dokumenteres også av påskriften på litografiet som nå skal selges: «An meinem Freund Fr. Servaes». I begynnelsen av 1896, året etter at Servaes fikk sitt trykk, så flyttet Munch til Paris, hvor han videreutviklet seg som grafiker, og han ble nå også en tresnittets mester. Servaes på sin side bodde i Berlin fram til slutten av 1890-tallet, og han fikk etter hvert tre barn med Martha Haese (1870–1923), som han hadde giftet seg med i 1893. (Ekteparet var skilt i to år fra 1897, og deretter gift på nytt til hennes død). Munch hadde trolig møtt henne i 1894 hjemme hos ekteparet Servaes i Berlin.

Munch stiller ut på Wiener Secessionen: I 1899 flyttet familien Servaes til Wien, og de opplevde derfor denne hovedstadens moderne blomstringstid som kunstby i tida rundt 1900, og med utstillingsorganisasjonen Wiener Secessionen og med kjente kunstnere som Gustav Klimt (1862–1918) i spissen. Servaes ble nå en viktig kontakt for Munch i den østerrikske hovedstaden. I denne perioden arbeidet han for den liberale østerrikske avisa Neue Freie Presse, og i dens spalter fortsatte han å følge og omtale den norske kunstnerens utvikling. Fra januar til mars 1904 hadde Munch en viktig utstilling med 20 malerier i Wiener Secessionens lokaler. I begynnelsen av februar hadde Franz Servaes sett denne utstillingen, og han mente at Munchs tilstedeværelse ville ha ført til bedre salg og større interesse for vennens kunst, og så ville han gjerne treffe Munch selv i Wien. I tillegg sendte han maleren en kopi av den omtalen han hadde skrevet. Servaes hilste også så mye fra sin kone. Han var derfor både øyenvitne til og medvirket til at Munchs kunst ble anerkjent i Mellom-Europa, noe som også det neste eksemplet viser.

Servaes utvider sin samling av Munch-grafikk: I begynnelsen av 1905 sendte kunsthandleren Paul Cassirer (1871–1926), som på dette tidspunktet var ansvarlig for salget av Munchs grafikk, en samling trykk til Munchs store og viktige utstilling hos kunstnerforeningen Mánes i Praha. Medlemmer av denne sammenslutningen hadde sett utstillingen i Wien året før. Forsendelsen til Praha gikk via den østerrikske hovedstaden, og Servaes og familien hans oppbevarte samlingen hjemme hos seg i en uke. I et brev datert 1. februar takker de for lånet, og for kunstnerens hyggelige brev. Servaes følte at de gamle båndene mellom ham, hans kone, deres barn og Munch atter ble vekket til live. De hadde fått beskjed fra maleren om at de kunne velge ut noen av de grafiske bladene som de kunne beholde. Servaes var så ubeskjeden at han plukket ut tre stykker, men Cassirer hadde sagt at de likevel slapp å betale noe. Kunstkritikeren fortalte at han hadde skrevet en artikkel om Munchs grafikk for Neue Freie Presse, og at han gledet seg til å få rammet inn og hengt opp de nye grafiske bladene i sitt værelse. Ekteparet håpet også at maleren kunne legge veien om Wien da han skulle reise til Praha, hvor han jo var halvveis til den østerrikske hovedstaden, slik at de igjen kunne treffe ham.

Servaes gratulerer Munch med 50-årsdagen: I anledning Munchs 50-årsdag i desember 1913 bidro Franz Servaes i Kunst og Kulturs enquête «Munchvurderinger. Smaa brev fra kunstkjendere». Servaes var altså fortsatt en viktig stemme som man ville høre hva mente. Kunstkritikeren mintes sitt og hans venners ungdommelige og heftige engasjement for Munch med utgivelsen av Das Werk des Edvard Munch. Vier Beiträge nesten 20 år tidligere. Selv om han og de andre bidragsyterne hadde blitt eldre og mer modne, så holdt de fortsatt fast ved sin beundring for Munch:

Om mig selv vet jeg ialfald at saa ofte jeg hører Munchs navn vækker det hos mig en følelse av ærbødighet, tak og glæde – glæde fremfor alt, fordi jeg har kunnet faa til ven denne rene, stolte og vidunderlige mand. Vi har nu ikke set hverandre paa mange aar, men min beundring og sympati er like frisk og efter det første haandtryk, det er jeg sikker paa, vilde vi gjensidig føle at vi er som før.

Denne panegyriske hyllesten av Munch som venn og menneske, viser godt malerens evne til å vekke sympati og skape lojalitet for sin person og kunst. Servaes hadde tydeligvis lest hva andre av bidragsyterne til dette jubileumsnummeret av Kunst og Kultur, som også ble publisert i tyske aviser, hadde skrevet. Munchs venn, Christian Gierløff (1879–1962), hadde i sitt bidrag fortalt om malerens mange boliger. For da Servaes også sendte en personlig hilsen i et brev direkte til Munch på Grimsrød ved Moss, skrev han humoristisk: «Du har også nådd dine "femti" (jeg gjorde det for snart 1 ½ år siden) har 4 hus, 43 atelierer, 3 hunder og en mengde bilder. Vær hyllet! Jeg har 1 hus, 7 værelser, 3 barn, 1 kone (som du kjenner) og en mengde bøker. Jeg bor i Weidlingau ved Wien.» Han inviterte nok en gang Munch til å komme på besøk. Alle boligene var ytre tegn på Munchs suksess – og de virket som en illustrasjon av kunstnerens vei fra fattig bohem i Berlin til velstående godseier i Norge!

Den siste kontakten: Servaes flyttet i 1915 tilbake til Berlin. I slutten av februar 1927 hadde han levert visittkortet sitt til Munch, som var på besøk i Berlin for å være med på opphengingen av den kjempestore retrospektive utstillingen, som skulle åpne 13. mars dette året i den tyske hovedstaden. Servaes ønsket tydeligvis å møte sin gamle venn. Et annet tegn på at de to hadde gjenopptatt kontakten er et udatert brevutkast fra Munchs hånd til en nyttårshilsen (dvs. et hektografisk selvportrett av maleren sammen med den

Theatercaféen • Hotel Continental
C. BOMAN HANSEN OSLO

hvite buhunden Truls) til Servaes: «Mine hjerteligste gode nyttårsønsker til deg og dine – til minne om gamle gode tider». Så møtene i Berlin på 1890-tallet på Zum schwarzen Ferkel (og sannsynligvis også middagsbesøk hos Servaes med kone i Friedrichshagen) utviklet seg altså til et nesten 35-40 års langt sporadisk langdistansevennskap. Servaes' eldste datter, skuespilleren Luise Mathilde Servaes (1894–1961), som kalte seg Dagny, sannsynligvis etter Dagny Juel, tok seg av faren i hans alderdom.

———————————————————————

Jeg har i arbeidet med denne artikkelen brukt følgende biografiske kilder til Franz Servaes' liv: M. Jacob: «Franz Servaes» i Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005, Band 12, s. 193, «Franz Servaes» i Wikipedia – Die freie Enzyklopädie. Bearbeitungsstand: 13. Mai 2022, 18:29 UTC. URL: https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Franz_Servaes&oldid=222849655 (Abgerufen: 13. September 2022, 13:10 UTC) og biografiske opplysninger hentet fra dette slektstreet: https://www.genealogieonline.nl/de/stamboom-servaes/I2385.php Angående omtalen av Servaes i Munchs brev, se: https://www.emunch.no/person.xhtml?id=pe577 Det finnes også i Munchmuseet flere brev fra Servaes til Munch. De er ikke publisert på nettstedet eMunch, men jeg har brukt dem i denne artikkelen.

For en analyse av Przybyszewskis essay «Psychischer Naturalismus», se del 1 av forfatterens hovedoppgave i kunsthistorie: «Edvard Munchs "Skrik": En studie av maleriets kunstteoretiske og litterære bakgrunn i perioden 1891-92», Universitetet i Oslo, 2004.

Dette og det følgende sitatet er hentet fra Mary Kay Norseng: Dagny Juel. Kvinnen og myten. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1992, s. 34 og s. 37.

Se MM K 3345. Munchmuseet. Brev fra Franz Servaes til Edvard Munch. Datert 20.04.1894 og MM K 3346. Munchmuseet. Brev fra Franz Servaes til Edvard Munch. Datert 23.04.1894.

MM K 3347. Munchmuseet. Brev fra Franz Servaes til Edvard Munch. Datert 03.02.1904.

MM K 4317. Munchmuseet. Ikke datert. Brev fra Kunsterklubben «MANES», J. Heuc, Stanislav Sucharda.

MM K 3348. Munchmuseet. Brev fra Franz Servaes til Edvard Munch. Datert 01.02.1905.

«Munchvurderinger. Smaa brev fra kunstkjendere» i Kunst og Kultur. Årg. 4, 1913-14, s. 123.

MM K 3349. Munchmuseet. Brev fra Franz Servaes til Edvard Munch. Datert 12.12.1913.

MM K 3350. Munchmuseet. Brev fra Franz Servaes til Edvard Munch. Datert 23.02.1927.

MM N 2424. Munchmuseet. Ikke datert. Brevutkast til Franz Servaes. Brevet er sannsynligvis fra slutten av 1920-tallet eller fra begynnelsen av 1930-tallet og var adressert til kunsthistorikeren Curt Glaser (1879-1943).

ANNIVERSARY CATALOGUE 50 - PART II

SALES EXHIBITION IN OSLO

50 RARE & IMPORTANT ANTIQUE MAPS & BOOKS

INCLUDING THE SEA CHART COLLECTION OF
IVAN BENDIKSEN (NORWAY 1941 – 2011)

FROM THURSDAY NOVEMBER 17TH 2022, AT 18.00

GALLERI BYGDØY ALLÉ – KUNSTANTIKVARIAT PAMA – OSLO 1992 – 2022

Stor-Elvdal Hotell

EN KUNST- OG MATOPPLEVELSE MIDT I ØSTERDALEN 2480 KOPPANG

Tel.:62460455 • Epost: pal.sagen@storelvdalhotell.no

Norsk Kultursenter 3 km

Arnold Haukeland «Bølgen» 1979/80 foran hotellets fredete Barfrøstue. Syrefast stål, høyde 190cm + sokkel, signert

TUROPPLEVELSER • MATOPPLEVELSER • KUNSTOPPLEVELSER • KULTUROPPLEVELSER

TRONDHJEM
SKETCHES IN
SWEDEN
LAPLAND
AND NORWAY
PAN
MYSTERIER